

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Filologie - translatologie

Vanda Obdržálková

Odstavec jako kognitivní jednotka výstavby
neliterárních textů

Paragraph as a Cognitive Unit of Non-Literary
Texts

Disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

2013

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Vanda Obdržálková

Poděkování:

Děkuji paní profesorce Janě Králové za inspiraci a podnětné připomínky, které mi usnadnily zpracování této disertační práce. Rovněž děkuji celé své rodině za nekonečnou trpělivost a podporu.

OBSAH

OBSAH	4
ABSTRAKT	6
ABSTRACT	7
ÚVOD	8
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
1.1 Role odstavce ve výstavbě textu	11
1.1.1 Definice odstavce	11
1.1.2 Kognitivní aspekty výstavby odstavce	13
1.1.3 Historické aspekty	16
1.1.4 Odstavec jako jednotka tematická	18
1.1.5 Typologie tematických posloupností podle F. Daneše	21
1.1.6 Stylistická funkce odstavce	23
1.2 Otázky textové výstavby relevantní pro překlad	28
1.2.1 Koheze a koherence v překladu	28
1.2.2 Textové typy a žánrové konvence	30
1.2.3 Kontrastivní rétorika	37
1.2.4 Normy a stereotypy v procesu překladu. Interference. Explicitace	39
1.3 Dosavadní výzkum	43
2. CÍLE PRÁCE A METODA VÝZKUMU	48
2.1 Vymezení tématu a cílů práce	48
2.2 Metody výzkumu	50
3. EMPIRICKÁ ANALÝZA	53
3.1 VZOREK I	53
3.1.1 Charakteristika vzorku	53
3.1.2 Rozsah odstavce	54
3.1.2.1 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	54
3.1.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)	57
3.1.3 Tematická výstavba odstavce	64
3.1.3.1 Příklady typů odstavců podle tematické návaznosti	64
3.1.3.2 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	70
3.1.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)	74
3.1.4 Závěr analýzy vzorku I	76
3.2 VZOREK II	79
3.2.1 Charakteristika vzorku	79
3.2.2 Rozsah odstavce	80
3.2.2.1 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	80
3.2.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)	84
3.2.3 Tematická struktura odstavce	87
3.2.3.1 Příklady jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti	88
3.2.3.2 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	92
3.2.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)	95
3.2.4 Závěr analýzy vzorku II	97
3.3 VZOREK III	98
3.3.1 Charakteristika vzorku	98
3.3.2 Rozsah odstavce	99

3.3.2.1 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	99
3.3.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza).	101
3.3.3 Tematická struktura odstavce	106
3.3.3.1 Příklady jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti.....	106
3.3.3.2 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)	113
3.3.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza).	115
3.3.4 Závěr analýzy vzorku III	122
3.4 CELKOVÉ POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ ZÍSKANÝCH PRO JEDNOTLIVÉ VZORKY	123
3.4.1 Rozsah odstavce	124
3.4.1.1 Porovnání španělských textů.....	124
3.4.1.2 Porovnání českých textů	126
3.4.1.3 Celkové porovnání rozdílů mezi českými a španělskými texty	128
3.4.1.4 Porovnání překladů	129
3.4.2 Tematická struktura odstavce	134
3.4.2.1 Porovnání španělských textů.....	134
3.4.2.2 Porovnání českých textů	136
3.4.2.3 Porovnání rozdílů mezi španělskými a českými texty	138
3.4.2.4 Porovnání překladů	139
4. ZÁVĚR	144
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	150
PRIMÁRNÍ ZDROJE	159

ABSTRAKT

Tématem disertační práce je struktura odstavců v českých a španělských neliterárních textech a v překladech ze španělštiny do češtiny. Odstavec definujeme jako textovou a zároveň kognitivní jednotku, která se vyznačuje tematickou jednotou a vnitřní koherencí a hraje významnou roli jak při produkci, tak při interpretaci textu.

Těžištěm disertační práce je empirická analýza celkem tří skupin neliterárních textů založená na trojím porovnání srovnatelných a paralelních textů. Prvním cílem této analýzy bylo zjistit, zda mezi španělskými a českými texty existují jazykově či kulturně podmíněné rozdíly v rozsahu odstavců a jejich tematické struktuře, na základě porovnání původních českých a španělských srovnatelných textů. V rámci kvantitativní analýzy se pro srovnání zaměřujeme rovněž na rozsah větných celků. Druhým cílem bylo popsat přístup překladatelů prostřednictvím popisu vztahu mezi jednotlivými originály a jejich překlady a následně porovnat překlady do češtiny s původními srovnatelnými českými texty. Na základě tohoto trojího porovnání jsme zjistili, do jaké míry se jednotlivé překlady na různých rovinách výstavby orientují na pól adekvátnosti či naopak na pól přijatelnosti. Dalším cílem translatologické analýzy bylo popsat faktory, které mohou přístup překladatelů ovlivňovat.

Výsledky empirického výzkumu ukazují, že ve španělských a českých textech existují z hlediska rozsahu a tematické výstavby odstavců některé odlišné tendence. Stejně tak byly zjištěny rozdíly v průměrném rozsahu souvětí. Zároveň byly popsány i některé aspekty, ve kterých se španělské a české texty příliš neliší. Empirická analýza rovněž odhalila, že ve strukturaci textů existují značné individuální rozdíly mezi jednotlivými texty (i v rámci jednoho jazyka), které mohou souviset se specifickou funkcí textu, osobním stylem jednotlivých autorů a rovněž mohou být podmíněny obsahovou složkou. Z translatologického hlediska lze obecně konstatovat, že překladatelé mají tendenci kopírovat strukturu originálu, i když i v tomto směru byly zjištěny určité individuální rozdíly v přístupu jednotlivých překladatelů. Na úrovni větných celků je tato tendence méně výrazná než na úrovni odstavců.

Klíčová slova: syntaktická a tematická struktura odstavce, srovnatelné a paralelní texty, normy v překladech, koheze, koherence

ABSTRACT

The present thesis analyses the paragraph structuring of non-literary texts in Czech and Spanish and in translations from Spanish into Czech. Paragraph has been defined as a textual and cognitive unit, which is characterized by a unity of topic and inner coherence and plays an important role in text production and interpretation.

The central part of the thesis presents the results of an empirical analysis of three groups of non-literary texts consisting in a three-stage comparison of comparable and parallel texts. The first aim of the analysis is to detect whether there are any culture-bound differences in paragraph length and thematic structure between comparable Spanish and Czech texts. The quantitative analysis was also focused on average length of sentences. The second aim is to describe the translators' approach by comparing the translations with their respective originals. Subsequently, the translations were compared with comparable original Czech texts. Based on this comparison it has been determined to what extent the translations are oriented towards the pole of adequacy (reflecting the values of the source language), or on the contrary, towards the pole of acceptability (reflecting the values of the target language). A translation analysis attempts to describe the factors influencing the translators' approach.

The results of the empirical analysis indicate certain different tendencies in the structuring of Spanish and Czech texts in terms of paragraph length and thematic development. However, the analysis also revealed certain aspects that are common to both Spanish and Czech texts. The results also show certain differences between individual texts written in one language, which can be related to the specific text type, individual style of the author and also to the semantic content of the texts. As far as the translations are concerned, it has been found out that translators generally tend to copy the structure of the original, although there are certain differences in the approach of individual translators. This tendency is stronger at the paragraph level than at the sentence level.

Keywords: Syntactic and thematic paragraph structure, comparable and parallel texts, norms in translation, cohesion, coherence

ÚVOD

Tématem disertační práce je textová výstavba českých a španělských textů nad úrovní věty. Jako nejbližší nadvětná jednotka se nabízí odstavec, už proto, že je snadné ho vymezit na základě grafického členění textu. Zároveň jde o jednotku, která má určitou autonomii a zpracovává svým způsobem samostatný kus informace, a zároveň vstupuje do vztahu s odstavci sousedními. V souvislosti s výstavbou odstavce však vyvstává řada otázek, konkrétně zda je pouze prostředkem grafického členění nebo má nějakou sémantickou či kognitivní funkci, jakou roli hraje při produkci textu a do jaké míry ovlivňuje jeho recepci. Rovněž není jasné, zda mají jazyky pro strukturaci odstavců nějaká psaná či nepsaná pravidla. Naše práce si klade za cíl prostřednictvím empirické analýzy přispět k popisu fungování odstavce jakožto textové a kognitivní jednotky ve španělštině a v češtině, a následně popsat způsob, jakým s touto jednotkou zacházejí překladatelé při překladu ze španělštiny do češtiny.

Výše uvedenými otázkami se tedy budeme zabývat v první řadě z hlediska kontrastivního. Pokusíme se zjistit, zda pravidla či tendence, které se uplatňují při strukturaci odstavců, mají charakter univerzální (respektive jsou společné pro oba zkoumané jazyky), nebo zda se liší v jednotlivých jazycích. V úvahu budeme brát i to, že výstavba textu je do značné míry ovlivněna textovým typem. V naší práci se zaměřujeme na populárně naučné texty v oboru humanitních a přírodních věd. Výsledkem by tedy měla být i částečná kvantitativní charakteristika těchto typu textů v každém ze studovaných jazyků se zaměřením na jejich strukturaci na nadvětné úrovni a popis případných rozdílů mezi oběma tematickými oblastmi, respektive typy textů vymezenými jejich funkcí.

Z hlediska translatologického si budeme klást otázku, jak se k problematice členění textu stavějí překladatelé (případně zadavatelé, redaktori). Proto se zaměříme na to, zda některé rysy výstavby výkladových populárně-naučných textů nemají charakter konvence a nespádají do okruhu očekávání čtenářů, která mohou být u španělských a českých čtenářů odlišná. Z hlediska procesu překladu se pokusíme ověřit, zda v souvislosti s nadvětnou výstavbou textu fungují určité stereotypy, případně v jakých situacích se překladatelé rozhodují zasáhnout do odstavcového členění a jaká je jejich motivace k takovému kroku.

Práce sestává ze dvou hlavních částí. V první části se pokoušíme shrnout základní poznatky současné lingvistiky a stylistiky týkající se výstavby textu a role odstavce jako jedné z jednotek struktury obsahu textu. Kapitola 1.1.2 se zaměřuje na kognitivní aspekty organizace textu, a to jak z hlediska produkce, tak z hlediska recepce. V další kapitole (1.1.3.)

se zabýváme otázkou, jakou roli hrál odstavec v různých historických obdobích a jak se jeho funkce i formální struktura proměňovala (a proměňuje) v čase a v prostoru.

Ze všech naznačených charakteristik odstavce se jeví jako zásadní jeho role ve strukturaci textových témat, která je klíčovým faktorem pro dosažení koheze a koherence textu. Proto se další podkapitola (1.1.4.) podrobněji věnuje otázce tematické výstavby textu a shrnuje různé pohledy z oblasti textové lingvistiky. Samostatná kapitola je pak věnována koncepci Františka Daneše, který propojil hlediska naznačená v jednotlivých kapitolách a navrhl konkrétní možnou metodu popisu odstavce založenou na typech tematických posloupností. Východiskem pro Danešovu koncepci je teorie o funkční větné perspektivě, respektive otázka vztahu mezi tématy jednotlivých výpovědí a tématy textovými. Danešem navržený přístup pak slouží jako jedno ze základních východisek pro náš empirický výzkum.

Další kapitola je věnována stylistickým aspektům textové výstavby. V tomto směru se zabýváme jednak vlivem individuálního stylu různých autorů, a jednak funkcemi, které členění textu může mít v různých typech textů. V celé první části kombinujeme pohled českých a španělských lingvistů – případné rozdíly například v přístupu ke stylistice mohou do určité míry samy o sobě osvětlit fungování textových konvencí v obou jazycích. Kromě toho byly do teoretické části zařazeny i některé poznatky textové lingvistiky z anglosaské oblasti, ve které má tento obor poměrně silnou tradici.

Následuje další teoretická část (1.2) zaměřená na relevantní otázky zpracované v odborné literatuře zaměřené na teorii překladu. První podkapitola (1.2.1) je obecnější a týká se fungování koheze a koherence ve vztahu k překladu. Další kapitola se zabývá otázkou vztahu mezi funkcí textu a způsobem jeho výstavby se zaměřením na doposud popsané rozdíly mezi různými jazyky. Rozsáhlejší prostor je potom věnován studii realizované E. Le (2004), která na konkrétním textu analyzovala vztah mezi strukturou odstavce a textovým typem se zaměřením na implikace pro překlad.

V další kapitole teoretické části práce pak uvádíme nejdůležitější koncepty, jejichž pomocí se v empirické části pokoušíme popsat vztah mezi originály, překlady a srovnatelnými texty. Konkrétně se jedná o roli norem v procesu překladu, otázku vlivu originálu na překlad (koncept interference). Dále v této části uvádíme některé dříve popsané obecné jevy v procesu překladu, které se odrážejí v konkrétní podobě překladu jako produktu (intelektualizace, explicitace, princip kooperace) a o kterých předpokládáme, že se nějakým způsobem projeví i v převodu nadvětných struktur.

Závěrečná kapitola teoretické části disertační práce pak shrnuje výsledky realizovaných empirických studií zkoumajících konkrétní otázky související s výstavbou odstavce, případně

tematickou výstavbou textu. Vzhledem k tomu, že oblast, kterou se zabýváme v této práci, je značně specifická, a pro češtinu a španělštinu zatím příliš mnoho empirických studií realizováno nebylo, zařadili jsme do této kapitoly i nedávno publikované práce zaměřené na angličtinu.

Ve druhé kapitole shrnujeme východiska pro empirickou analýzu. Tato kapitola logicky navazuje na teoretický přehled zpracovaný v první části práce, na jehož základě vymezujeme základní hypotézy a cíle práce. V druhé podkapitole třetí části pak popisujeme konkrétní použité metody analýzy.

Stěžejní částí práce je pak empirická analýza celkem tří skupin textů. Každá skupina zahrnuje originální španělské texty, jejich překlady do češtiny a srovnatelné české texty. Předmětem analýzy jsou v zásadě dva aspekty textové výstavby – rozsah odstavců a jejich tematická struktura. Každý z těchto aspektů bude nejprve popsán z hlediska kontrastivního metodou porovnání kvantitativních charakteristik srovnatelných španělských a českých textů. Dalším stupněm analýzy je porovnání originálů a překladů (neboli paralelních textů) a posledním stupněm je porovnání překladů se srovnatelnými texty vytvořenými v češtině. Po analýze jednotlivých skupin textů následuje celkové porovnání výsledků zaznamenaných pro jednotlivé skupiny mezi sebou. Cílem tohoto celkového porovnání je popsat individuální rozdíly mezi jednotlivými texty a identifikovat případné tendence, které jsou ve všech analyzovaných textech podobné. Cílem porovnání jednotlivých překladů je popsat individuální odlišnosti a naopak shodné rysy (pokud budou zjištěny) v přístupu jednotlivých překladatelů.

Celkové výsledky budou shrnuty v závěrečné části práce, kde se ze získaných kvantitativních údajů pokusíme vyvodit obecnější závěry, jednak pokud jde o převládající tendence v obou jazycích, a jednak pokud jde o tendence v přístupu překladatelů, s přihlédnutím k rozdílům v převodu různých úrovní organizace textu. Vzhledem k rozsahu vzorku a velkému množství faktorů, které sledované parametry ovlivňují, však nelze předložené výsledky chápat jako univerzálně platné, jedná se pouze o určité tendence.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Role odstavce ve výstavbě textu

1.1.1 Definice odstavce

Poznatky textové lingvistiky naznačují, že text se neskládá z vět, ale vyšších jednotek, které stojí mezi větou a textem a plní svou vlastní funkci. Vzhledem k jasnému grafickému ohraničení se jako nejmenší nadvětná jednotka nabízí odstavec. O jeho povaze a roli ve výstavbě textu panují různé názory. Všichni autoři, kteří se tímto tématem zabývají, uznávají fakt, že členění textu na odstavce nemá jednoznačná pravidla, pro odstavec jako celek nemá jazyk k dispozici žádnou gramatickou formu. V této úvodní kapitole se pokusíme nastínit možné přístupy k vymezení odstavce. Jednotlivým zde naznačeným aspektům se věnujeme v dalších kapitolách.

Existují autoři, kteří odstavec chápou jako jednotku čistě grafickou, tedy parajazykovou. Například podle Hrbáčka (1994: 80) jde o „neobsahovou, grafickou jednotku“. Členění textu do odstavců je podle něj „grafický způsob subjektivního rozčlenění textu promluvy podle pragmatického rozhodnutí autora, kdežto tematická struktura textu má základ objektivní.“ Dále dodává, že „odstavce jen ideálně adekvátním způsobem odrážejí tematickou strukturu textu, a to obvykle v textech věcného stylu“. Za skutečné obsahové jednotky považuje promluвовé úseky. Jejich hranice se mohou shodovat s hranicemi odstavce, ale může nastat i situace, kdy jeden odstavec obsahuje více promluвовých úseků nebo kdy je naopak jeden promluвовý úsek rozdělen do několika odstavců.

Podobně odstavec chápe i Bečka (1992: 401), pro nějž je pouze vnějším označením vnitřního členění textu:

„Odstavec je grafický, optický prostředek, který upozorňuje čtenáře na členění projevu. Autor svůj projev staví z tematických úseků podle kompozičního plánu projevu. Odstavce jsou toliko vnějším označením tohoto vnitřního členění (mezi úseky i uvnitř úseků), ale leckdy účinně pomáhají opticky toto členění vyznačit.“

V Bečkově pojetí je členění do odstavců významným prostředkem stylistickým, zejména v krásné literatuře, neboť autor tímto způsobem může odstínit členitost nebo naopak plynulost projevu. Bečka (1992: 399) rovněž upozorňuje na vliv stylu individuálního a na rozdíly v dobové stylistické normě. V této souvislosti uvádí, že zjednodušeně lze říci, že „ve starší beletristické normě byla více zdůrazněna plynulost uvnitř úseků a členitost mezi úseky,

v nové normě je tomu spíše naopak. V moderní době je, jak se zdá, členitost odstupňována bohatěji a výrazněji než dříve.“

Problematikou výstavby odstavců se poměrně podrobně věnuje tzv. tagmémická škola. Jeden z jejích představitelů R. Longacre (1979) předpokládá, že monologický diskurs se skládá z hierarchicky uspořádaných konstituentů, jimiž jsou: morfém, stem, slovo, syntagma, klauze, věta, odstavec, diskurs. Z toho podle něj vyplývá, že odstavec má zároveň rysy věty i diskursu. Je však nutno zmínit, že se zabývá odstavcem jakožto jednotkou strukturní a ne ortografickou. Graficky vyznačené odstavce se podle něj s odstavci strukturními mohou, ale nemusí shodovat. Jako jeden z důkazů pro svou tezi, že je odstavec jednotkou gramatickou, uvádí Longacre skutečnost, že řada jazyků disponuje formálními prostředky (částice či celé formule), které signalizují počátek či konec odstavce¹. Dále hovoří o tematické jednotě odstavce, která se projevuje v povrchové struktuře prostřednictvím koreference.

Podobný přístup uplatňuje Givón (1983: 7), který za základní jednotku zpracování informace považuje větu (*clause*). Sekvence vět jsou organizovány ve vyšších tematických jednotkách, pro které Givón používá termín „tematický odstavec“. Tematický odstavec je výchozí jednotkou pro sledování kontinuity v diskursu. Tato kontinuita sestává ze tří složek, které Givón označuje jako „*thematic continuity*“ (tematická kontinuita ve smyslu textových hypertémat), „*action continuity*“ (kontinuita dějů) a „*topics/participants continuity*“ (kontinuita předmětů řeči nebo účastníků děje).

Ve španělsky psané literatuře toto pojetí (tj. odstavec jako jedna z jazykových rovin, které mají gramatickou povahu) přejímá C. Hernández (1984: 55), který uvádí 10 jazykových rovin (foném, morfém, slovo, syntagma, nexus, věta, odstavec, monolog, dialog, konverzace). Odstavec, monolog a dialog jsou podle něj zároveň jednotky gramatické a textové (ibid: 49). Jako podmínky, které podle něj má odstavec splňovat, uvádí homogenní obsah, textovou koherenci adekvátní syntaktické uspořádání. Centrální téma odstavce je podle něj obsaženo v jeho jádře a dále rozvinuto v periferní části.

Představitelé tagmémické školy (stejně jako Hernández) zdůrazňují myšlenku, že princip členění na odstavce a struktura odstavců samotných úzce souvisí s textovým typem/slohovým postupem. Longacre (1983: 29) konkrétně uvádí:

„The paragraph is the developmental unit of discourse. It is the typical unit of argumentation or exhortation in hortatory discourse, of explanation and exposition in expository discourse and of episode in narrative discourse.“

¹ Ve své pozdější práci (1983) Longacre svůj názor poněkud pozměnil a uvádí, že gramatické vymezení odstavce je možné jen v některých (jím studovaných) jazycích.

“Odstavec je jednotkou výstavby textu. Je typickou jednotkou argumentace či apelu v textech apelativních, vysvětlení a výkladu v textech výkladových a dějového úseku ve vyprávění.“

Zmínku o specifické roli odstavce v různých typech textů najdeme téměř u všech autorů, kteří se pokouší tuto jednotku definovat (konkrétní příklady uvádíme níže, zejména v kapitole o stylistické roli odstavce).

Daneš (2000) odstavec uznává jako jednu z nadvětných rovin, ale dodává, že svou povahou stojí mimo jazykový systém v Saussurovském pojetí. V článku *Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu* (1994) Daneš vymezuje odstavec jako jednotku primárně grafickou, která ovšem zároveň plní komunikativní funkci. Autorovi členění na odstavce pomáhá strukturovat myšlenkový obsah a čtenáři usnadňuje vnímání textu a sledování myšlenkového postupu autora. (Danešově koncepci se podrobněji věnujeme v oddíle 1.1.5. níže.)

Podobně i Brown a Yule (1983: 94) uvádějí, že naše interpretace sdělovaného obsahu nevyhnutelně závisí na tom, jak je strukturován. Ačkoli platí, že grafická podoba textu se nemusí s obsahovou strukturou stoprocentně shodovat, domníváme se, že grafické členění do odstavců má vliv na zpracování textu ze strany čtenáře. Příkladem takového vlivu může být skutečnost, že velmi krátký (grafický) odstavec je nápadný a může být použit pro vytčení určité myšlenky (Bečka 1992: 400).² Tyto záležitosti úzce souvisí s kognitivní podstatou produkce a recepce textu, které se podrobněji věnujeme v následující kapitole.

1.1.2 Kognitivní aspekty výstavby odstavce

Výše uvedený přehled možných pohledů na odstavec a na jeho funkci v textu dokládá, že vymezení této jednotky a popis jejího fungování je poměrně obtížný, neboť jednotlivé faktory ovlivňující výstavbu textu jsou značně rozmanité a často svým způsobem protichůdné. Každopádně existuje dle našeho názoru dostatečná opora pro to, aby byl chápán jako jednotka kognitivní.

Skutečnost, že strukturace textů je záležitostí, kterou lze nahlížet z hlediska psycholinguvistického dokládají některé experimenty. Jeden z nich provedli Koen, Becker a Young (1969) tím způsobem, že účastníkům experimentu předložili nerozčleněný text a požádali je, aby ho rozdělili do odstavců. Výsledkem bylo, že 80% účastníků rozdělilo text shodným způsobem, což dle autorů naznačuje, že členění do odstavců vychází z kognitivních

² Tato funkce souvisí s principem, podle kterého se významnější informace dostává osamostatnění (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 304)

aspektů produkce a recepce textu. Zbývajících 20% však zároveň dokazuje vliv faktorů, jako jsou osobní preference či stylistické aspekty.

Další experiment související problematikou segmentace textu realizoval Chafe (1980, podle González Cobas 2004: 94), který se zaměřil na strukturaci mluveného projevu. Účastníci pokusu měli převyprávět obsah němeého filmu. Ukázalo, se že své vyprávění segmentují do úseků oddělených delšími pauzami, přičemž opět platilo, že tyto pauzy se u jednotlivých účastníků ve většině případů objevovaly na totožných místech. Autor z tohoto výsledku vyvodil, že zmiňované pauzy v mluveném projevu se shodují s grafickými předěly mezi odstavci v psaném textu, a chápe ho jako důkaz kognitivní povahy segmentace mluvených i psaných projevů.

Další psycholingvistické experimenty byly zaměřeny na rychlost čtení. Například Passerault a Chesnet (1991) prokázali, že rychlost čtení se v různých částech textu mění. Uvedení autoři dospěli konkrétně k závěru, že rychlost čtení se zpomaluje na předělu odstavců. To může souviset se skutečností, že právě v okamžiku těchto předělů si čtenář vytváří určité mentální schéma, jež mu usnadňuje zpracování informace obsažené v daném segmentu textu. Předěly mezi odstavci jsou místem, kde se tato schémata mění. Jedná se tedy o jeden z dalších důkazů pro to, že odstavec je jednotkou zpracování sdělované informace.

Takzvanými měřítky čitelnosti se ve své studii zabývají Šlerka a Smolík (2010). Měřítka čitelnosti jsou vzorce, které se pokoušejí kvantifikovat stupeň obtížnosti textu pro čtení. Východiskem pro zpracování těchto vzorců či indexů je myšlenka, že existují charakteristické rozdíly mezi snadno čitelným a obtížně čitelným textem. Základem většiny měřítek čitelnosti je pak předpoklad, že snadněji čitelné texty sestávají z kratších vět a slov. Krátké věty a jednoduchá slova používáme, mluvíme-li s dětmi (Fraser, Roberts 1975; Snow 1977) nebo například s cizinci (Snow, Van Eeden, Muysken 1981, podle Šlerka, Smolík 2010: 34). Proto se také texty určené různě pokročilým čtenářům liší právě v délce vět.

Vztah mezi délkou vět a jejich srozumitelností souvisí se skutečností, že při porozumění textu zapojujeme obsahově omezenou pracovní paměť (Daneman, Carpenter 1980; Just, Carpenter 1992). Delší věty zatěžují pracovní paměť výrazněji, protože materiál ze začátku věty je nutno integrovat s materiálem, ke kterému se čtenář dostane později. V mezidobí je třeba zpracovávaný materiál udržovat v pracovní paměti, takže u delších vět je třeba takto udržovat větší objem informace po delší dobu.

Šlerka a Smolík (2010) dále opírají teorii automatických měřítek čitelnosti také o názory představitelů Pražského lingvistického kroužku. V tomto smyslu je čitelnost možno chápat jako soulad s určitými pravidly užívání psaného projevu. Ač se uvedená studie nezabývá

přímo otázkou segmentace textů na rovinách vyšších, než je věta, domníváme se, že i nadvětná segmentace se řídí částečně podobnými principy, mimo jiné pokud jde o roli normy. Základem je předpoklad, že norma je realizací funkce. V kontextu naší práce počítáme s tím, že funkcí odstavce je napomoci čtenáři k správnému vnímání textu, avšak tato funkce nemá v českém (ani ve španělském) prostředí jasně formulovaná pravidla.

Vztahem kodifikace a fungování normy se zabývá Mukařovský (2000: 149-150) ve studii *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty*, ve které upozorňuje, že je třeba odlišit normu od formule vyjadřující její kodifikaci, protože existují normy slovem nevyjádřitelné, jako například některé normy slohové. Navíc mohou nastat případy, kdy je kodifikace v neshodě s živou normou. Normu tedy Mukařovský definuje nikoli jako pravidlo, ale jako „regulující energetický princip“. Tento princip se pak projevuje jak na straně jednatelce (autora), tak na straně individua, které hodnotí (příjemce). Pro působení normy je tedy nutné propojení produkce a recepce.

Pro naši práci je zásadním východiskem otázka, zda jsou principy segmentace textů zcela univerzální a tudíž společné mluvčím všech jazyků (jak by mohly do určité míry naznačovat například výsledky zmiňovaných psycholingvistických experimentů), nebo zda v tomto směru existují rozdíly mezi jazyky. V této práci se kloníme k názoru, že při segmentaci textů se uplatňují jak principy univerzální (představující oblast, ve které se jazyky překrývají), tak aspekty jazykově či kulturně specifické. Pro tento pohled svědčí právě proměnlivost konvencí pro výstavbu odstavců v čase. Lze totiž očekávat, že tyto konvence se nemusejí vyvíjet ve všech jazykových společnostech stejně. Zároveň je ale třeba vzít v potaz vzdálenost mezi kulturami a kontakt mezi nimi.

Vzhledem k tomu, že pravidla či normy pro výstavbu odstavce jsou, jak se shodují téměř všichni výše citovaní autoři, velmi vágní (například ve srovnání s pravidly pro výstavbu věty), lze předpokládat, že autoři i příjemci vycházejí ze svých zkušeností s texty podobného typu. Tato provázanost textů mezi sebou bývá označována pojmem intertextualita. Široký pohled na koncept intertextuality, zejména s ohledem na interpretaci textů literárních, předkládá Tabakowska (1993: 15). Ve svém pojednání cituje německého lingvistu Tschaudera (1989), který uvádí, že jednotlivé texty jsou mezi sebou propojeny gramatickými pravidly a dále používá termín „textová biografie“, což je podle něj souhrn stále se rozšiřujících zkušeností jednotlivce s recepcí různých textů, přičemž tyto zkušenosti ovlivňují způsob užívání i vnímání jazyka. Na straně autorů jsou tyto zkušenosti kombinovány s očekáváními vzhledem k účinku, který má jeho text mít (tj. snaha o (ne)srozumitelnost,

stylistické otázky). Na rovině odstavce mají tedy autoři i překladatelé výběr z relativně širokého spektra možností.

Na základě kognitivních a perceptivních kritérií detailněji vymezuje ve svých pracích odstavec španělská autorka Pérez Juliá (2001, 1998b). Odstavec chápe v zásadě jako obraz, který přispívá ke zpracování informace čtenářem a má význam pro zapamatování textu. Ve svých úvahách vychází z teorie Davida Marra o vizuální rutině, která se uplatňuje při vnímání obrazu. Vnímání obrazu podle Marra probíhá na základě percepce jednoduchých vizuálních znaků jako je lesk, bod, barva, orientace apod. Pérez Juliá vychází z předpokladu, že pro tyto vizuální znaky lze najít sémantické protějšky. Právě ty potom hrají roli při vnímání odstavce čtenářem. Například základní vizuální jednotky jako je lesk nebo barva hrají při vnímání obrazu obdobnou roli jako základní sémantické jednotky (události, vlastnosti, děje, existence, role jednotlivých aktantů) při vnímání textu.

Princip „vizuální rutiny“ lze chápat jako mentální reprezentaci odstavce o určitém rozsahu a určitém počtu různě složitých syntaktických celků, která se může lišit v různých funkčních stylech i v různých jazykových společenstvích. (Králová 2012: 23)

Pérez Juliá se ve svých pracích dále podrobně zabývá rozdíly mezi psaným a mluveným projevem. Autor psaného textu postupuje podle určitého plánu a má čas na revizi. Prostřednictvím *schématu*, které vytváří podle určitých zákonů, poskytuje čtenáři jakousi umělou sémantickou paměť. Psaný text je tedy založen na výběru informací a jejich logickém propojení (na rozdíl od mluveného slova, v němž hrají mnohem větší úlohu emoce a empatie). Členění textu do odstavců tudíž souvisí se specifickým vnímáním a zpracováním psaného projevu čtenářem.

1.1.3 Historické aspekty

V článku *El origen de la unidad párrafo: de signo diacrítico a unidad discursiva* se Pérez Juliá (1998a) zabývá otázkou samotného vzniku odstavce a jeho postupného vývoje v textovou jednotku. Ten podle ní souvisí s přechodem od hlasitého předčítání textu k čtení tichému, které s sebou přináší jiný způsob zpracování textu. První známky členění textu do odstavců se objevují ve 4. století před Kristem. V té době se začalo přecházet od jednolitého textu, v němž nebyly vyznačeny ani předěly mezi slovy či větami, k textu členěnému. Nejprve se tyto grafické prostředky objevily v textech informativních a úvahových, v nichž hrála důležitou roli analýza vztahů mezi myšlenkami a koncepty. Vznik odstavce i ostatních diakritických prostředků měl jednak důvody sémantické – umožnil čtenáři pečlivěji identifikovat význam jednotlivých slov, a jednak kognitivní – při vizualizovaném čtení se

mohl čtenář v textu lépe orientovat a případně se vracet k myšlenkám, které se v textu objevily dříve.

Historickým vývojem grafického členění španělských textů se zabývá Jacinto González Cobas (2004), který z tohoto hlediska analyzoval dílo *Estoria de España* sepsané králem Alfonsem X. Tento rukopis sestává převážně z nečleněných dlouhých bloků textu, avšak autor studie došel k závěru, že vnitřní členění textu je zde realizováno jinými způsoby, zejména jazykovými. Mezi ně patří například princip velmi explicitního vyjádření hypertématu, které se objevuje na počátku jednotlivých tematických úseků a je realizováno buď zopakováním úseku předchozího, nebo uvedením nového tématu. K vyznačení přechodů mezi textovými hypertématy sloužily i některé grafické prostředky, které však měly více funkcí.

Podobně Enkvist a Warvik ve své studii zaměřené na výstavbu starých anglických textů identifikovali částici „pa“, která neměla žádný lexikální význam a sloužila jako prostředek pro vyznačení vnitřních předělů v textu.

Dubois (1973), Davis (1973) a Longacre (1979) popsali nejrozumnější jazykové prostředky (částice, spojky, slovesné přípony) používané pro vyznačení začátků či konců mentálních předělů v mluveném projevu také v některých současných jazycích (konkrétně se jednalo o jazyky domorodých obyvatel používané v ohraničených oblastech v Nové Guineji, na Filipínách, v Mexiku a v Peru).

González Cobas (2004) uvádí, že vznik „moderních“ odstavců (tj. odstavců graficky vyznačených odsazením, jak je chápeme dnes) úzce souvisí s vynálezem knihtisku. Jedním z důsledků této převratné technologické změny bylo rozšíření četby jako takové (tj. individuálního čtení knih v soukromí, které předtím nebylo běžné). Proto bylo nutné provést v prezentaci textů úpravy, které by usnadnily proces čtení velkému počtu potenciálních čtenářů.

Tento vývoj je tedy v zásadě v souladu s principem, který formuloval Givón (1983: 18). Ten předpokládá, že uživatelé jazyka mají tendenci vynakládat na formulaci a zpracování informací pouze nezbytně nutné množství energie. Podobný princip formulovali o několik let později Sperber y Wilson (1986) v rámci své teorie relevance. Podle této teorie lidský kognitivní systém usiluje o maximální zisk při vynaložení minimálního úsilí. Pokud Givónovu hypotézu a teorii relevance vztáhneme na segmentaci textů do odstavců, můžeme říci, že v současnosti používané formálně vyznačené odstavce vznikly proto, aby bylo z hlediska vynaloženého úsilí dosaženo rovnováhy.

1.1.4 Odstavec jako jednotka tematická

Jeden z hlavních principů členění do odstavců souvisí s obsahovou či tematickou rovinou textu. Mathesius (1982 /1942/: 144) v tomto smyslu píše, že „soudržnost odstavce je dána jeho základním tématem, jež jím veskrze probíhá a s nímž jsou,..., organicky spojena aktuální témata jednotlivých vět“. Stejně tak například Martínez de Sousa (1999: 183) ve své definici uvádí, že by se odstavec měl vyznačovat tematickou jednotou, i když připouští, že toto vymezení nelze vždy aplikovat zcela striktně. C. Olivares (1982: 27) definuje odstavec jako „pevně ohraničenou tematicky ucelenou jednotku“.

Podobný přístup zaujímá i C. Fuentes Rodríguez, která na základě studia prací nejrozličnějších autorů studujících odstavce jako textovou jednotku dochází k následující definici:

„El párrafo es una parte de la organización textual, que se rige por criterios informativos y argumentativos: presentan una unidad temática, sección de tema global, y dependen del tipo de texto. Los párrafos muestran unas marcas de límite, y se relacionan entre sí mediante mecanismos cohesivos.“

„Odstavec je jednotkou organizace textu, která se řídí informačními a argumentačními faktory. Odstavce se vyznačují tematickou jednotou, představují úseky globálního tématu a závisí na typu textu. Odstavce jsou vymezeny grafickými prostředky a vztahy mezi nimi jsou vyjádřeny prostředky koheze.“ (Fuentes Rodríguez 1993:14)

Dále dodává, že vzhledem k jednotě tématu je odstavec jednotkou makrostruktury textu (cf. Van Dijk 1977).

Crystal (1992) formuloval definici odstavce, ve které se odráží jak hledisko grafické, tak hledisko tematické jednoty. Definice rovněž poukazuje na různou roli a charakter odstavce v různých typech textů:

„A unit of written discourse between the sentence and the whole text, graphically distinguished either by indentation of the first line or by white space preceding and following. The function of a paragraph is to show the reader that the sentences in a particular set are more closely related to each other than to the sentences in an adjacent text. There is no simple way of defining the unit of meaning which a paragraph expresses, or its internal structure, though attempts are often made to specify a 'topic' for each paragraph, and to identify 'topic sentences' (sentences which introduce a paragraph's theme). There are clear stylistic trends - for example, the marked tendency for paragraphs to be shorter in popular writing.“

„Jednotka psaného diskurzu stojící mezi větou a celým textem, graficky vymezená buď odsazením prvního řádku, nebo prázdným řádkem před odstavcem a za ním. Funkcí odstavce je ukázat čtenáři, že věty v určité části jsou mezi sebou propojeny těsněji než s větami tvořícími okolní text. Definovat jednotku významu vyjádřenou odstavcem nebo jeho vnitřní strukturu není jednoduché, ačkoli se lingvisté často pokoušejí určit téma každého odstavce a vymezit větu uvádějící toto téma. Ve

výstavbě odstavců lze popsat jasné trendy související se stylem, například byla popsána výrazná tendence k menšímu rozsahu odstavců v populárně naučných textech.“

V *Příruční mluvnici češtiny* autoři uvádí, že konstitutivním rysem odstavce je obsahová jednotka. Odstavec podle nich lze „vymezit především prostřednictvím hlavního tématu (hypertématu), které je nadřazené tématům jednotlivých výpovědí v odstavci. Nové hypertéma resp. tematický přechod se naznačuje na začátku odstavce, někdy však i na konci odstavce předcházejícího, různými prostředky. ... Odstavec může vymezovat také identita slovesných gramatických kategorií,“ (Grepl a kol. 1997: 680)

Brown a Yule (1983: 94) vymezují předěly mezi ortografickými odstavci na základě „*topic-shift markers*“, tj. formálních prostředků, které signalizují změnu tématu a tedy počátek nového odstavce. Za možné „*topic-shift markers*“ považují některá adverbia stojící na počátku věty, přičemž rozlišují mezi adverbii, která spojují věty a adverbii, která spojují sekvence vět. Přejímají tak některé myšlenky Longacra a Hindse a shodně s nimi se domnívají, že „*topic-shift markers*“ závisí na typu textu. Například ve vyprávění se předěly mezi odstavci objevují na místech, kde se posunuje čas či místo děje nebo se mění téma, v úvahovém textu tam, kde se mění hledisko či argument.

Zřejmě není pochyb o tom, že odstavec je jednotkou do značné míry autonomní a jako takový se vyznačuje vnitřní koherencí a kohezí. Núñez Ladevéze ve svém článku (1997) vymezuje odstavec z funkčního hlediska jako jednotku globální koherence textu a dodává, že jde o koherenci tematické povahy. Zároveň považuje odstavec za „minimální nadvětnou obsahovou jednotku“ (Núñez Ladevéze 1997: 144).

Kohezi a koherenci mezi jednotlivými částmi odstavce zdůrazňuje i Martín Vivaldi v příručce *Curso de redacción* (Martín Vivaldi 2000: 123). Konkrétně uvádí, že by jednotlivé věty či segmenty odstavce měly být vzájemně propojeny, nebo by se měly nějak vztahovat k jeho celkové či dominantní myšlence.

Ze španělských autorů se textovou výstavou zabývají také Núñez a del Teso (1996: 215-223), kteří se domnívají, že informace obsažené v textu lze klasifikovat podle toho, jakou roli hrají v komunikativní interakci. Konkrétně rozlišují informaci základní neboli jádrovou (*básica o nuclear*), fatickou, přípravnou (*preparatoria*) a derivovanou (nová informace odvozená z informace základní). Vycházejí z předpokladu, že obsah textu může být organizován na základě stejného principu jako obsah věty, tj. podmět - přísudek, téma – réma. Z tohoto hlediska se text vyznačuje relativní stabilitou tématu a rématu. Situace ideální stability nastává, když je téma každé z výpovědí určitou specifikací nebo variantou jednoho

stabilního tématu, které prochází celým textem. Tento ideální model zpravidla nelze aplikovat na celý text, ale pouze na sekvence několika po sobě jdoucích vět. Obsah takové sekvence lze shrnout do jedné propozice, jejíž podmět vyjadřuje stabilní téma. Tato propozice je vyjádřením základní či jádrové informace obsažené v textu. Funkcí informace fatické je navázat kontakt se čtenářem v tom smyslu, že tvoří určitý základ sestavený ze společných znalostí, na němž je text dále budován. Informace přípravná má usnadnit přechod mezi informací fatickou a jádrovou. Zpravidla jde o nejrůznější důkazy, příklady, fakta apod. Informace derivovaná rozvíjí informaci základní, tj. vyvozuje důsledky, závěry, shrnuje její význam apod.

Již citovaní Brown a Yule (1983) se na tematickou strukturu diskursu dívají z poněkud odlišného úhlu, který rovněž částečně souvisí se strukturou kompoziční. V jedné z kapitol citují Grimese, který k otázce tematické výstavby říká: „Every clause, sentence, paragraph, episode and discourse is organised around a particular element that is taken as a point of departure. (Každá predikace, výpověď, odstavec či epizoda je organizována kolem určitého prvku, který je chápán jako východisko.)“ (Grimes 1957: 323, podle Brown a Yule 1983: 134).

Brown a Yule (1983) dále uvádějí, že v každém jazyce existuje určitý přirozený pořádek řazení informací v různých typech textu. Například v anglickém vyprávění jsou informace řazeny chronologicky, zatímco jiné jazyky mají vlastní, odlišné způsoby strukturace. Van Dijk uvádí další „přirozené“ vzorce řazení informací, např. postup od obecného ke konkrétnímu, od celku k části, od zahrnujícího k zahrnovanému, od velkého k malému apod. Použití stereotypního vzorce charakteristického pro danou kulturu usnadňuje porozumění textu (Van Dijk 1977: 106). Brown a Yule se zabývají i otázkou hierarchického uspořádání jednotlivých položek, které se liší stupněm důležitosti.

Určité zjednodušené nastínění hierarchické struktury najdeme také v již zmíněné americké učebnici *Simplified Paragraph Skills* (Ploeger 2000: 16-18), kde se doporučuje, aby studenti začínali každý odstavec větou, která uvádí jeho hlavní myšlenku a shrnuje jeho obsah („topic sentence“). Tato věta má mít zobecňující charakter a pouze jedno téma. Po ní má následovat určitá obecnější myšlenka, která je dále doplněna či podepřena detaily, příklady apod.

Francouzská příručka pro psaní takzvaných argumentativních textů zdůrazňuje hledisko kompoziční, když rozlišuje v zásadě tři způsoby výstavby: a) hlavní myšlenka – argumenty – příklady – uzavření (postup deduktivní), b) příklady – argumenty – hlavní myšlenka (postup deduktivní) a c) paralela – srovnání – výčet (citováno podle: Hrdličková 1999: 159).

1.1.5 Typologie tematických posloupností podle F. Daneše

Podnětná východiska pro popis textové výstavby na základě principů komunikačního dynamismu a funkční větné perspektivy přinášejí práce představitelů pražského lingvistického kroužku a jejich následovníků. Tento pohled dává principy členění textu a výstavby vyšších tematických jednotek do souvislosti s výstavbou věty.

Otázku tematického rozvíjení nad úrovní větných celků ve svém díle podrobně zpracovává František Daneš. Ve svém starším článku publikovaném v angličtině pod názvem *Functional Sentence Perspective and the Text Organization* (1974) se zabývá otázkou funkční větné perspektivy a zamýšlí nad se vymezením pojmů „téma“ a „réma“ nebo „východisko“ a „jádro“ a „komunikativní dynamismus věty“. Dochází k závěru, že tematická organizace textu je úzce spojená s otázkou koherence neboli spojitosti textu. K této spojitosti přispívá mimo jiné tematická návaznost, kterou Daneš definuje jako výběr a řazení témat jednotlivých výpovědí, jejich vzájemné propojení a hierarchii a dále jejich vztah k hypertématům vyšších textových jednotek (jako je odstavec, kapitola ...), a k celému textu a komunikativní situaci (Daneš 1974: 114).

Následně v článku (str. 118 – 120) vymezuje tři hlavní typy tematických posloupností (o kterých uvádí, že je definoval na základě analýzy českých textů a rovněž je vyznačoval v textech anglických a německých). První z nich je jednoduchá lineární tematická posloupnost založená na tematizaci rémat. Tento typ Daneš považuje za základní. Druhým typem je tematická návaznost s průběžným (stálým) tématem. V tomto případě se v sekvenci výpovědí opakuje totéž téma, ke kterému jsou připojována různá rémata. Třetí typ představuje tematická posloupnost s derivovanými tématy. Témata jednotlivých výpovědí jsou odvozena od jednoho nadřazeného hypertématu. K těmto třem základním typům dodává, že se jedná o abstraktní principy či modely a poukazuje na to, že jejich uplatnění v jednotlivých jazycích závisí na vlastnostech daného jazyka a zejména na prostředcích, které mají jednotlivé jazyky k dispozici pro vyjádření funkční větné perspektivy (str. 121).

Ve svém novějším článku *Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu* (1994) se Daneš zaměřuje na odstavec jako textovou a kognitivní jednotku. Uvádí pět rovin segmentace textu, které se na členění textu do odstavců podílejí. Konkrétně jde o 1) rovinu mezipropozicních sémantických vztahů (tj. kognitivně jazyková reprezentace obecných vztahů mezi předměty a situacemi), 2) vztahy izotopické (totožnost nebo afinita předmětů řeči), 3) vztahy tematické (ve smyslu aktuálního členění a tematických posloupností), 4) vztahy kompoziční, tj. vztahy mezi jednotlivými výpověďmi a 5) rovinu

struktury performativní interakce. K tomu dodává, že rovina 1 představuje vztahy mimotextové, roviny 2, 3 a 4 jsou čistě vnitrotextové a rovina 5 míří ven z textu. (Daneš 1994: 1,2) Dále v článku pak Daneš zdůrazňuje zejména roli roviny tematické a kompoziční (ibid: 3, cf. také Čmejrková, Daneš, Světlá: 1999). V této souvislosti vychází z předpokladu, že „tematická výstavba odstavce, stejně jako odstavcová výstavba celého textu, se jeví právě jako místo, kde dochází k vytváření, konstruování makrotémat (různého stupně).“ (Daneš 1994: 7) Na základě těchto východisek pak formuluje následující definici:

„Odstavec jakožto jednotka obsahová (zároveň ovšem i výrazová a grafická) je vymezen nejen svými hranicemi (počátkem a koncem), nýbrž i svou vnitřní koherencí, soudržností, což je, v našem přístupu, jeho vlastnost základní. Tematická koherence se projevuje především tím, že každý odstavec má, v zásadě, své vlastní téma, které se jeví jako *hypertéma* ve vztahu k tématům jednotlivých výpovědí (z nichž se odstavec skládá), která jsou mu v jistém smyslu „podřízena“. (Obdobně je ovšem podřízeno toto hypertéma tématům (tj. hypertématům vyššího stupně) nadřazených obsahových oddílů daného textu a nakonec hypertématu, tj. obecnému tématu, celého textu.)“

Z tohoto pojetí se odvíjí i typologie odstavců definovaná na základě vztahu mezi tématy jednotlivých výpovědí (ve smyslu teorie o funkční větné perspektivě) a tématem odstavce. V české literatuře s tímto přístupem poprvé přišel Mathesius (1983 /1942/:144), který uvádí:

„Základní téma odstavce může být v jeho mezích stálé, ale může se v něm také vyvíjet nebo rozvíjet. Říkáme, že se téma vyvíjí, když se vnitřní logikou postupně proměňuje v téma nové, a říkáme, že se rozvíjí, když postupně nabývají platnosti jeho různé stránky nebo když se v odstavci rozpadá na několik souvislých témat vedlejších. Vývoj tématu se děje zpravidla v postupu časovém, tedy v podstatě epicky, kdežto při rozvíjení tématu jde obvykle o popis či charakteristiku, přičemž zůstáváme stále v téže časové oblasti.“

Danešova typologie vychází z rozšířené koncepce základních typů tematických posloupností popsaných výše. Celkem lze podle Daneše rozlišit čtyři základní typy odstavců se dvěma podtypy. První typ (I) se vyznačuje stabilním (stálým) centrálním tématem (O-tématem). Témata jednotlivých výpovědí (V-témata) v tomto případě představují určitou rekurenci O-tématu. Tento způsob výstavby je založen na tematické posloupnosti s průběžným tématem. V druhém typu (II) odstavců je O-téma rozvíjeno. Rozlišuje se na dva podtypy: V podtypu IIa jednotlivé výpovědi tematizují různé aspekty O tématu, zatímco v podtypu IIb se O-téma rozštěpuje na další dílčí témata, která jsou postupně rozvíjena v tématech jednotlivých výpovědí. Třetí typ (III) představují odstavce rámcové. O-téma zde tvoří určitý rámec, který zahrnuje skupinu jevů, jež se postupně exponují. Může jít buď o rámec statický, nebo dynamický. Podtyp IIIa zahrnuje odstavce s postupnou specifikací O-tématu a podtyp IIIb odstavce s exemplifikací či výčtem, tedy bez tematické posloupnosti. Ve

čtvrtém typu odstavců se O-téma vyvíjí, což znamená, že se uvnitř odstavce proměňuje a přechází v O-téma nové. Různé typy tematické výstavby mají v jednotlivých textových typech odlišné zastoupení či možnost použití. Například typ II je charakteristický zejména pro texty narativní a staticky deskriptivní, odstavce výčtové (IIIb) mají podle Daneše nejširší uplatnění v textech výkladových a popisných.

Na tomto místě stojí za to podotknout, že stejné typy tematických posloupností jako Daneš (1974) vymezuje i španělský lingvista Bustos v publikaci *La construcción de textos en español* (1996). K prvním třem typům tematických posloupností, které nazývá „*progresión lineal*“, „*progresión de tema constante*“ a „*progresión de hipertema*“ (odpovídá posloupnosti s derivovanými tématy) přidává ještě „*progresión de tema convergente*“ – v tomto případě je podle Bustose výchozí téma souhrnem dvou či více informací, které jsou příjemci již známy. I tento autor dává uplatnění jednotlivých typů tematických posloupností do souvislosti s typem textu. Posloupnost s průběžným tématem je podle něj typická pro texty popisné a výkladové, posloupnost s „konvergentním“ tématem se uplatňuje ve všech textových typech, protože má konkluzivní a zahrnující význam.

1.1.6 Stylistická funkce odstavce

V předchozím oddíle již bylo naznačeno, že výstavba textu a jeho syntaktické členění do vět a odstavců jsou těsně spjaty se stylem. Hoffmannová (1997: 160) ke stylu psaných projevů uvádí:

„Většinou bývá styl pokládán za závažnou konstitutivní vlastnost textu, za jeden z faktorů zajišťující jednotu textu. Styl představuje průběh i výsledek autorského rozhodování při formulaci (stylizaci) textu: autor/mluvčí řídící se zvolenou strategií vybírá vhodné prostředky ve vztahu k tématu, situaci, k tomu, aby mu adresát porozuměl a aby dosáhl u adresáta žádoucího účinku.“

Vzhledem k zaměření naší práce se na vztah mezi stylem konkrétního projevu a výstavbou odstavců díváme v zásadě z dvojího pohledu – jednak z hlediska rozdílů individuálních a jednak z hlediska rozdílů ve strukturaci různých typů textů. Zejména se zaměříme na to, jak se autoři českých a španělských stylistických příruček a učebnic dívají na roli odstavce v útvarech odborného stylu, jejichž analýza je předmětem této práce. Stylistická funkce odstavců bývá často dávána do souvislosti s jejich rozsahem.

Řada autorů v této souvislosti poukazuje na to, že odstavec hraje jinou úlohu v textech uměleckého tylu a jinou v textech odborných a jiných. Například Mathesius (1982, /1942/: 143) uvádí, že u slohu výkladového jsou odstavce rozhodující pro jasnost, která má být jeho základní vlastností. Jeho definice odstavce pak zahrnuje i další aspekty:

„Pro jasný sloh výkladový, jež jsme si učinili v našich kapitolách středem úvah, je účelné členění v odstavce nadmíru důležité, neboť bez něho by výkladovému celku chyběla jedna ze základních vlastností, kterou na něm požadujeme, jasnost. ... I v živém výkladu, který se vyhýbá vši suchopárnosti, musí být možno, abychom od začátku do konce bez námahy sledovali postup myšlenek. Musíme v něm cítit pevnou myšlenkovou kostru, která všechno ostatní nese, jako u dobrého aktu tušíme pod liniemi těla pevně skloubené kosti. Účelné členění na odstavce tu vydatně pomáhá. Odstavce nesmějí být arci příliš drobné, neboť takovými odstavci se linie výkladu rozdrobuje a celek nabývá rázu domýšlivě aforistického nebo impresionisticky mozaikového. Nesmějí být ovšem zase ani tak dlouhé, aby čtenář nebo posluchač zapomínal na jejich existenci. Pravá míra v délce odstavců se nedá stanovit žádným obecným pravidlem. Tu si musí určit v každém případě autor sám, neboť on si nejlépe uvědomuje myšlenkový rytmus, kterým je jeho výklad nesen.“

Podobně i Bečka (1992: 400) podotýká, že „v odborných textech má odstavec úkol složitější než v uměleckých textech prozaických“ a „lze pozorovat, že se způsoby rozvíjení linie nejednou podřizují potřebám přehledného členění.“

Ve španělské stylistice má většina publikací charakter jakéhosi návodu, jak správně psát. Většinou jsou tyto knihy určeny středoškolským a vysokoškolským studentům a soustředí se převážně na texty výkladové a úvahové. G. Reyes (1999: 59) ve své stylistické příručce uvádí, že funkcí výkladových textů (*textos expositivos*) je předávat informace, údaje či myšlenky a případně přinášet argumenty, které mají přesvědčit čtenáře. Při jejich strukturaci by tedy mělo být bráno v úvahu především komunikativní hledisko. K otázce členění odborného textu dále říká:

„Cuanto mejor subdivide el texto, más comprensible y convincente será su trabajo, pues se verán las articulaciones de su pensamiento, el lector se sentirá guiado por usted durante la lectura... Toda subdivisión es una jerarquización de los temas, y por tanto muestra la lógica que ha guiado la redacción, que puede ser la impuesta por la cronología (si usted escribe un trabajo histórico, por ejemplo) o por las causas o efectos de unos hechos sobre otros, o por la inducción o deducción de significado.“

„Čím lépe bude text vnitřně rozčleněn, tím srozumitelnější a přesvědčivější bude vaše práce, protože z ní bude patrný sled vašich myšlenek a čtenář bude mít pocit, že ho při čtení vedete. ... Vnitřní členění textu je založeno na hierarchii témat a ukazuje logiku, podle které byl text vytvořen. Ta může spočívat v chronologickém řazení (pokud píšete například historickou práci), v hledání příčin nebo důsledků určitých jevů nebo v indukci či dedukci významu.“ (Reyes 1999: 265-266)

Důraz na logickou strukturu a koherenci výkladových a úvahových textů klade i M. Álvarez. Jedním z prostředků koherence je podle ní členění jednotlivých myšlenek do odstavců. Proto je podle ní odstavec základní informačním úsekem, který rozvíjí jedno téma či argument. Správné členění napomáhá interpretaci a porozumění textu. (Álvarez 1995: 35-36)

Podobně i v jiných funkčních stylech mají odstavce specifickou roli a podobu. Například o publicistickém stylu se uvádí, že v něm klasické složky horizontálního členění bývají nezřetelné a jednotlivé části horizontálního členění textu prezentovaného odstavci jsou často nevyhraněné. (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 266) V případě tohoto typu textů tedy může hrát větší roli grafická podoba než vnitřní obsahová struktura.

V české stylistice jsou velmi krátké odstavce (tj. odstavce tvořené jednou větou) chápány jako stylisticky příznakové, respektive mohou být využity jako prostředek zdůraznění. V posledním vydání současné stylistiky češtiny (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 119-120) se o principech výstavby textů uvedeno následující:

„Součástí horizontálního členění psaného projevu je i rozdělení na kapitoly (v rozsáhlejších textech) a na odstavce. Zdánlivě jde jen o vnějškovou věc, ve skutečnosti je však členění na odstavce ve vztahu k obsahové struktuře textu. Vyčlenění informace do zvláštního odstavce ji odděluje od jiných sdělení a ukazuje ji jako závažnou, v uměleckých textech může být odstavec tvořen i jedinou větou nebo její částí. Pro estetický dojem může mít význam také kontrast délky sousedních odstavců [...]

Členění na odstavce napomáhá orientaci v textu, proto se doporučuje, aby každý delší projev byl na odstavce rozčleněn. Odstavec by měl být obsahově jednotný, nemusí však být zcela homogenní. [...]

Variabilita ve vztahu mezi odstavci, v délce odstavců i ve vztahu mezi členěním tématu a členěním na odstavce je v uměleckých textech prostředkem poetizace. Ve věcných, především vědeckých textech je naopak typická vazba obsahového členění s členěním odstavců.“

V kapitole *Aplikace stylistických poznatků* je mezi nedostatky stylizace textů uvedeno „nevhodné členění/nečlenění textu, neopodstatněné střídání dlouhých a krátkých odstavců (1 ř. x 30 ř.)“. (Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 344)

Nad možnými stylistickými stylistické aspekty a účinkem různě rozsáhlých odstavců zamýšlí také Bečka (1992: 399):

„Odstavce mívají velmi rozmanitou délku. Ve slohu bohatém, epicky širokém, amplifikovaném (zejména s bohatými výčty) bývají odstavce delší, někdy i velmi dlouhé. Dlouhé úseky, podrobně, klidně a plynule rozvíjené, vůbec mívají poměrně dlouhé odstavce. Ve slohu stručném, úsečném, epicky spádném zcela přirozeně převládají odstavce kratší, nezřídka velmi krátké. Autor, který rád zdůrazňuje myšlenky, často volí členění i uvnitř úseků; mívá i dlouhé, plynulé úseky, ale odstavce poměrně nedlouhé. Naproti tomu autor se slohem nervním, neklidným nejednou oslabuje silnou vnitřní členitostí splývavými přechody a odstavce mu pak vycházejí delší.“

Celkově panuje shoda o tom, že vhodný rozsah odstavce není možné předem určit či předepsat. Doporučuje se, aby odstavce nebyly ani příliš krátké ani příliš dlouhé. Rozsah odstavce by měl být dostatečný na to, aby v něm mohl být vyjádřen určitý myšlenkový úsek

(Čmejrková, Daneš, Světlá, 1999). Na různé aspekty, které ovlivňují rozsah odstavce, upozorňuje definice uvedená ve španělské publikaci *Diccionario de ortografía técnica* (Martínez de Sousa, 1999: 182-183). Tato definice v sobě ve velké míře zahrnuje i kognitivní hledisko, o kterém pojednáváme výše, a zároveň zohledňuje i individuální přístup autora, který je v zásadě intuitivní:

„La extensión del párrafo no puede establecerse a priori. Aunque se dice que debe ser una unidad semántica, tampoco este concepto es fácil de aplicar con rigor. De forma instintiva, y a veces sin que obedezca un criterio predeterminado, el autor o escribiente lo establece de forma convencional. Como regla general, puede decirse que debe tener un número de líneas suficiente para expresar una parte del pensamiento o desarrollo textual, y no debe forzarse el sentido del texto para hacerlo demasiado amplio o demasiado corto artificialmente...”

“Rozsah odstavce není možné určit a priori. Uvádí se, že by měl být jednotkou sémantickou, ale ani tento přístup není možné uplatňovat zcela důsledně. Autor nebo pisatel textu určuje rozsah odstavce instinktivně a v některých případech se při tom neřídí předem stanovenými kritérii. Obecně lze říci, že odstavec by měl být dostatečně dlouhý na to, aby mohl vyjádřit určitý úsek myšlení nebo výstavby textu a není dobré násilně narušovat smysl textu umělým nadměrným prodlužováním nebo zkracováním odstavců...”

Martínez de Sousa ve své definici dodává, že odstavec může tvořit pouhý jeden řádek nebo značné množství řádků.³ Dále podotýká, že obecně mají odstavce svůj význam, protože autorovi umožňují strukturovat myšlenky a čtenáři umožňují dělat při čtení malé pauzy. Texty, které členění postrádají, čtenář instinktivně odmítá (1999: 183).

Jak už bylo naznačeno, délka odstavce je ovlivněna také individuálním stylem a záměrem autora. Individuální rozdíly ilustruje například malá srovnávací studie odborných textů dvou autorek. Ze srovnání vyplynulo, že se liší jak v délce odstavců, tak například ve způsobu změkčování přechodů mezi nimi (Čechová, 1999: 22).

Mathesius (1982 /1942/: 143) k individuálním rozdílům říká: „Někteří by nejraději napsali i veliké komplexy jedním dechem, a jsou proto na odstavce skoupí a jsou jiní, kteří pro samou důležitost by chtěli udělat odstavec z každé věty.“

Jak už naznačujeme výše, délku odstavců ovlivňuje také dobová norma. Martín Vivaldi ve své učebnici *Curso de redacción* cituje spisovatele Pía Baroju, který na přelomu 19. a 20. století popsal svůj vlastní přístup k výstavbě textů, který ilustruje jednak faktor individuální a

³ V tomto kontextu odkazuje na experimentální román *Paréntesis*, jehož autorem je Mauricio Wacquez (Barcelona, Barral 1975). Tento román členění do odstavců zcela postrádá – celý obsah je uveden v závorce jako jeden jediný blok textu. Jedná se o jeden z řady příkladů stylistického využití (ne)členění textu v krásné literatuře – jednoduše struktura textu je propojena s obsahovou složkou románu a podtrhuje či dotváří její význam.

jednak vliv stávající dobové normy a prosazující se normy nové. Barojův komentář zároveň dokládá roli odstavce pro vymezení stylu, v tomto případě uměleckého:

„El párrafo largo, el período de origen latino, formado por varias oraciones unidas tiende,..., a la elocuencia. El párrafo largo es, pretende ser, una síntesis. Nuestro tiempo tiende a la análisis. ... El párrafo largo parece todavía natural al idioma castellano. Ha dominado y domina aún. ... A principios del siglo, Azorín, algún que otro escritor y yo, intentamos el párrafo corto. Para mí era la fórmula más natural de expresión, por ser partidario de la visión directa, analítica, impresionista.“

„Dlouhý odstavec tvořený několika větami, který má svůj původ v latině, s sebou nese tendenci,..., k mnohomluvnosti. Dlouhý odstavec je prostředkem syntézy. Naše doba však tíhne k analýze. ... Dlouhé odstavce jsou pro španělský jazyk dosud přirozené, převládaly v něm a stále převládají. ... Počátkem století jsme spolu s Azorínem a několika dalšími spisovateli zkusili používat odstavce kratší. Tento způsob vyjadřování pro mě byl přirozenější, protože jsem zastáncem přímého, analytického, impresionistického pohledu na svět.“ (podle Martín Vivaldi 2000: 148)

Autor stylistické příručky, ve které je výše uvedený názor citován, k výše uvedenému citátu dodává, že v současné době převažuje (alespoň ve španělštině) tendence psát odstavce kratší (Martín Vivaldi 2000: 149). Ve španělských, angloamerických a francouzských stylistických poučkách se někdy setkáváme s doporučením konkrétního „ideálního“ rozsahu odstavce. Ve španělské stylistické příručce *El País. Libro de Estilo*. (1990: 31) najdeme poučku, že by odstavec neměl mít více než 100 slov. V americké učebnici „psaní“ (*writing*) s názvem *Simplified Paragraph Skills* (Ploeger, 2000: 26) se uvádí, že v anglickém akademickém textu má jeden odstavec v průměru 100 až 300 slov, tj. 7 až 15 vět. Francouzští studenti se učí, že by odstavce v jejich písemných pracích neměly přesáhnout dvanáct řádků (Hrdličková, 1999:160).

Jak už jsme uvedli výše, že vhodný rozsah odstavce rozhodně nelze stanovit výhradně na základě délky (tj. počtu slov či vět). Důležitější je obecný princip členění, který může v konkrétních situacích vést k různým výsledkům. Při členění textu má autor více alternativních řešení, z nichž některá mohou být vhodnější než jiná. Z tohoto hlediska existují v textu tři typy míst: neutrální, pozitivní a negativní. Na místě neutrálním je utvoření odstavcového předělu možné, ale ne nutné, na místě pozitivním je předěl obligatorní a na místě negativním nepřijatelný (Daneš, 1994: 2). Beaugrande se domnívá, že hranice mezi odstavci se většinou objevuje v místech, kde je jistý přechod (nebo předěl) ve sdělovaném myšlenkovém obsahu. S novým odstavcem tedy čtenář očekává nějaký zřetelný posun funkční povahy: nové téma, jisté vyvrcholení nebo obrat apod. (Beaugrande 1980: 94, podle Daneš, Čmejrková, Světlá, 1999: 164). Otázka rozsahu odstavce je tedy úzce propojena s požadavkem na tematickou jednotu. Autoři textů jsou pravděpodobně ovlivňováni různými

faktory zároveň. Současně však lze předpokládat, že autoři i čtenáři mají určitou představu ideálního rozsahu či spíše rozmezí přijatelných délek, která pravděpodobně vyplývá alespoň částečně z dobové normy a ze zkušenosti s texty určitého typu.

1.2 Otázky textové výstavby relevantní pro překlad

1.2.1 Koheze a koherence v překladu

V předchozích kapitolách uvádíme, že odstavec je mimo jiné možné chápat jako jednotku koherence textu. Koherence je chápána jako jedna ze základních vlastností a podmínek existence textu. Zároveň je možné na ni pohlížet jako na významný aspekt produkce textu (Givón 1995: 60) - autoři při tvorbě textu vytvářejí jeho koherenci na úrovni mikrostruktur a makrostruktur. Z hlediska recepce textu je pak zásadní rekonstrukce koherence na straně čtenáře. Koherence úzce souvisí s pojmem koheze. Blum-Kulka (1986: 17) definuje koherenci jako „a covert potential meaning relationship among parts of a text, made overt by the reader or listener through processes of interpretation (skryté potenciální vztahové významy mezi částmi textu, které čtenář nebo posluchač odkrývá při procesu interpretace)“. Naproti tomu kohezi pojímá jako „overt relationship holding between parts of the text, expressed by language specific markers (otevřený vztah mezi částmi textu vyjádřený jazykově specifickými prostředky)“. M. Baker (1992: 218) definuje vztah mezi těmito dvěma jevy, které jsou klíčové pro existenci a recepci textu, následujícím způsobem:

„Like cohesion, coherence is a network of relations which organize and create a text: cohesion is the network of surface relations which underlie the surface text. Both concern the way stretches of language are connected to each other. In the case of cohesion, stretches of language are connected to each other by virtue of lexical and grammatical dependencies. In the case of coherence, they are connected by virtue of conceptual or meaning dependencies as perceived by language users.“

„Podobně jako koheze je koherence sítí vztahů, které konstruují a vytvářejí text. Koheze je síť povrchových vztahů, které tvoří podklad textu. Koheze i koherence souvisí se způsobem, jakým jsou jednotlivé části mezi sebou propojeny. V případě koheze jsou jazykové úseky mezi sebou propojeny prostřednictvím lexikálních a gramatických závislostí. V případě koherence jsou propojeny konceptuálními a významovými vztahy vnímanými uživateli jazyka.“

Z hlediska vnímání textu čtenářem lze rozdíl mezi koherencí a kohezí vymezit následovně:

„We will assume that cohesion is a property of the text and that coherence is a facet of the reader's evaluation of the text. In other words, cohesion is objective, capable in principle of automatic recognition, while coherence is subjective and judgements concerning it may vary from reader to reader.“

“Budeme předpokládat, že koheze je vlastnost textu a koherence je způsob hodnocení textu čtenářem. Jinými slovy, koheze je objektivní a v principu je možné ji automaticky rozpoznat, zatímco koherence je subjektivní a její vnímání se může u různých čtenářů lišit.” (Hoey 1991: 12, podle Baker 1992: 218)

Ve španělských publikacích se někdy setkáváme s nadřazeným pojmem “*textualidad*”. Hurtado Albir (2001: 414) tento koncept definuje jako “el conjunto de rasgos que debe presentar un texto para que se le considere como tal (soubor vlastností, které by měl vykazovat text, aby ho bylo možné za text považovat)”. Tyto (podle autorky zřejmě v zásadě synonymní) pojmy slouží k popisu fungování textu, jeho výstavby, produkce a interpretace. Fungování textu je konkrétně založeno na třech vlastnostech, kterými jsou 1) adekvátnost vzhledem ke komunikativnímu kontextu; 2) koherence informačních jednotek, ze kterých text sestává; 3) koheze jednotlivých částí, které text tvoří (syntagmata, výpovědi, odstavce, atd. (Hurtado Albir 2001: 415)

Hurtado Albir dále (str. 415) pracuje také s pojmem “*textura*”, který definuje takto:

“la propiedad por la cual un texto tiene consistencia lingüística y conceptual, es decir, tiene una continuidad en cuanto al sentido (es coherente) y a los elementos de superficie (está cohesionado), y tiene una articulación de la evolución de la información (progresión temática).”

“vlastnost, díky které je text lingvisticky a pojmově konzistentní, tj. vyznačuje se kontinuitou významu (je koherentní) a povrchových prostředků (tj. je provázán kohezními vztahy) a členěním informačního obsahu (tematická návaznost)”

Jinými slovy lze říci, že v pojetí této autorky jsou koherence, koheze a tematická návaznost základními prvky organizace textu. Tento přístup se tedy mírně odlišuje například od východisek výše několikrát citovaného Daneše, který tematickou návaznost v textu považuje za jeden z prostředků nebo způsobů fungování koherence.

Pojem *textura* používají i Rabadán a Fernández Nistal (2000: 20). Podle těchto autorek se jedná o vlastnost, která vyplývá z textové funkce jazyka a díky které se skupiny potenciálně nezávislých jazykových sekvencí mění ve významovou jednotku, označovanou jako text.

Otázkou mezikulturních rozdílů ve strukturaci textu se Hurtado Albir (2001) zabývá, v kapitole *Las diferencias de funcionamiento textual entre las lenguas*:

“La expresión, y también la interpretación de la coherencia puede variar según las lenguas y culturas. Lo mismo sucede con la cohesión, si bien, al tratarse de la superficie textual, las diferencias que existen entre lenguas son mucho más fáciles de evaluar, se constatan así las diferencias en cuanto al uso de mecanismos referenciales y de conectores, y en lo que se refiere a la división de la información en oraciones, párrafos, secciones, etc.”

„Koherence může být v různých jazycích a kulturách vyjádřena a interpretována různými způsoby. V případě koheze, která se projevuje v povrchové struktuře textu, jsou rozdíly mezi jednotlivými jazyky mnohem snáze popsitelné. Jedná se o rozdíly

v uplatnění mechanismů koreference, spojovacích výrazů a rozdíly ve strukturaci informací do výpovědí, odstavců, kapitol, atd.“ (Hurtado Albir 2001: 424)

Podobně i Blum-Kulka (1986) podotýká, že kohezní vztahy mezi jednotlivými částmi textu jsou ovlivněny gramatickým systémem každého jazyka. Například kontrastivní studie porovnávající angličtinu a portugalsčinu (Vieira 1984) ukázala, že v portugalsčině je použití kohezních prostředků přehlednější, s vyšší mírou specifikace než v angličtině.

Nordová (1997b) překlad definuje jako komunikativní akt. Úkolem překladatele je vytvořit text, který bude mít pro cílového čtenáře význam, tj. text, kterému bude cílový čtenář rozumět, neboli bude schopen rekonstruovat koherenci zamýšlenou autorem. Pokud tedy vyjdeme z předpokladu, že odstavec hraje roli ve vytváření vztahů, jejichž prostřednictvím autor formuje koherenci v textu a čtenář odkrýváním těchto vztahů koherenci vnímá, je nutné tuto roli zohlednit i v procesu překladu.

1.2.2 Textové typy a žánrové konvence

Z translatologického hlediska je pro naši práci relevantní také problematika textových typů a jejich vlivu na překlad a otázka mezikulturních rozdílů ve strukturaci textů různého typu. Analýza textových typů a žánrů se dostala do popředí zájmu zejména v posledních desetiletích. Výběr konvencionalizovaného textového typu odráží komunikativní záměr autora, textové typy jsou určitými vzorci pro výstavbu sdělení v různých komunikativních situacích. Tyto vzorce se v daných situacích neustále opakují, takže čtenář očekává, že text bude mít určité rozpoznatelné rysy. Tyto rysy tedy ovlivňují čtenářovu interpretaci textu a jeho případnou reakci. (Sager, 1997: 30-31) Schopnost identifikovat jednotlivé textové typy vychází z principu intertextuality a souvisí s řadou psychologických faktorů. Příjemce má povědomí o abstraktních vzorcích pro organizaci textu a zároveň je na základě těchto vzorců schopen předvídat, jak se text bude vyvíjet.

Nordová (1997a) se na textovou typologii dívá z funkčního hlediska. Vychází z předpokladu, že čtenář během recepce „přiděluje“ textu určitou funkci. Při tom je ovlivňován situačními znaky (jméno autora), formálními prostředky označujícími funkci (např. slovo „návod“ v názvu), vlastními potřebami a očekáváními.

Trosborgová ve své předmluvě ke sborníku *Text Typology and Translation* (1997: xi) zdůrazňuje význam mezikulturních aspektů textové typologie. Vychází ze skutečnosti, že funkce a textové typy jsou univerzální, ale realizace a výstavba konkrétních textů podléhá kulturním normám. Překladatel by tedy měl být schopen textové typy rozlišit a zároveň by si

měl uvědomovat žánrové konvence a způsob realizace komunikativních funkcí v různých jazycích. Dále je třeba počítat s tím, že u některých žánrů hrají kulturní rozdíly významnou roli, zatímco u jiných jsou konvence univerzální.

Berkenkotter a Huckin (1995: 25, podle Trosborg 1997: 18), k roli žánrů uvádějí, že používáním žánrů, které jsou obvykle užívány členy určitého „diskurzního společenství“ se autoři podílejí na jeho vytváření a rozvoji.

Trosborgová (1997: 118) dodává, že podobnou roli plní i překladatelé dodržující žánrové konvence. Absence znalostí žánrů, komunikativních funkcí, textových typů a kulturních norem může při překladu vést k problematickým výsledkům.

Kussmaul v témže sborníku (1997: 71) uvádí, že rozdíly jsou tím větší, čím pevněji je daný žánr v jednotlivých kulturách zakotven. Jako příklad žánru, jehož struktura je na kulturu těsně vázána, uvádí akademické texty. K otázce konvencí se Kussmaul vyjadřuje následovně:

„Conventions imply conformity and expectation, and when people use words they can normally be expected to use them in the same sense as other people do, i.e. to conform to generally agreed on regularities. In the same way, when people produce specific text types, such as business letters, they can be expected to conform to specific regularities and rules. If they do not, communication may turn out to be difficult or even break down.”

„Konvence implikují konformitu a očekávání. Když lidé používají slova, zpravidla lze očekávat, že je používají ve stejném smyslu jako jiní lidé, tj. v souladu s obecně dohodnutými pravidly. Stejně tomu je v případech, kdy lidé vytvářejí konkrétní typy textů, jako je například obchodní dopis. Opět lze očekávat, že se při tom budou řídit určitými vzorci a pravidly. Pokud tomu tak není, může se tím komunikace ztížit, nebo dokonce stát zcela neúspěšnou.“ (Kussmaul 1997: 68)

Van den Broeck (1986: 39) vychází z van Dijkova pojetí pragmatické makrostruktury textu a globálních mluvních aktů. Stejně jako Trosborgová předpokládá, že globální mluvní akty se při převodu textu z jednoho jazyka do druhého nemění a jsou tedy univerzální, avšak mění se způsob jejich realizace:

„Whereas illocutionary acts such as assertions, promises, requests, commands and the like, obey underlying abstract rules of a universal nature, the manner in which they are performed, that is their local structure, their style and internal organization, their lexical and syntactic complexity will vary from culture to culture and from context to context. It is especially the social factors which determine these contextual variations: the type of situation, the function/role/position/status of the speaker (writer) and hearer (reader), their social relationship, the cultural norms and the entire set of conventions for a given community – in short, what we call tradition.“

„Zatímco ilokuční akty, jako jsou sdělení, sliby, žádosti, příkazy a podobně, podléhají abstraktním pravidlům univerzální povahy, způsob, jakým jsou realizovány, tj. jejich konkrétní struktura, styl a vnitřní organizace, lexikální a syntaktická složitost se liší v jednotlivých kulturách a kontextech. Tyto kontextuální rozdíly jsou dány především sociálními faktory: komunikativní situace, funkce/role/pozice/status

mluvčího (autora) a posluchače (čtenáře), jejich sociální vztah, kulturní normy a celý soubor konvencí platných v dané komunitě, tedy to, čemu říkáme tradice.“

Úspěšnost mluvních aktů závisí na organizaci výpovědi, které je tvoří. Například specifické syntaktické formy či částice mohou sloužit jako indikátory daných ilokučních aktů. Použití těchto prostředků se však v jednotlivých kulturách a jazycích liší. Toury (1980: 94) vymezuje proces převodu textu z jednoho jazyka do druhého pomocí jeho tří univerzálních vlastností. Jednou z těchto vlastností jsou rozdíly mezi jazyky a textovými systémy vyplývající ze skutečnosti, že každá lingvistická tradice a/nebo tradice pro tvorbu textů se od ostatních liší strukturou, repertoárem prostředků, normami pro jejich používání, atd. Podobnou formulaci přináší i Van den Broeck (1986: 40):

„...the transfer of a certain piece of discourse from one linguistic and textual system to another (as occurs in translation) involves changes in the internal organization of that discourse.”

„...převod jakéhokoli diskursu z jednoho jazykového systému do druhého (ke kterému dochází při překladu) s sebou nese změny v jeho vnitřní organizaci.“

Mezikulturní rozdíly ve výstavbě různých typů textů zmiňuje i Bakerová (1992:112), když v kapitole o textu píše:

“A text, then, has features of organization which distinguish it from non-text. ... Just like collocational and grammatical patterning and host of other linguistic phenomena, these features are language- and culture-specific. Each linguistic community has preferred ways of organizing its various types of discourse. This is why target readers can often identify what appears to be a lexically and grammatically normal text as a translation or as “foreign”.”

„Text se vyznačuje určitými organizačními prvky, které ho odlišují od útvarů, které textem nejsou. ... Stejně jako kolokace, gramatické vzorce a řada dalších jazykových jevů jsou tyto prvky jazykově a kulturně specifické. Každé jazykové společenství disponuje vlastními způsoby organizace různých typů diskursu. Proto jsou čtenáři často schopni rozpoznat překlad nebo „cizí“ prvky v textu, i v případě, že se jedná o text lexikálně a gramaticky správný.“

Při překladu je podle Bakerové ve většině případů žádoucí dosáhnout ekvivalence na rovině textu. Aby byl překlad pro cílového příjemce přijatelný, musí překladatel pozměnit organizaci výchozího textu, tak aby odpovídala principům upřednostňovaným v jazyce cílovém. Přitom platí, že organizace textu nemá tak jednoznačná pravidla jako např. výstavba věty a závisí na celé řadě faktorů, mezi něž patří mimo jiné koheze a koherence a žánr či textový typ.

V tomto kontextu Bakerová odkazuje na Beaugranda a Dresslera (1981: 17), kteří upozorňují, že je mnohem snazší rozpoznat gramaticky správnou nebo přijatelnou větu než gramaticky správnou či přijatelnou skupinu vět, odstavec, text nebo diskurs. Dále Bakerová

(1992: 113) podotýká, že studiu výstavby textů dosud v lingvistice nebyla věnována dostatečná pozornost, zejména pokud jde o texty neliterární. Navíc je většina dosavadních studií věnována angličtině, zatímco jiné jazyky zůstávají stranou pozornosti.

Při studiu výstavby textů je třeba brát v úvahu rozdíly mezi různými žánry a textovými typy. Žánr Bakerová (1992: 114) vymezuje podle kontextu, ve kterém se daný text vyskytuje. Příkladem může být novinový článek, vědecká učebnice, úvodník nebo turistický průvodce. Textové typy pak vymezuje na základě vztahu mezi vysílatelem textu a příjemcem. Mezi příklady textových typů uvádí vyprávění (*narration*), výklad (*exposition*), argumentaci (*argumentation*) a návod (*instruction*). Tento pohled na textové typy vychází z angloamerického přístupu ke stylistice, který se v zásadě shoduje s pohledem španělských lingvistů a stylistických příruček.

Česká stylistika tradičně pracuje s pojmy funkční styly, které se odvíjejí od konstituujících faktorů (cf. Čechová, Krčmová, Minářová: 2008) a převládající komunikativní funkce textu. V rámci jednotlivých funkčních stylů se pak rovněž hovoří o různých žánrech. Při tvorbě jazykového projevu různých funkčních stylů a žánrů pak autor využívá různé slohové postupy. Tradičně bývá vymezován slohový postup informační, vyprávěcí, popisný, výkladový a úvahový (cf. Čechová, Krčmová, Minářová 2008: 108-109)

Textovými typy se ve své knize obsáhle zabývají Hatim a Mason (1990). Zdůrazňují skutečnost, že jeden text má zpravidla více funkcí a přicházejí s komplexním modelem analýzy, který zahrnuje komunikativní, pragmatické a sémiotické hledisko. (str. 138) Klasifikace podle textových typů má v jejich pojetí vycházet z komunikativního záměru, který je podřízen celkové (dominantní) rétorické funkci textu. Rovněž se zabývají otázkou, jak textový typ ovlivňuje rozhodnutí překladatele. Jako příklad uvádějí situaci, kdy skupina studentů nesprávně určila textový typ, což vedlo k tomu, že ve výsledném překladu byla informace podána ze zcela odlišného hlediska než v originále (Hatim a Mason 1990: 143-144). (Podobný případ popisuje Trikkonen-Condit (1986). Studenti při zkoušce dostali pouze úryvek úvahového textu, takže nebyli schopni sledovat celkovou strukturu textu a vývoj argumentu. Jejich překlady měly proto řadu rysů textu výkladového.)

Hatim a Mason (1990) dále srovnávají text výkladový s úvahovým. Texty úvahové jsou podle nich zaměřeny na hodnocení vztahů mezi různými jevy. Převažují v nich vztahy jako je zdůvodnění, vyvození významu, zhodnocení či opozice. (Beaugrande a Dressler 1981: 184, podle Hatim a Mason 1990: 154) Z toho důvodu je při překladu zásadní správná interpretace a převod těchto vztahů (a jejich případného formálního vyjádření pomocí konektorů). V textu

výkladovém je nejdůležitější popis situace či jevu podaný s přiměřeným odstupem. Úvodní věta v textu úvahovém přináší určité hodnocení, které musí být dále zdůvodněno (schéma: *tone-setter* → *thesis substantiated*), zatímco v textu výkladovém uvádí určitou situaci, která je dále popsána, vysvětlena (schéma: *scene-setter* → *aspects of the scene expounded*) (Hatim a Mason 1990: 155-156).

V další kapitole se Hatim a Mason zabývají mezikulturními rozdíly ve strukturaci textu. Z komunikativního, pragmatického a sémiotického hlediska vymezují soubor kontextuálních faktorů, o kterých říkají:

„These contextual factors are probably universal features of language use, ways of realising them, however, may not be. Cultural context is, then, an important factor in determining structural arrangement so that, for the translator, the important question will be: What is the status of any given structure in the actual process of translating. Where two languages do not share a structural pattern, what is the translator's room for manoeuvre in making modifications?“

„Tyto kontextuální faktory pravděpodobně představují univerzální principy používání jazyka, avšak způsoby jejich realizace univerzální být nemusí. Kulturní kontext je tedy významný faktor určující strukturální uspořádání. Překladatel si tedy musí klást otázku, jaký status má každá struktura v procesu překladu a jaký je manévrovací prostor překladatele při provádění strukturálních úprav.“ (Hatim a Mason 1990: 169)

Na základě analýzy originálu a překladu, v němž byla struktura změněna nevhodně, docházejí k odpovědi na poslední otázku:

„Although different languages may prefer different structural formats, ultimately, the limits on structure modification in translation are reached when the rhetorical purpose of the ST begins to be compromised. In such cases, the SL format must be considered the overriding factor.“

„Ačkoli mohou různé jazyky upřednostňovat různé strukturální vzorce, jsou strukturální úpravy v překladu omezené, pokud by ovlivnily rétorickou funkci výchozího textu. V takovém případě je třeba považovat za klíčový faktor strukturu výchozího textu.“ (Hatim a Mason 1990: 173)

Z výše uvedeného vyplývá, že pro překladatele je rozhodující schopnost pochopit myšlenkovou a kompoziční strukturu textu, což mimo jiné znamená rozeznat jednotlivé sekvence elementů. Element Hatim a Mason (1990: 174) definují jako minimální jednotku, která plní určitou rétorickou funkci. Jednotlivé elementy se spolu dále kombinují v sekvencích a ty přispívají k celkové komunikativní funkci realizované v textu. Za další indikátory struktury považují přechody mezi dílčími tématy (str. 177), které jsou často vyjádřeny formálními prostředky, jež napomáhají pochopení rétorické funkce jednotlivých částí. Hranice odstavců, ať už je chápeme jako jednotky ortografické, či strukturální, se mohou shodovat, jak s přechody mezi rétorickými funkcemi, tak s předěly mezi tématy, i když to neplatí stoprocentně (str. 178). Výsledky kontrastivních studií každopádně naznačují, že

právě struktura diskursu na úrovni odstavce a celého textu je důležitým faktorem pro vymezení vztahu ekvivalence mezi originálem a překladem (str. 180).

Členěním textu na odstavce se Hatim zabývá i ve své pozdější samostatné práci (1997) v kapitole *The Paragraph as a Unit of Text Structure*. Podobně jako většina lingvistů, o nichž se zmiňujeme v předchozím oddíle, se domnívá, že jednotlivé elementy tvořící text jsou uspořádány hierarchicky, což znamená, že v komunikativní interakci hrají různě důležitou roli. Každý element vstupuje do vztahu s elementy dalšími a takto spojené úseky tvoří různé úrovně organizace, z nichž nejvyšší je text. Tento způsob organizace si uvědomuje jak autor textu, tak jeho příjemce. V této souvislosti Hatim zdůrazňuje, že pro překladatele je nutné rozlišovat mezi odstavci ortografickými a strukturními. Na podporu tohoto argumentu uvádí příklad, kdy studenti nesprávně přeložili text složený ze dvou odstavců, jelikož si neuvědomili, že jsou propojeny a tvoří tedy jeden odstavec strukturní.

Hatim se dále pokouší najít způsob, jak jednotlivé (strukturní) odstavce vymezit, přičemž poukazuje na některé nedostatky pojetí Browna a Yulea (vymezení na základě *topic-shifts*). Za základní nevýhodu považuje předpoklad, že přechod mezi tématy je nějakým způsobem formálně vyjádřen, což nemusí vždy platit. Sami Brown a Yule si navíc kladou otázku, jak různá adverbia signalizující změnu tématu fungují, a uznávají, že je nutno rozlišovat mezi těmi, která spojují jednotlivé věty a těmi, která spojují sekvence vět. Dalším problémem je podle něj fakt, že tento přístup spoléhá na apriorně chápaný pojem „*topic*“, který příjemce intuitivně vnímá na základě obsahu. Na základě této kritiky a vlastních zkušeností s překladem dochází k závěru, že pro odhalení struktury textu je nutno brát v úvahu pragmatické a sémiotické hledisko (cf. Hatim, Mason:1990) Pro stanovení úseků textu je rozhodující jak tematická jednota a přítomnost formálních signálů členění, tak například záměr autora či požadavky vyplývající ze znakové povahy textu. Právě poslední dvě kritéria souvisí s otázkou textového typu (Hatim 1997: 62).

Elizabeth Le (2004) se v článku *The role of paragraphs in the construction of coherence – text linguistics and translation studies* (Role odstavců ve výstavbě koherence – textová lingvistika a translatologie) pokouší navázat poznatky textové lingvistiky na proces překladu. Vychází z předpokladu, že klíčovým faktorem v procesu překladu je právě převod koherence. K této otázce autorka podotýká, že problematika koherence je zatím relativně málo prozkoumanou oblastí a podotýká, že v odborné literatuře zaměřené na studium překladu je otázka koherence zmiňována pouze obecně a zpravidla v souvislosti s nižšími úrovněmi strukturace textu, tj. hovoří se zpravidla o koherenci mezi jednotlivými větami (str. 260).

Le se v článku dále soustředí na fungování koherence na vyšších úrovních textu. Popisuje úlohu makrostrukturálních bází (*macrostructural bases*) při zpracování textu. Makrostrukturální báze autorka vymezuje jako segmenty textu mající jedno téma, které se zpravidla se shodují s odstavci. Ve své starší studii (Le: 1999) autorka zjistila, že tomu tak je v osmi případech z deseti. Dále se zamýšlí nad tím, jak strukturace textu do odstavců ovlivňuje jeho význam. Zde autorka vychází z předpokladu, že pokud se změní pozice věty (tj. například pokud se konkrétní věta přesune z jednoho odstavce do jiného, má to vliv na hranice makrostrukturálních bází v textu a určení jejich tématu.

Na základě analýzy tří verzí konkrétního publicistického textu s různou strukturou (tj. s různým členěním do odstavců a s různým pořadím vět) autorka popisuje vliv změny struktury na vnímání textu, respektive jeho převládající funkce. Výchozí text je podle autorky kombinací textu informativního a argumentativního. V první upravené verzi je celý obsah prezentován jako jeden odstavec a autorka na základě analýzy tématu a makrostruktury dochází k závěru, že v tomto případě v textu převládá funkce argumentativní a vyjádření subjektivního pohledu autora. Ve druhé verzi byla jedna věta přesunuta z jednoho odstavce do druhého, čímž opět dochází ke změně vnímání tématu čtenářem – v tomto případě podle autorky v textu převládá funkce informativní.

V závěru studie si Le klade otázku, co z výše uvedených závěrů vyplývá pro překladatele a v zásadě jim „doporučuje“, aby v překladech zachovávali odstavcové členění originálu (aby nedošlo ke změně funkce textu). Z tohoto důvodu autorka považuje odstavec za základní jednotku překladu. Dále však rozvíjí myšlenku, že výchozí jednotkou koherence a psychologickou jednotkou je věta, a interpretaci textu tedy může ovlivnit i změna předělů mezi větami. Následně však autorka podotýká, že doporučení k zachovávání předělů mezi odstavci a větami jsou v konfliktu s předpokladem, že různé kultury v různých typech textů preferují jiný typ strukturace odstavců, jak ukázala její předchozí studie (Le: 1999). Z toho důvodu překladatelé stojí před obtížným rozhodnutím, zda respektovat segmentaci originálu (což se jeví jako bezpečnější z hlediska převedení obsahové a myšlenkové struktury originálu), ale riskovat tím, že překlad bude znít v cílovém jazyce nepřirozeně. Tím se dostáváme k problému interference a polarity mezi normou výchozího a cílového jazyka, o kterém podrobněji pojednáváme v kapitole 2.2.3 níže.

Le se dále (str. 267) zabývá otázkou, zda lze odstavec považovat za jednotku překladu, tedy výchozí segment se kterým překladatel pracuje a v jehož rámci se uplatňují jeho postupy. I když v praxi je tento princip pravděpodobně často uplatňován, z výše uvedených důvodů (mezijazykové rozdíly ve strukturaci textů a z toho plynoucí riziko přenášení cizích

prvků do překladu) je do značné míry problematický. V historii pak byly za jednotku překladu považovány i jednotky nižší než odstavec, někteří teoretici pak za jednotku překladu považují celý text. Nordová (1997b: 69) přichází s jiným vymezením jednotky překladu. Její pojetí nevychází z jednotek horizontálního členění textu, ale z jednotek vertikálních. Tyto vertikální funkční jednotky se projevují prostřednictvím různých prvků na různých úrovních textu. Segmentace textu do odstavců a jejich tematická výstavba jsou potom příklady takových funkčních prvků.

1.2.3 Kontrastivní rétorika

Skutečnost, že výstavba textu a rozvíjení myšlenek se v jednotlivých kulturách liší, potvrzují i závěry studií v oboru kontrastivní rétoriky. Jejich přehled přináší U. Connorová (1994). Již zakladatel této disciplíny, R. Kaplan (1966) popsal pět typů výstavby odstavce podle různých kulturních oblastí (anglická, semitská, orientální, románská a ruská). Angličtina je podle něj ovlivněna starou řečtinou, latinou a stylem pozdějších západních filosofů. Anglické výkladové texty mají proto lineární strukturu. Odstavec začíná větou shrnující téma či myšlenku (*topic sentence*), která je potom podpořena příklady. Myšlenkový postup v rámci odstavce je zpravidla deduktivní. V románských jazycích podle něj není rozvíjení myšlenky tak přímočaré a zahrnuje odbočky. J. Hinds ve své studii prokázal některé charakteristické rysy textové výstavby v jazycích orientálních, konkrétně například tendenci k induktivnímu postupu v prezentaci myšlenek. Poukazuje na to, že díky tomuto rysu se orientální texty mohou anglickému čtenáři zdát nekoherentní (Hinds 1990, podle Connor, 1994: 298). Existence kulturně specifických vzorců může být příčinou interference při produkci textů v jiném než mateřském jazyce (Connor 1994: 294).

Connorová (1994) na základě těchto výsledků dochází k následujícímu závěru:

„... certain text structures are used to achieve coherence that allows the reader to make the right inference and that textual patterns used to express coherence vary among languages and cultures...”

„...určité textové struktury jsou uplatňovány za účelem dosažení koherence, která zajišťuje správnou inferenci ze strany čtenáře a textové vzorce používané k vyjádření koherence se v jednotlivých jazycích a kulturách liší...”

A dále dodává:

„In addition to achieving coherence through textual structures such as the inductive, writers need to be sensitive to different expectations of reader/writer responsibilities across cultures.”

„Autoři tedy musí věnovat pozornost dosažení koherence prostřednictvím textových struktur, jako je například induktivní postup, a zároveň musí vnímat rozdílná

očekávání, pokud jde o odpovědnost čtenáře a autora za interpretaci textu v různých kulturách.“ (Connor 1994: 298)

Hindsovy studie z tohoto hlediska prokázaly, že například v japonštině leží odpovědnost za správnou interpretaci textu spíše na čtenáři, zatímco v textech anglických na autorovi. S tím souvisí i fakt, že anglický čtenář očekává, že v textu budou formální prostředky koherence, zatímco v japonském textu mohou chybět.

Ve své obsáhlejší publikaci *Contrastive Rhetoric: Cross-Cultural Aspects of Second-Language Writing* (1996) Connorová uvádí i některé rysy charakteristické pro odborné a úvahové texty ve španělštině, i když poznamenává, že španělská jazyková oblast překvapivě patří k těm méně probádaným. Dosavadní studie na toto téma dospěly k závěru, že pro španělštinu je charakteristický propracovaný až zdobný styl s tendencí k volnému řazení vět. Autor práce, která srovnávala úvahy amerických a mexických studentů, dochází k závěru, že rodilí mluvčí španělštiny používají delší věty a větší množství příčinných a koordinativních spojovacích výrazů. (Connor 1996: 52-53)

Poznatků kontrastivní rétoriky využívají i Daneš a Čmejrková ve svých člancích a příručkách věnovaných českému akademickému stylu. V úvodu kapitoly o mezinárodní komunikaci v knize *Jak napsat odborný text* (1994: 25) píší: „Jednotlivá kulturní společenství si v průběhu historického vývoje vypracovala své normy odborného a vědeckého vyjadřování nejen v oblasti lexikální, ale i syntaktické, kompoziční a stylistické. ... Uvádí se dokonce, že vědecké psaní upevňuje národní tradice.“

Díky geopolitické poloze naší země je styl českých akademických textů je podle nich ovlivněn tradicí německou a ruskou. „Vzhledem ke svému slovanskému původu je čeština s to sdílet odbornou terminologii a větné a textové struktury například s ruštinou, avšak typologicky je čeština disponována i k analogickému tvoření slov a přejímání větných struktur, jež jsou příznačné i pro němčinu.“ (Čmejrková, Daneš, Světlá, 1999: 28) Pro německou oblast je přitom charakteristická „vysoká prestiž vědce, úcta k teorii a důmyslná hierarchičnost teoretického konstruktů, připomínajícího svou stavbou pyramidu.“ (ibid, str. 26) Organizace německých odborných textů je proto z hlediska porozumění čtenáře značně náročná (v porovnání například s angličtinou). Německý odborný diskurz tedy počítá s tím, že za jeho správnou interpretaci nese odpovědnost čtenář. Tentýž přístup se zdá být zakořeněn i v české stylistické tradici.

Na textové rovině se český vědecký styl vyznačuje značnou kompoziční volností, ve srovnání s angličtinou je méně přehledný. To souvisí i s tendencí k odbočkám, které porušují lineárnost textu (i když tento rys v češtině není tak výrazný jako v němčině). Čeští autoři také

zpravidla nepoužívají mezititulky a „poskytují čtenáři méně metatextových orientačních signálů, jimiž by čtenáře informoval o tom, co právě dělá.“ (tamtéž, str. 30)

Podle Čmejrkové (1994) tyto rysy českého odborného stylu souvisí i s přístupem k výuce slohu na českých školách. Zatímco v anglosaské tradici je psaní považováno za dovednost, jíž se lze naučit, česká stylistika ho považuje za schopnost, která vyplývá z individuálního nadání či talentu. Pokud jde o strukturaci textu, mají čeští studenti téměř volnou ruku a nejsou jim vštěpována žádná předem daná pravidla, česká stylistika je čistě deskriptivní. Naopak v anglických a amerických (ale také ve španělských a francouzských) školách je výstavbě psaného projevu věnována značná pozornost. Odstavec je přitom chápán jako výchozí jednotka argumentace či výkladu, která je strukturována podle určitých pravidel. Tento fakt by mohl být jedním z faktorů ovlivňujících odlišné konvence v každém ze sledovaných jazyků.

1.2.4 Normy a stereotypy v procesu překladu. Interference. Explicitace.

V úvodních kapitolách, kde přinášíme soubor možných definic odstavce, již zmiňujeme vliv jazykových a stylistických norem na výstavbu textu. Koncept norem je významný i pro popis překladu, a to jak ve smyslu překladatelského procesu, tak ve smyslu konečného produktu. Touto problematikou se ve velké míře zabývá Toury (1980: 54 - 55)⁴. Přístup překladatele podle tohoto autora odráží takzvaná výchozí norma (*initial norm*). Překladatel se obecně přiklání buď ke vztahům a hodnotám obsaženým ve výchozím textu, nebo k jazykovým a jiným normám aktivním v jazyce cílovém. Pokud se překladatel rozhodne pro první přístup, znamená to, že jeho cílem je adekvátní překlad. V tomto případě však může dojít k tomu, že je přeložený text nekompatibilní s normami cílového jazyka. Pokud překladatel zaujme opačný postoj, přiklání s k normám cílového systému. Takový překlad je tedy orientován primárně na přijatelnost přeloženého textu pro čtenáře v cílovém jazyce. V praxi ovšem platí, že konkrétní rozhodnutí, která překladatel v průběhu procesu překladu činí, jsou kombinací těchto dvou protichůdných přístupů nebo kompromisem mezi nimi. Oba principy se mohou projevovat různým způsobem také v závislosti na textových rovinách (Toury 1980: 54).

Chesterman se na tutéž problematiku dívá z poněkud odlišného úhlu a dělí normy na normy ovlivňující produkt, které jsou dány očekáváním čtenářů ohledně toho, jak by měl

⁴ Toury se stejně jako řada dalších teoretiků překladu zabývá zejména překladem literárních děl, nicméně základní východiska jeho koncepce lze aplikovat i na překlad jiných typů textů.

vypadat překlad daného typu textu (*product* nebo *expectancy norms*). Tyto normy jsou definovány tradicí a paralelními texty (termín použitý Chestermanem, v souladu s vymezením termínů v této práci se jedná o texty srovnatelné, tj. originální texty daného typu vytvořené v daném jazyce). Čtenáři tak mohou mít očekávání ve vztahu k žánrovým konvencím, stylu či statistickému zastoupení různých textových prvků, výběru lexikálních jednotek, apod. (Chesterman 1997: 64-65)

Druhou velkou skupinu norem podle Chestermana tvoří normy ovlivňující překladatelský proces (*process norms*). Tyto normy jsou zároveň podřízeny výše definovaným *expectancy norms*, protože jsou jimi určeny. Dělí se do tří typů. Prvním typem je *accountability norm*, tj. norma etická vyplývající z odpovědnosti překladatele vůči autorovi originálu, vůči zadavateli a vůči sobě samému. Druhým typem je norma komunikační (*communication norm*), podle které by měl překladatel jednat tak, aby optimalizoval komunikaci mezi všemi zúčastněnými stranami. Jedná se tedy o normu společenskou. Třetím typem je *relation norm* vyplývající ze vztahu mezi překladem a originálem. Podle této normy by překladatel měl postupovat tak, aby v přiměřené míře zůstal zachován vztah podobnosti mezi originálem a překladem. Jedná se tedy o normu lingvistickou. O konkrétní podobě tohoto vztahu (projevující se například mírou formální podobnosti mezi originálem a překladem) rozhoduje překladatel na základě požadavků daného textu.

Pokud jde o samotné členění textu do odstavců, je otázka aplikace norem poněkud složitější než u ostatních jazykových prvků. Například Ferrari (1998: 33) řadí členění textu v překladech mezi lingvistické stereotypy, tedy určitá klišé, která jsou v překladu často automaticky převáděna do cílového jazyka. Přístup překladatele ovšem může být různý a může být ovlivněn různými faktory, mimo jiné například zadavatelem (Ferrari 1998: 25).

Tento jev souvisí s otázkou interference, kterou Toury definuje v rámci jednoho ze dvou zákonů, které platí obecně pro proces překladu (*law of interference* – zákon interference). Základní znění tohoto „zákona“ formulovaného Tourym je následující: „In translation, phenomena pertaining to the make-up of the source text tend to be transferred to the target text. (V překladu se projevuje tendence k přenášení jevů vztahujících se k výstavbě výchozího textu do textu cílového.)“ Tyto jevy přímo převzaté z výchozího textu se v textu cílovém mohou projevit buď negativně (pokud se výsledný překlad odchyluje od běžné kodifikované praxe v cílovém jazyce), nebo pozitivně (pokud tomu tak není, tj. pokud překladatel převádí takové, prvky, které v cílovém jazyce existují). Interference je tedy v překladu jakýmsi inherentním rysem a v případě, že se překladatel rozhodne ji zcela odstranit, děje se tak zvláštních podmínek a s vynaložením zvláštního úsilí. Interference se

ani v rámci jednoho textu nemusí projevovat ve stejné míře na všech rovinách jeho výstavby. Dále Toury uvádí, že míra, v níž se interference v překladu projeví, souvisí s tím, zda bylo k výchozímu textu i provedení překladu přistupováno jako k celku, anebo z hlediska organizace entit nižších jazykových rovin. Přitom platí, že v reálném textu se prolínají oba tyto principy a překladatel se snaží dosáhnout rovnováhy mezi nimi. Čím více je výstavba výchozího textu respektována jako faktor při formulaci překladu, tím větší počet interferenčních stop lze v cílovém textu očekávat. Dále je třeba dodat, že míra tolerance vůči interferenci, zvláště pokud hovoříme o interferenci negativní, se v různých jazykových společenstvích liší. (Toury 1995: 275-279)

S Touryho zákony polemizuje Pym v článku *On Toury's laws how translators translate* (2008). V souvislosti s interferencí podotýká, že v řadě případů se jedná o jev předem daný a do jisté míry samozřejmý. Jako příklad uvádí otázku segmentace textů.

„Between European languages, at least, there is a default norm by which one translates sentence for sentence, paragraph for paragraph, text section for text section and that whole default behaviour might be described as “interference”. ... You usually need a very good reason to change a paragraph break and it does take a special effort.”

„Přinejmenším mezi evropskými jazyky existuje předem daná norma, podle níž se překládá po jednotlivých větách, odstavcích, textových úsecích, a sám tento výchozí přístup by bylo možno označit za “interferenci” ... K tomu, abyste změnili hranici odstavce, většinou potřebujete velmi pádný důvod, a opravdu to vyžaduje zvláštní úsilí.” (Pym 2008: 316)

V této souvislosti Pym zmiňuje také vliv, jaký má na segmentaci textů v překladech používání počítačových pamětí. Dosavadní výzkumy provedené v této oblasti naznačují, že jejich použití vede k automatickému kopírování struktury originálu. Překlady vytvořené s použitím překladatelských pamětí vykazují výrazně vyšší úroveň syntaktické interference (323). Z toho důvodu lze předpokládat, že překlady vytvořené za pomoci nástrojů počítačem podporovaného překladu jsou pro cílového čtenáře hůře srozumitelné než překlady vytvořené bez použití této technologie.

Na principy, kterými se řídí překladatelé (a které se odrážejí v podobě překladů a v jejich vztahu k textům původním), se zaměřuje Bakerová (1996) v rámci své koncepce univerzálií v překladu (*translation universals*). Již před ní o univerzálních rysech, které se projevují v procesu překladu, hovoří Toury (1980: 60), který používá pojem *universals of translational behaviour*. Za jeden z případů těchto univerzálií oba tyto autoři považují explicitaci, neboli tendenci v překladu explicitně uvádět informace, které jsou v originále obsaženy pouze implicitně.

Levý na tuto tendenci (pro kterou používá pojem intelektualizace) upozornil v monografii *Umění překladu* (1983: 144-145). Dává ji do souvislosti s rolí překladatele v komunikativním řetězci, který proces překladu představuje:

„Základní snahou překladatelovou je dílo domácímu čtenáři přetlumočit, tj. učinit mu je srozumitelným, podat mu je formou pro něho srozumitelnou. Tento rámcový cíl často strhuje i v detailech. Překladatel má k textu poměr interpreta, proto text nejen překládá, ale také vykládá, zlogičťuje, dokresluje, intelektualizuje.“

Za konkrétní případy intelektualizace pak Levý (1983: 145) považuje zlogičťování textu, vykládání nedořečeného a formální vyjadřování syntaktických vztahů. Poněkud jiným slovy Levý princip intelektualizace popisuje také ve stati *Bude literární věda užitečná překladatelům* (1971: 148-149):

„Druhým nejpronikavějším jevem zjištěným (a „změřeným“) při překladech z „druhé ruky“ byla skutečnost, že překladatel při konstruování vět směřuje k vysvětlení logických vztahů mezi myšlenkami i tam, kde nejsou vyjádřeny v textu původním, k vysvětlení všech zlomů v myšlení nebo změn v perspektivě, k „normalizaci“ výrazu. ... Také tento jev má prostou psychologickou příčinu. Překladatel je pod tlakem svého hlavního cíle: interpretovat, tj. učinit srozumitelnou cizí knihu pro čtenáře své země.“

Podobně i Pym ve výše zmiňovaném článku (2008: 322 - 323) dává fenomén explicitace do souvislosti s kognitivními faktory, které se uplatňují v procesu překladu. Takové vysvětlení předkládá například Malmkjær (2005, podle Pym 2008). V zásadě vychází z Griceova principu kooperace a předpokládá, že v přístupu překladatelů se tento princip uplatňuje výrazněji než v běžné komunikaci, jinými slovy lze říci, že překladatelé používají určité strategie napomáhající efektivnější komunikaci s čtenářem v cílovém jazyce s cílem usnadnit mu pochopení přeloženého textu. Tato tendence tedy stojí do určité míry v protikladu k fenoménu interference.

Frawley (1984) hovoří o tom, že jazyk přeložených textů je jakýmsi nezávislým „třetím kódem“, který se liší jak od jazyka originálu, tak od jazyka cílového. Toury (1980: 71 v podobném smyslu používá pojem *interlanguage*, jehož existenci odůvodňuje napětím mezi pólem adekvátnosti a přijatelnosti (viz začátek této kapitoly). Popisu charakteristických rysů překladu byla věnovaná řada deskriptivních studií. Chestermann (2004: 39) rozlišuje dva možné pohledy na univerzální rysy pozorovatelné v překladech. První pohled je vymezen vztahem ekvivalence mezi výchozím textem a překladem. Jak uvádíme výše, v tomto směru byly formulovány hypotézy o existenci univerzálních rozdílů mezi překlady a příslušnými výchozími texty (v této práci takové dvojice textu označujeme pojmem paralelní texty), tj. o charakteristickém způsobu, kterým překladatelé pracují s originálem. Pro tyto charakteristiky

používá Chesterman termín *S-universals*. Interference a explicitace jsou dva z příkladů univerzálních charakteristik vztahu mezi překladem a originálem.

Druhý možný pohled je vymezen vztahem mezi přeloženými texty a původními texty vytvořenými v cílovém jazyce (v této práci jsou takové korpusy označovány jako srovnatelné texty). Řada autorů formulovala názor, že mezi těmito dvěma skupinami textů rovněž existují univerzální rozdíly naznačující obecné charakteristiky způsobu, jakým překladatelé pracují s cílovým jazykem. Pro tyto charakteristiky používá Chesterman termín *T-universals* a podotýká, že právě tyto univerzální charakteristiky překladů ve vztahu ke srovnatelným textům jsou nástrojem k popisu výše zmiňovaného „třetího kódu“, který bývá také pejorativně označován jako „překladatelština“ (*translationese*). Levý (1983: 96) v podobném smyslu používá pojem „překladovost“.

Chesterman (2004: 45) se rovněž vyjadřuje k faktorům, kterými mohou být univerzální rysy v přístupu překladatelů ovlivněny. V zásadě dochází k podobnému závěru jako Levý a Pym, kteří jsou citováni výše. Vysvětlení těchto jevů podle něj může spočívat ve skutečnosti, že překlad má povahu komunikativního aktu a překladatelé jsou si vědomi své sociokulturní role, kterou jako zprostředkovatelé sdělení pro nové čtenáře hrají. Proto mají tendenci snižovat míru entropie v textu a posilovat jeho přehlednost. Povědomí o této specifické roli v nich může být posilováno například během studia. Tato „role zprostředkovatele“ tedy může být vysvětlením jevů, jako je explicitace, tendence ke zjednodušování, apod. Cílem překladatele v takových případech může být minimalizace potřebného kognitivního úsilí vynaloženého čtenářem. (cf. Gutt 2000: 25) Překladatelé tedy mohou explicitaci chápat jako určitý druh normy a je dokonce možné, že jsou v tomto náhledu podporováni i učiteli během studia.

Laviosa ve studii *Description in the translation classroom* (2008) uvádí konkrétní příklady univerzálních tendencí pozorovaných v přeložených textech zjištěných na základě analýz paralelních a srovnatelných textů provedených různými autory se zaměřením na konkrétní jevy. Následně se zabývá také možným využitím korpusové analýzy ve výuce překladu.

1.3 Dosavadní výzkum

Řada výše zmíněných autorů poukazuje na skutečnost, že i když rozdíly ve strukturaci textu v jednotlivých kulturách existují, máme k dispozici jen relativně málo studií, které zkoumají jejich konkrétní povahu. V popředí zájmu translatologů i lingvistů navíc stojí jen některé jazyky či jazykové páry, zatímco jiné jsou zcela opomíjeny. (cf. Baker 1992) Pokud

jde o jazykový pár čeština-španělština, nedá se říci, že by byly rozdíly ve strukturaci textů a konkrétně ve výstavbě odstavců příliš prozkoumány.

Jednou z mála prací zaměřených na odstavcovou výstavbu španělských a českých textů je článek J. Králové *Estructura del párrafo como rasgo estilístico* (1999)⁵. Na základě analýzy srovnatelných českých a španělských odborných textů z oblasti ekonomie autorka dochází k závěru, že ve členění textu do odstavců v češtině a ve španělštině existují určité kvantitativní rozdíly, jak v rozsahu, tak v tematické výstavbě. Konkrétně byl v této analýze zjištěn rozsah 3,42 větných celků na jeden český odstavec a 2,96 větných celků na jeden odstavec ve španělštině. Naopak jednotlivé větné celky byly poměrně výrazně delší ve španělštině (2,51 predikací, respektive 2,97 predikací a polopredikací na jeden větný celek) než v češtině (necelých 1,8 predikací na větný celek). Z hlediska tematických návazností byly v obou jazycích nevýrazněji zastoupeny odstavce se stabilním tématem (typ I) a odstavce s lineární tematickou návazností (typ IIIa). Významný rozdíl mezi oběma jazyky podle této studie spočívá v absenci odstavců s vyvíjejícím se tématem (typ IV) ve španělštině, zatímco v češtině tento typ v analyzovaném korpusu představuje 14 % všech odstavců. Lze předpokládat, že tyto odlišné tendence ve výstavbě textů jsou součástí žánrových konvencí a mohly by spadat do okruhu očekávání příjemce. Rozbor originálních textů a překladů dále ukázal, že překladatelé zpravidla kopírují členění a výstavbu odstavců originálu. Tato tendence může podle autorky být ovlivněna i vstupní normou stanovenou zadavatelem, která vyžaduje, aby se členění přeloženého textu shodovalo s originálem. K podobným závěrům dospěla i diplomová práce Kuklové (2004). Výsledky této práce tvoří základ pro kapitolu 3.1.1. níže.

V poslední době se po delším období, kdy byl zájem lingvistů o problematiku textové výstavby poněkud oslaben, objevují nové studie zaměřené na roli odstavce v textu. V české lingvistice je pozornost tradičně věnována především tematické výstavbě a tematickým vztahům na různých úrovních. Se zaměřením naší práce souvisí několik relativně nedávno vydaných prací zkoumajících tematické návaznosti a textovou výstavbu v angličtině.

Soustavněji se problematikou tematické makrostruktury textů zabývá R. Pípalová, která na toto téma publikovala několik prací založených na kvantitativní analýze textů v angličtině. Ve svém starším článku (Pípalová: 2005) aplikuje výše popsanou Danešovu typologii odstavců založenou na tematických posloupnostech na vyšší tematické celky v rámci textu, kterými jsou odstavcové skupiny, atd.

⁵ Z tohoto článku byla převzata i metodologická východiska aplikovaná v této práci.

Ve svém dalším článku Pípalová (2008) opět navazuje na zmíněnou koncepci F. Daneše, kterou dále rozšiřuje. Jednotlivé typy odstavců jsou podle ní vymezeny celým souborem kritérií, mezi něž patří vztah mezi tématem odstavce a tématy jednotlivých výpovědí, typ, uspořádání a hierarchie tematických návazností, typ tematického paradigmatu, role tematických a kohezních návazností a umístění a charakteristika exponentů centrálního tématu odstavce. Autorka dále přichází s vymezením dvou základních typů odstavců, které jsou nadřazeny výše uvedeným typům navrhovaným Danešem. Jedná se o typ s úzkým O-tématem a typ se širokým O-tématem.

Z tohoto vymezení vychází i autorčina další práce, jejímž výsledkem je stručná kvantitativní charakteristiku různých funkčních stylů v angličtině (konkrétně odborného, publicistického a uměleckého) zpracovává na základě analýzy autentického materiálu (Pípalová: 2010). Autorka v analyzovaném korpusu sleduje výskyt různých typů odstavcových skupin s úzkým tématem podle tematických návazností a dále tyto skupiny charakterizuje z hlediska jejich rozsahu. Článek se zabývá i tematickými návaznostmi v rámci jednotlivých odstavců, s přihlédnutím k fungování jednotlivých typů v rámci odstavcových skupin. Odstavce s úzkým O-tématem autorka vymezuje následovně:

„Odstavce s úzkým O-tématem charakterizují nejvyšší stupně stability v tematické výstavbě a poměrně snadné vnímání koherence ze strany recipienta. Exponent O-tématu je uveden explicitně, nejčastěji v počáteční tematické výpovědi odstavce. Odpovídá aktualizovanému předmětu řeči (dominantě), který autor vybírá ze složité struktury tzv. tematické oblasti. Dominanta pak motivuje tematické funkce všech výpovědí odstavce. Tematické posloupnosti u těchto odstavců tudíž bývají paradigmatické. Nejčastěji jde o průběžné téma a méně často o různá derivovaná (či štěpená) témata. ... Odstavce s úzkým paradigmatickým tak uplatňují v zásadě dva různé způsoby aktualizace dominantního tematického předmětu řeči. Jednak v nich mohou být relevantní tematické prvky spjaty kohezní identitou a ekvivalencí, přičemž prostředky tyto vazby naznačující bývají různé (opakování lexikálního prvku, synonymie, pronominalizace, elipsa, substituce apelativa propriem atp.) Tato metoda odpovídá typu odstavců s O-tématem stálým. Jinou možností je prvky spojovat navíc vazbou široce pojaté inkluze (tj. vztah celku a části, hyperonyma a hyponyma, obecného prvku a jeho konkrétního příkladu, výrazu označujícího druh a poddruh, typ a podtyp, atd.) Tento typ je typický pro odstavce s O-tématem rozvíjejícím se.“ (str. 261-262)

Z uvedené definice tedy vyplývá, že odstavce s úzkým O-tématem odpovídají odstavcům založeným na tematické návaznosti typu I a II, jak je vymezuje Daneš (1994, viz výše) a jak jsou označovány i dále v této práci.

V korpusu textů analyzovaných Pípalovou, který zahrnoval odborné texty z humanitní a přírodovědné oblasti, novinové a časopisecké články a beletristické texty pro dospělé i děti, odstavce s úzkým O-tématem obecně převažovaly nad druhou hlavní skupinou, tj. odstavci se

širokým O-tématem (53,53%). Zastoupení tohoto supratypu však bylo různé v různých stylistických oblastech. Ve sledovaném korpusu se nejvíce vyskytoval v beletrii (71,74%), poněkud méně často v publicistických textech (53,62%) a nejméně často v textech odborných (35,22%) (str. 263).

V návaznosti na různé kvantitativní zastoupení sledovaného supratypu odstavců a odstavcových skupin v různých funkčních stylech se autorka zamýšlí i nad faktory, které za těmito závěry stojí. Za jeden z těchto faktorů považuje „věcně-obsahové odlišnosti zkoumaných stylistických oblastí“ (str. 264). V této souvislosti autorka dále zmiňuje tematickou sevřenost stylu publicistického, zejména novinových článků, ve kterých je počet diskutovaných předmětů řeči značně omezen. V publicistickém stylu hraje významnou roli také grafická stránka, zejména pak uspořádání textu do sloupců, které „navozuje dojem skutečných grafických odstavců, ačkoli bývají tvořeny jednou až třemi výpověďmi.“ (264) Pro beletrii byly v korpusu analyzovaném autorkou typické odstavcové skupiny značného rozsahu a dominoval v něm typ s tématem stabilním. Naopak v textech odborných byl tento typ pozorován spíše vzácně. Podle Pípalové odborné texty upřednostňují vyšší tematickou nestabilitu a relativně větší rozsah jednotlivých odstavců, což souvisí se snahou o komplexní uchopení zkoumaných jevů a se sledováním zpracovávané skutečnosti v širších souvislostech (str. 265).

Rozvíjením tématu v anglických akademických a narativních textech se zabývá rovněž Dušková (2010), která navazuje na řadu dalších prací zabývajících se tematičností anglického podmětu a zkoumá platnost předpokladu, že v anglickém textu budou převažovat tematické posloupnosti s průběžným tématem. Na základě empirické analýzy pak popisuje tematické návaznosti ve dvou zmíněných textových typech. Dušková nepoužívá jako výchozí jednotku analýzy odstavec, ale sleduje sekvence predikací (včetně polovětných vazeb) spojené jedním ze tří (respektive čtyř) typů tematických návazností, které popsal Daneš (1974, 1994).

V akademickém textu analyzovaném Duškovou převládaly tematické posloupnosti s konstantním tématem (v naší práci označované jako typ I, následovaly jednoduché tematické posloupnosti (v naší práci typ III) a konečně posloupnosti s odvozeným tématem (v naší práci označované jako typ II). V beletristickém textu byly rovněž nejčastější tematické posloupnosti s konstantním tématem, následovaly posloupnosti s rozštěpeným tématem (kterým v naší práci odpovídá typ IV) a poté jednoduché tematické posloupnosti a posloupnosti s odvozeným tématem. Autorka na základě uvedených výsledků formuluje závěr, že akademický text se z hlediska rozvíjení tématu jeví jako jednodušší, s přehlednější strukturou, ale je složitější syntakticky. Významným faktorem ovlivňujícím výstavbu tohoto

textu je převaha vět s obecným čistě aktuálněčlenským tématem *we* (*my*), které nemá vztah k tématům textovým. Naproti tomu v beletrii rozvíjejí všechny posloupnosti s konstantními tématy hlavní, dílčí či scénická témata textová.

Článek L. Duškové odkrývá zajímavou a pro naši práci relevantní otázku vztahu mezi typem uplatňovaných tematických posloupností a typem jazyka. Situace v angličtině je v tomto ohledu specifická vzhledem k výrazně ustálenému slovosledu. Jiná empirická studie zaměřená na rozdíly mezi angličtinou a češtinou realizovaná Duškovou (1999) potvrdila, že v angličtině se podmět vyskytuje převážně v pozici tématu, nicméně nepotvrdila, že by se tato tematická povaha podmětu projevila vyšším výskytem tematické posloupnosti se stabilním tématem v anglických textech.

Naproti tomu ve španělštině i v češtině je slovosled relativně volný, i když se oba jazyky v tomto směru v určitých ohledech liší (cf. *Moderní gramatika španělštiny*, Báez, Dubský, Králová 1999: 208). Z českých autorů se otázkou slovosledu ve španělštině podrobněji a převážně z teoretického zabývá Aurová (2010). Základní forma španělského slovosledu odpovídá základnímu modelu SVO (podmět – přísudek – předmět) s podtypem SV a VS u netranzitivních vět v závislosti na sémantické charakteristice predikátu. Příпустné jsou i různé variace, které jsou ovlivněné faktory sémanticko-syntaktickými, pragmatickými, syntaktickými a fonetickými (Aurová 2010: 65, 127).

Z výše uvedeného stručného přehledu nedávno realizovaných výzkumů je patrné, že v naší práci používáme do určité míry podobná východiska jako dvě posledně zmiňované autorky (Pípalová, Dušková), ale použitá metoda se poněkud liší. Naše práce zahrnuje jak kontrastivní, tak překladatelské hledisko (tj. pracuje s analýzou srovnatelných a paralelních textů), což však vedlo k vyřazení textů uměleckých, u kterých se dle našeho názoru silně uplatňuje individuální prvek, a kvantitativní charakteristika (a tím pádem například i nalezení dvojice odpovídajících srovnatelných textů) je obtížně proveditelná.

2. CÍLE PRÁCE A METODA VÝZKUMU

2.1 Vymezení tématu a cílů práce

V této práci se zaměříme na kvantitativní charakteristiku výstavby textů na úrovni odstavce. V první fázi bude provedena kontrastivní kvantitativní analýza českých a španělských srovnatelných textů (tj. originálních textů téhož typu a funkce)⁶, která naznačí možné rozdíly ve strukturaci textů mezi češtinou a španělštinou. Ve druhé fázi bude provedena translatologická analýza španělských originálů a jejich českých překladů (tj. paralelních textů) a následně budou překlady do češtiny porovnány s původními srovnatelnými českými texty. V této druhé části analýzy tedy zjistíme, zda a do jaké míry se případné rozdíly mezi oběma jazyky odrážejí v překladech. Dalším cílem translatologické analýzy bude popsat faktory, které mohou rozhodnutí překladatele na úrovni nadvětné segmentace textů ovlivňovat.

Podklad pro naši analýzu budou tvořit dvě předchozí práce vypracované shodnou metodou (Králová 1999, Kuklová 2004, viz výše). Naše práce tedy navazuje na tyto závěry s cílem ověřit, zda mají obecnější platnost, a vyvodit další teoretické závěry na základě porovnání získaných dat.

Odstavec vymezujeme jako graficky ohraničený úsek, který se vyznačuje obsahově-tematickou jednotou (téma v tomto významu pojmáme v témže smyslu jako Brown a Yule (1983), tj. jako „to, o čem se mluví“) a vnitřní koherencí, je základní kompoziční jednotkou textu a zároveň prostředkem výstavby textové koherence. Vycházíme z předpokladu, že odstavec je jednotkou kognitivní v tom smyslu, že ovlivňuje jak produkci, tak recepci textu. Dále předpokládáme, že členění textu do odstavců je ovlivněno řadou faktorů (jak to vyplývá i z výše uvedeného přehledu teoretických pohledů na tuto záležitost). Za nejvýznamnější z nich považujeme vztah mezi výstavbou odstavců a funkčním stylem či žánrem, vliv normy platné v určitém jazyce v určitý okamžik a v neposlední řadě faktory subjektivní. Výsledky našeho výzkumu by tedy měly naznačit, jakým způsobem se tyto tři skupiny faktorů odrážejí v konkrétních textech. Přitom je třeba vzít v úvahu, že při výstavbě textu autoři postupují podle určitých principů, které mohou být svým způsobem v konfliktu. Například grafická

⁶ Vymezení srovnatelných textů přebíráme z publikace R. Rabadán a P. Fernández Nistal (2002: 53).

stránka strukturace textu (úzce související s rozsahem odstavců) může být v konfliktu s požadavkem tematické jednoty.

V první řadě se tedy pokusíme ověřit, zda a jakým způsobem je výstavba odstavců v textech určitého typu ovlivněna samotným jazykem, v němž je text vytvořen. Určité mezikulturní rozdíly v přístupu k organizaci textu naznačují již teoretické práce autorů z různých kulturních okruhů. Z přehledu teoretických pohledů na problematiku výstavby textu uvedeného v úvodu této práce je patrné, že španělsky píšící autoři a autoři z anglosaské oblasti se zaměřují spíše na stylistickou stránku organizace textu a v jejich úvahách se často objevuje preskriptivní přístup (např. doporučený rozsah odstavců, návody, jak mají být odstavce organizovány z kompozičního hlediska), zatímco v české lingvistice mají práce zaměřené na textovou lingvistiku spíše teoretický charakter a zabývají se textovou výstavbou z globálnějšího hlediska. V centru pozornosti jsou zde především vztahy mezi jednotlivými jazykovými rovinami a textovými jednotkami.

Nicméně navzdory absenci jasně formulovaných pravidel pro výstavbu textů na nadvětné úrovni musíme počítat s existencí nepsaných norem (cf. Mukařovský: 2000). Domníváme se, že povědomí o těchto nepsaných normách získává čtenář prostřednictvím zkušenosti s recepcí textů určitého typu, a lze je tedy popsat prostřednictvím kvantitativní charakteristiky textů vytvořených v příslušném jazyce. Vzhledem k omezenému rozsahu analyzovaných vzorků však nebudeme hovořit o absolutně platných normách, ale spíše o tendencích projevujících se v každém z jazyků. Tendence či pravidla pro strukturaci jednotlivých typů textů v různých kulturách tedy tvoří součást očekávání příjemců a tudíž ovlivňují jejich recepci. Otázka tematických posloupností, na nichž je do značné míry postavena koherence odstavce, může do určité míry souviset s typem jazyka, respektive s charakteristikou jeho slovosledu.

Porovnání kvantitativních charakteristik jednotlivých textů vytvořených různými autory nám umožní částečně popsat, jaký je vliv individuálního stylu. Dále se zaměříme i na to, do jaké míry se shodují či odlišují charakteristiky textů se stejnou specifickou funkcí, respektive texty stejného žánru.

V případě překladu se opět projevuje kognitivní aspekt, protože strukturace a organizace informací v originálu ovlivňuje překladatelovo chápání textu. Ve fázi reformulace textu se překladatel na organizaci textu sám podílí. V tomto kontextu je nutné brát v úvahu i skutečnost, že odstavec bývá často úsekem, ve kterém se odehrávají některé kroky v rámci překladatelského procesu.

Z translatologického hlediska se v první řadě pokusíme popsat, jak se v překladech na různých úrovních strukturace textu (konkrétně se změříme na rovinu odstavce a pro srovnání

rovněž na rovinu věty) projevuje vliv normy jazyka výchozího a vliv normy jazyka cílového, tedy do jaké míry se překladatelé přiklání k pólu adekvátnosti nebo naopak přijatelnosti, tak jak tyto pojmy vymezuje Toury (1980, viz výše).

Dalším cílem práce bude ověřit, zda se v přístupu překladatelů textu skutečně projevují určité stereotypy či nepsané konvence (jak to naznačuje Ferrari 1998) a jak se tento přístup liší na jednotlivých rovinách textu (rovina věty, rovina odstavce). Zaměříme se také na otázku vztahu mezi originálem a překladem, respektive vlivu originálu na překlad, který je v literatuře označován jako interference (cf. Toury 1995, Pym 2008). V tomto kontextu budeme také uvažovat o tom, zda případné stereotypy uplatňované při převodu větných a nadvětných struktur mohou mít vliv na recepci překladu cílovým publikem. Dále se pokusíme popsat, za jakých okolností se překladatelé od těchto stereotypů (pokud budou prokázány) případně odklání. Konkrétně se budeme zabývat otázkou, do jaké míry platí, že překladatelé ve srovnání s autory původních textů usilují o zefektivnění komunikace, což se může projevit uplatňováním strategií zvyšujících přehlednost a srozumitelnost textu (tedy určitým zjednodušováním či zlogičťováním textu). I v tomto směru se zaměříme na přístup překladatelů k různým úrovním textu.

2.2 Metody výzkumu

Empirická část práce je založená na analýze výstavby textů provedené ve třech souborech textů. Každý soubor obsahuje původní španělský text (či texty), jeho překlad do češtiny a srovnatelný český text přibližně stejného rozsahu. První dvě skupiny textů tvoří populárně naučné texty z oboru humanitních věd – první vzorek zahrnuje publikace o dějinách států, druhý vzorek katalogy k výstavě a populárně naučné texty v oblasti dějin literatury a knihtisku. Třetím analyzovaným vzorkem jsou populárně naučné publikace v oboru přírodních věd zaměřené na problematiku globálního oteplování s výrazným podílem přesvědčovací funkce. (První soubor textů dále v této práci nazýváme „Vzorek I“, druhý „Vzorek II“, třetí „Vzorek III“; detailnější charakteristika jednotlivých textů je uvedena níže v příslušných kapitolách).

Analýza každého vzorku se zaměřuje na dva základní aspekty členění textů do odstavců. Prvním z nich je rozsah odstavců a druhým jejich tematická struktura. Oba tyto aspekty budou analyzovány jednak ve srovnatelných originálních českých a španělských textech (kontrastivní analýza) a poté bude provedeno porovnání originálů s překlady a porovnání překladů se srovnatelnými texty (translatologická analýza).

V první části kvantitativní analýzy budeme u každého vzorku zjišťovat, kolik syntaktických celků, predikací, respektive predikací a polopredikačních klauzulí (infinitivních, gerundiálních a participiálních)⁷ připadá v průměru na jeden odstavec ve španělských a srovnatelných českých textech. V této části analýzy porovnáváme také průměrný rozsah větných celků. Tímto způsobem se pokusíme zjistit, jaké jsou případné kvantitativní rozdíly mezi češtinou a španělštinou, tj. jaké tendence lze vysledovat v obou jazycích z hlediska rozsahu odstavců a větných celků. Následně bude porovnán průměrný rozsah odstavců a větných celků ve španělských originálech a v příslušných překladech do češtiny a poté budou překlady porovnány se srovnatelnými českými texty. V případě rozsahu odstavců budeme zjišťovat také střední a extrémní hodnoty ve srovnatelných a paralelních textech.

Analýza tematické struktury odstavců v každém vzorku bude vycházet z koncepce Františka Daneše (1994), který pro český odstavec vymezuje čtyři základní typy tematické výstavby, z nichž dva se dále dělí na další dva podtypy. Celkem tedy máme šest možných způsobů tematické výstavby odstavce. Konkrétní příklady jednotlivých typů odstavců podle převládající tematické posloupnosti převzaté z jednotlivých textů uvádíme v podkapitolách věnovaných jednotlivým vzorkům.

Podle dosavadních poznatků se ve španělských neliterárních textech objevily pouze tři z těchto Danešem vymezených typů. Danešův čtvrtý typ, ve kterém původní téma odstavce přechází v téma nové, ve španělštině v dosavadních analýzách identifikován nebyl (cf. Králová, 1999; Kuklová 2004). V druhé části kvantitativní analýzy tedy u každého vzorku zjistíme, jaké je zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické struktury ve španělských a srovnatelných českých textech, a popíšeme případné rozdíly mezi oběma

⁷ Definice jednotlivých typů polopredikačních klauzulí a jejich příklady přejímáme z Mluvnice současné španělštiny (Zavadil, Čermák 2010: 468 – 469).

Typ polopredikační klauzule

Infinitivní subjektová vázaná
 Infinitivní objektová vázaná
 Infinitivní subjektová absolutní
 Gerundiální subjektová vázaná
 Gerundiální objektová vázaná
 Gerundiální subjektová absolutní
 Subjektová vázaná s participiem (implicitně gerundiální)
 Objektová vázaná s participiem (implicitně gerundiální nebo infinitivní)
 Subjektová absolutní s participiem (implicitně gerundiální)

Příklad

Se cayó al salir de la casa.
Vi a Juan después de haber salido del agua.
Al caer la noche, Juan se acercó de puntillas.
Saliendo de la Universidad, encontré a Juan.
Juan observó al viejo saliendo de su despacho.
Teniendo tiempo yo, no lo tiene ella.
(Estando) Separado de Lucía, Juan no dejaba de pensar en ella.
Vemos al Cid, después de (ser) expulsado
Castilla, prepararse para el combate.
(Estando) Terminada la guerra, empezamos la
reconstrucción del pueblo.

V českých textech byly jako polpredikativní konstrukce hodnoceny konstrukce infinitivní a přechodníkové (Čechová 1996: 246).

jazyky. Poté bude opět provedena analýza tematické struktury odstavců v originálech a překladech a následně budou překlady porovnány se srovnatelnými původními českými texty.

Jak už bylo řečeno, analýza sestávající z výše uvedených částí bude zpracována nejprve pro každou skupinu textů, tj. pro jednotlivé vzorky. Poté bude následovat část porovnávající výsledky získané pro všechny tři vzorky mezi sebou. V této závěrečné části budou popsány rozdíly v rozsahu a tematické struktuře odstavců zjištěné mezi jednotlivými texty napsanými v každém ze studovaných jazyků a dále obecné rozdíly mezi španělským a českým korpusem. Tato část by měla naznačit případné rozdíly ve strukturaci textů vycházející z jejich odlišné funkce a dále by měla přinést poznatky týkající se poměru tendencí společných pro oba jazyky, tendencí projevujících se v každém z jazyků a vlivu individuálního stylu. V závěrečné části rovněž popíšeme případné rozdíly v přístupu jednotlivých překladatelů.

3. EMPIRICKÁ ANALÝZA

3.1 VZOREK I

3.1.1 Charakteristika vzorku

První analyzovaný korpus sestává z následujících textů: Originální španělské texty představují dvě části španělské monografie *Introducción a la Historia de España* (1967), jejímž tématem je historie Španělska. Jedná se o kapitoly napsané různými autory. První část (pro kterou dále v textu používáme pracovní označení text HS1) tvoří kapitoly 1 až 4, které zároveň představují první větší oddíl celé publikace (str. 4 až 51, autorem této části je A. Ubito Arteta), druhou část (dále označovanou jako text HS2) pak tvoří kapitoly 13 až 17 (str. 280-328, autor J. Reglá Campistol).

Paralelním vzorkem bude český překlad obou výše uvedených částí pořízený dvěma různými překladateli, jedná se tedy o kapitoly 1-4 (str. 7-40, přeložil J. Kasl) a kapitoly 13 až 17 (str. 197- 236, přeložila S. Binková) z publikace *Dějiny Španělska* (1995).

Jako srovnatelný text použijeme stejně rozsáhlý text z české publikace *Dějiny zemí koruny české* (1997). I v tomto případě půjde o dvě části napsané různými autory, aby se v analýze odrazily případné individuální rozdíly. Konkrétně byla pro analýzu vybrána část hlavy první (str. 19-53, autor V. Vaníček) a hlavy páté (str. 153-186, autor P. Čornej).

Rozsah jednotlivých textů analyzovaných v rámci vzorku I je následující: Text HS1 sestává z 503 větných celků rozdělených do 178 odstavců. Rozsah textu HS2 je 500 větných celků a 128 odstavců. Rozsah prvního srovnatelného českého textu (HC1) je 498 větných celků a 105 odstavců, v případě druhého srovnatelného českého textu (HC2) je to 507 větných celků a 80 odstavců. A konečně rozsah překladu prvního textu (HP1) je 561 větných celků a 160 odstavců a rozsah překladu druhého textu (HP2) je 541 větných celků a 126 odstavců.

Uvedená dvojice (respektive trojice) textů byla zvolena proto, že obě publikace spadají do žánru odborného textu v oboru historie a mají (jak je uvedeno v předmluvách) plnit didaktickou funkci. Ze slohových postupů v nich převládá postup výkladový, kombinovaný se slohovým postupem popisným.

3.1.2 Rozsah odstavce

3.1.2.1 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

V této části se budeme zabývat členěním textu na rovině syntaktické. Vycházíme z výsledků kvantitativní analýzy, kdy jsme zjišťovali následující parametry: počet větných celků (výpovědí) na odstavec, počet predikací a polopredikací na odstavec a počet predikací a polopredikací na jeden syntaktický celek (definici polopredikačních klauzulí uvádíme v kapitole 3.2 výše). Průměrné hodnoty rozsahu odstavců a větných celků zjištěné pro každý z analyzovaných jazyků (tj. průměr za každou dvojici textů dohromady) shrnujeme v tabulce 1.

Tabulka 1: Vzorek I. Rozsah odstavců a větných celků v španělských a českých textech. Průměrné hodnoty pro oba jazyky.

	Španělština	Čeština
Počet syntaktických celků na odstavec	3,28	5,43
Počet predikací na odstavec	6,21	9,38
Počet predikací a polopredikací na odstavec	6,94	9,38
Počet predikací na syntaktický celek	1,89	1,73
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,12	1,73

Z tabulky uvádějící průměrný rozsah odstavců v každém jazyce vyplývá, že ve španělských textech analyzovaných v rámci prvního korpusu připadá na průměrný odstavec 3,28 syntaktických celků, což představuje v průměru 6,21 predikací a 6,94 predikací a polopredikací. V češtině jsou odstavce v případě tohoto vzorku rozsáhlejší: na jeden odstavec připadá v průměru 5,43 větných celků a 9,38 predikací. Na jeden odstavec ve španělštině připadá v průměru o 2,14 syntaktického celku a 3,17 predikace méně, pokud zahrneme i polopredikační klauzule, činí rozdíl mezi češtinou a španělštinou v průměru 2,44 predikací a polopredikací na odstavec.

Z hlediska rozsahu jednotlivých větných celků je situace opačná: V českých textech jsou větné celky v průměru méně rozsáhlé (na jeden větný celek připadá 1,73 predikace) než v textech španělských (1,89 predikace; 2,12 predikace a polopredikace).

V druhé tabulce jsou shrnuty výsledky pro jednotlivé české a španělské texty, aby bylo možné identifikovat případné individuální rozdíly mezi texty vytvořenými různými autory:

Tabulka 2: Vzorek I: Rozsah odstavců a syntaktických celků ve španělských a českých textech. Průměrné hodnoty pro jednotlivé texty.

	Španělština		Čeština	
	Text HS1	Text HS2	Text HC1	Text HC2
Počet syntaktických celků na odstavec	2,83	3,91	4,74	6,34
Počet predikací na odstavec	5,70	6,91	8,10	11,05
Počet predikací a polopredikací na odstavec	6,37	7,73	8,10	11,05
Počet predikací na syntaktický celek	2,02	1,77	1,71	1,74
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,26	1,98	1,71	1,74

Tabulka ilustruje skutečnost, že průměrná délka odstavce stanovená na základě počtu syntaktických celků a predikací se v jednotlivých textech značně liší v závislosti na individuálním stylu autora. V prvním španělském textu (HS1) sestává průměrný odstavec z 2,83 syntaktických celků, 5,70 predikací a 6,37 predikací a polopredikací. V druhém španělském textu (HS2) připadá na jeden odstavec v průměru 3,91 větných celků, 6,91 predikací a 7,73 predikací a polopredikací. Rozdíl mezi oběma španělskými texty tedy činí 1,08 syntaktického celku, 1,21 predikace a 1,36 predikace a polopredikace na odstavec.

V prvním českém textu je průměrný rozsah odstavce 4,74 větných celků a 8,10 predikací. Ve druhém českém textu (HC2) je to 6,34 větných celků a 11,05 predikací.⁸ U českých textů je rozdíl větší, v prvním českém (HC1) textu jsou odstavce kratší v průměru o 1,59 syntaktického celku a o 2,83 predikace než v textu druhém (HC2).

Z tabulky rovněž vyplývá, že text HC1 se z hlediska průměrného rozsahu odstavců oběma srovnatelným španělským textům podobá mnohem více než text HC2. Konkrétně mezi texty HS2 a HC1 je rozdíl v rozsahu odstavců poměrně malý (konkrétně 0,83 větných celků; 1,19 predikací a 0,37 predikací a polopredikací na odstavec).

Syntaktická struktura jednotlivých větných celků je o něco složitější ve španělštině než v češtině, což se projevuje větším počtem predikací a polopredikací na jeden syntaktický celek ve španělských textech. Konkrétně připadá na jeden větný celek v češtině 1,71 predikací ve vzorku HC1 a 1,74 predikací ve vzorku HC2. Ve španělském textu HS1 má průměrný větný celek 2,02 predikací, respektive 2,26 predikací a polopredikací, v textu HS2 pak 1,77 predikací a 1,98 predikací a polopredikací. Rozdíl v rozsahu jednotlivých větných celků mezi oběma texty v každém z jazyků je tedy výraznější ve španělštině než češtině.

⁸ Ani v jednom z českých textů nebyly zaznamenány polopredikační konstrukce.

Celkově rozdíl v délce větných celků mezi španělským a českým vzorkem není tak výrazný jako v předchozí analýze provedené podobným způsobem (Králová 1999). Zejména ve španělském textu HS2 je počet predikací na větu srovnatelný s rozsahem větných celků ve srovnatelných českých textech. Tento fakt může souviset s funkcí textu (učebnice), nebo může vyplývat z individuálních preferencí autora.

Pokud se zaměříme na vztah mezi délkou syntaktických celků a délkou odstavců, zjistíme, že pro náš vzorek v zásadě platí již zmiňovaný Menzerath-Altmannův⁹ zákon -španělské texty sestávají v průměru z kratších odstavců, které jsou však tvořeny delšími větnými celky, zatímco v českých textech analyzovaných v rámci vzorku I je tomu naopak.

Abychom mohli rozdíly ve strukturaci textů existující mezi oběma jazyky porovnat detailněji, zaměřili jsme se také na střední a extrémní hodnoty rozsahu odstavce v analyzovaných textech, které shrnujeme v následující tabulce:

Tabulka 3: Vzorek I: Rozsah odstavců ve srovnatelných španělských a českých textech. Medián a extrémní hodnoty.

	Španělština		Čeština	
	Text HS1	Text HS2	Text HC1	Text HC2
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	6	7	8	10
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnižší zjištěná hodnota	1	1	1	3
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	26	22	21	29

Střední hodnota součtu predikací a polopredikací na jeden odstavec potvrzuje výše naznačenou tendenci k obecně menšímu rozsahu odstavců ve španělských textech. Typický odstavec v textu HS1 sestává z 6 predikací a polopredikací, v textu HS2 ze 7 predikací a polopredikací. V českých textech jsou střední hodnoty rozsahu odstavce 8 a 10 predikací.

Pokud porovnáme rozdíl mezi průměrnou a střední hodnotou součtu predikací a polopredikací v jednotlivých textech, zjistíme, že tento rozdíl není v případě textů analyzovaných v rámci vzorku I příliš výrazný. Konkrétně činí 0,34 predikace/polopredikace v případě textu HS1; 0,73 predikace/polopredikace v případě textu HS2; 0,1 predikace v případě textu HC1 a 1,05 predikace v případě textu HC2. Všechny texty jsou tedy z hlediska členění do odstavců poměrně homogenní.

⁹ Tj. předpoklad, že čím delší je určitá lingvistická struktura, tím kratší jsou její konstituenty. (Hřebíček, 1997: 31)

Nejkratší odstavce v textu HS1, HS2 a HC1 sestávají z pouhé 1 predikace. V textu HS1 je odstavců obsahujících pouhou jednu predikaci deset, v textu HS2 čtyři. V češtině jsou takto výrazně krátké odstavce neobvyklé – v textu HC1 se vyskytl jeden, v textu HC2 se nevyskytují vůbec a nejkratší odstavce v tomto textu mají tři predikace. Odstavců obsahujících dvě predikace (či jednu predikaci a jednu polopredikaci) je v textu HS1 sedmnáct, v textech HS2 a HC1 šest a v textu HC2 žádný. I v tomto ohledu tedy lze pozorovat individuální rozdíly mezi autory, ale obecně lze říci, že v českých textech analyzovaných v rámci vzorku I je výskyt velmi krátkých odstavců výrazně nižší než v textech španělských.

Nejdelší odstavec v textu HS1 má 26 predikací a polopredikací, v textu HS2 22 predikací, v textu HC1 21 predikací, v textu HC2 29 predikací. V tomto směru tedy mezi oběma jazyky v případě textů analyzovaných v rámci vzorku I nejsou výraznější rozdíly.

3.1.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

V první části translatologické analýzy se zaměříme na to, jak se liší (či neliší) rozsah odstavců a syntaktická skladba větných celků ve španělském originále a jeho českém překladu. Nejprve v tabulce č. 4 pro ilustraci uvádíme absolutní počty odstavců, syntaktických celků, predikací a polovětných vazeb ve španělských vzorcích a jejich překladech. Uvedené údaje do určité míry ilustrují změny v syntaktickém členění textu provedené překladateli.

Tabulka 4: Vzorek I. Celkový počet odstavců, syntaktických celků, predikací a polopredikací ve španělských originálech a jejich českých překladech.

	HS1 Španělština (originál)	HP1 Čeština (překlad)	HS2 Španělština (originál)	HP2 Čeština (překlad)
Odstavce	178	160	128	126
Syntaktické celky	503	561	500	532
Predikace	1015	1110	885	963
Polopredikace	119	0	104	4
Predikace a polopredikace	1134	1110	989	967

Z tabulky 4 vyplývá, jakým způsobem se v obou překladech oproti originálu změnil celkový počet odstavců, větných celků a predikací. Zjištěná čísla naznačují, že překladatel

textu HS1 snížil celkový počet odstavců (překlad má oproti originálu o 18 odstavců méně). V druhém překladu je celkový počet odstavců o dva nižší než v originále (tj. překladatelka ve dvou případech spojila dva odstavce do jednoho). Pro ilustraci uvádíme několik příkladů změn v předělech mezi odstavci. První příklad je převzat z textu HS1, překladatel v tomto případě spojil čtyři odstavce poměrně malého rozsahu do dvou rozsáhlejších:

Příklad 1

La cerámica desempeñó un papel importante. Un tipo de vaso - el vaso campaniforme—, quizá creado en la península, tuvo gran éxito hasta el punto de encontrarse repartido por toda Europa.

Se tejían el lino y la lana, que se teñían en blanco, negro, y ocasionalmente en rojo, amarillo y azul. Con el esparto se fabricaban bolsos, cinturones, alpargatas, etc.

Interesaba el culto a los muertos, apareciendo en algún caso huesos de esqueletos con pinturas que debieron de hacerse tras la descomposición cadavérica, pues era común la práctica de segundos enterramientos. Al final del Neolítico se levantan grandes monumentos funerarios (dólmenes), verdaderos panteones, en los que se enterraba el cadáver con un rico ajuar.

El arte rupestre neolítico presenta pinturas esquematizadas de animales y hombres, que aparecen frecuentemente. (HS1: 12)

Příklad 1'

Důležitou úlohu hrála keramika, jeden typ poháru - zvoncovitý, snad vytvořený na Pyrenejském poloostrově, došel takového uplatnění, že se rozšířil po celé Evropě. Tkaly se len a vlna, které se bělily, nebo barvily na černo a někdy také na červenou na žlutou a na modro. Z halby se vyráběly brašny, opasky, střevíce a podobně.

Důležité bylo uctívání mrtvých. V některých případech byly objeveny kosterní pozůstatky s malbami, jež musely být provedeny až po rozkladu mrtvol, neboť existovala běžná praxe dvojího pohřbívání. Koncem neolitu se stavěly velké pohřební památníky (dolmeny), skutečné pantheony, do nichž se pozůstatky zesnulých ukládaly s bohatou výbavou. Neolitické jeskynní umění se vyznačuje častým výskytem schematizovaných maleb zvířat a lidí. (HP1: 11)

Uvedený úryvek obsahuje ve španělštině jedenáct predikací a tři polopredikační klauzule (celkem tedy čtrnáct predikačních a polopredikačních jednotek). Počet predikací a polopredikací v jednotlivých odstavcích je 3, 3, 6 a 2 (tedy celkem 14 predikací a polopredikací). V překladu je v dané pasáži rovněž celkem čtrnáct predikací rozdělených do dvou odstavců. Přístup překladatele je v tomto případě podmíněn skutečností, že odstavce v originále jsou spolu tematicky propojeny, neboli tvoří jednu odstavcovou skupinu.

Z hlediska tematické návaznosti představuje první odstavec ve španělském originále typ IIa (téma druhé výpovědi je odvozeno od tématu výpovědi první, které zároveň představuje centrální téma odstavce). Stejného typu je i druhý španělský odstavec. Ve třetím odstavci jsou informace prezentovány formou výčtu, podle typologie používané v této práci se tedy jedná o typ IIIb. Poslední odstavec sestává z jednoho větného celku, jehož téma je zároveň centrálním tématem odstavce, jedná se tedy o typ I. V překladu jsou oba dva odstavce založeny na výčtech, jedná se tedy o typ IIIb.

Požadavek tematické jednoty byl zřejmě rozhodujícím faktorem pro překladatelku druhého textu při převodu následující pasáže, kdy spojila dva tematicky související odstavce průměrného rozsahu do jednoho poměrně rozsáhlého.

Příklad 2

El clero, nutrido por individuos procedentes de las distintas clases sociales, constituía un estamento dotado de un marcado carácter corporativo. En los superiores niveles jerárquicos – arzobispos, obispos – alternan los segundones de la grandeza con personas procedentes de escalones más modestos (Cisneros, Talavera, Margarit). Es corriente que ocupen altos puestos políticos y diplomáticos, y que se caractericen por un elevado nivel cultural, con una vida privada – salvo excepciones – irreproachable. Durante la época que estudiamos, los prelados guerreros de tipo medieval se extinguen y son sustituidos por hombres de estudio y de letras.

El escalón que podríamos llamar medio de la Iglesia está constituido por los obispos y abades de diócesis y monasterios modestos, los canónigos y dignidades de los cuarenta y siete capítulos catedralicios del país, y otras jerarquías análogas. En general, constituyen un relicto del inmovilismo social y de defensa a ultranza de los viejos privilegios de la Iglesia, como se demostró en las guerras remensas de Cataluña y en la oposición, que halló Cisneros a su política reformista entre el cabildo toledano. Fueron muy frecuentes los choques entre los obispos, a menudo agentes de los reyes, y los capítulos de canónigos de sus respectivas sedes. En el clero interior, tanto secular como regular, alternan la profunda religiosidad con los defectos propios de la época. Entre los años 1496-1497, Cisneros llevó a cabo una reforma enérgica, que logró desterrar muchos males. (HS2: 287-288)

Příklad 2'

Klérus, tvořený příslušníky nejrozumnějších společenských tříd, byl stavem vyznačujícím se výraznými korporativními rysy. V nejvyšších sférách církevní hierarchie – arcibiskupové, biskupové – se střídali druhorození synové nejvyšší šlechty s jedinci nižšího společenského původu (Cisneros, Talavera Margarit). Běžně zastávali vysoké politické a diplomatické funkce a vyznačovali se vysokou kulturní úrovní a, až na výjimky, i bezúhonným soukromým životem. Ve sledovaném období vymizeli bojovní preláti středověkého typu a byli vystřídáni vzdělanci a učenci. Vrstva, kterou bychom v rámci církve mohli charakterizovat jako střední, byla tvořena biskupy a opaty skromnějších diecézí a klášterů, kanovníky a hodnostáři čtyřiceti

sedmi kapitul při katedrách, jež Španělsko mělo, a dalšími církevními představiteli. Všeobecně zosobňovali baštu společenské nepřizpůsobivosti a zavlité obrany starých privilegií církve, jak se to projevilo za nevolnických válek v Katalánsku nebo v případě opozice, která se postavila proti reformní politice Cisnerosově uvnitř toledské městské rady. Nezřídka docházelo ke střetům mezi biskupy, často královskými agenty, a kanovnickými kapitulami dané diecéze. Nižší duchovenstvo, jak světské, tak řádové, se vyznačovalo někdy hlubokou zbožností, jindy dobovými nedostatky. V letech 1496-1497 se Cisnerosovi podařilo uskutečnit důraznou reformu, která mnohé z nedostatků vykořenila. (HP: 203-204)

Z hlediska rozsahu mají odstavce v původním španělském textu 8 a 9 predikací a polopredikací, v českém překladu má výsledný jeden odstavec 17 predikací a polopredikací (tedy poměrně výrazně více, než je průměrná hodnota zjištěná pro srovnatelné české texty). Z hlediska tematické struktury (které se podrobněji věnujeme v následující kapitole) jsou odstavce v originálu založeny na tematické posloupnosti typu IIa (tj. jedná se o odstavce s derivovanými tématy, kde témata jednotlivých výpovědí představují různé aspekty centrálního tématu odstavce). Zároveň lze říci, že stejná tematická posloupnost probíhá i celou odstavcovou skupinou tvořenou těmito dvěma odstavci. V překladu se rovněž jedná o odstavec typu IIa.

Celkový počet větných celků je v obou překladech vyšší než v originálech (o 58 a 32 větných celků), což naznačuje, že oba překladatelé rozdělili některá delší souvětí. Celkový počet predikací je v prvním překladu téměř totožný jako v originále, respektive o 5 predikací nižší. Součet predikací a polopredikací je v překladu o 24 predikací a polopredikací nižší než v originále. V druhém překladu je o 78 predikací více než v originále, součet predikací a polopredikací je v překladu o 18 predikací/polopredikací nižší než v originále. Z těchto údajů vidíme, že každý z překladatelů zaujal poněkud jiný přístup, jednak pokud jde o (ne)zachovávání hranic mezi odstavci a jednak pokud jde o celkový počet predikativních konstrukcí v překladech. Konkrétně lze říci, že překladatel textu HS1 má tendenci ke kondenzovanějšímu a méně explicitnímu vyjadřování než překladatelka druhého textu. Otázka celkového počtu predikací v překladech částečně souvisí i s převodem polovětných vazeb.

Tabulka č. 5 shrnuje, kolik syntaktických celků, predikací a polopredikací v průměru připadá na jeden odstavec a kolik predikací a polopredikací v průměru připadá na syntaktický celek v originálním textu a jeho překladu do češtiny. Analýza byla opět provedena pro každý text zvlášť.

Tabulka 5: Vzorek I. Rozsah odstavců a větných celků ve španělských originálech a jejich českých překladech. Průměrné hodnoty.

	HS1 španělština (originál)	HP1 čeština (překlad)	HS2 španělština (originál)	HP2 čeština (překlad)
Počet syntaktických celků na odstavec	2,83	3,51	3,91	4,22
Počet predikací na odstavec	5,70	6,94	6,91	7,64
Počet predikací a polopredikací na odstavec	6,37	6,94	7,73	7,67
Počet predikací na syntaktický celek	2,02	1,98	1,77	1,81
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,26	1,98	1,98	1,82

V prvním překladu připadá na jeden odstavec v průměru o 0,68 větného celku více než v překladu, což je dáno zvýšením celkového počtu syntaktických celků a snížením celkového počtu odstavců. Průměrný počet predikací (respektive predikací a polopredikací) na odstavec převyšuje jak průměrný počet predikací, tak součet predikací a polopredikací na odstavec v originále, což opět souvisí se snížením počtu odstavců v originále. Tento postup překladatel zvolil zřejmě proto, že v příslušném originálním španělském textu se vyskytuje značný počet odstavců tvořený pouze jednou či dvěma predikacemi. Jak uvádějí některé české stylistiky, velmi krátké odstavce český příjemce vnímá jako stylisticky příznakové (cf. Bečka, 1992: 400, Čechová, 1997: 76), a překladatel se tedy snažil jejich používání vyhnout (i když zdaleka ne ve všech případech).

V druhém překladu (HP2) je průměrný počet syntaktických celků na odstavec opět mírně vyšší než v originále, ale rozdíl mezi originálem a překladem je menší než v případě prvního překladu (konkrétně 0,31 syntaktického celku) a vyplývá z „rozdělování“ větných celků. Průměrný počet predikací na odstavec je rovněž vyšší v překladu než v originále (6,91 v originále, 7,64 v překladu). V tomto případě je důvodem zvýšení celkového počtu predikací v překladu oproti originálu, které může do značné míry souviset s převodem polopredikačních klauzulí. Průměrný součet predikací a polopredikací na odstavec je v originálu i v překladu přibližně stejný (7,73 v originálu, 7,67 v překladu).

Syntaktické celky v prvním i druhém překladu jsou z hlediska počtu predikací ve srovnání s originálem téměř stejně dlouhé. Pokud počítáme predikace a polopredikace dohromady, jsou syntaktické celky v překladech v průměru poněkud méně rozsáhlé než v originálech.

V následující tabulce uvádíme porovnání obou překladů s průměrnými hodnotami pro původní české (srovnatelné) texty – tyto hodnoty jsou uvedeny jednak pro každý text zvlášť a jednak jako celkové průměry za oba české texty.

Tabulka 6: Vzorek I. Rozsah odstavců a větných celků v překladech ze španělštiny a srovnatelných původních českých textech. Průměrné hodnoty.

	Překlady		Srovnatelné české texty		Srovnatelné české texty (průměrné hodnoty)
	HP1	HP2	HC1	HC2	
Počet syntaktických celků na odstavec	3,51	4,22	4,74	6,34	5,43
Počet predikací na odstavec	6,94	7,64	8,10	11,05	9,38
Počet predikací a polopredikací na odstavec	6,94	7,67	8,10	11,05	9,38
Počet predikací na syntaktický celek	1,98	1,81	1,71	1,74	1,73
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	1,98	1,82	1,71	1,74	1,73

Počet syntaktických celků a predikací/polopredikací na odstavec je obou v překladech nižší než ve srovnatelných českých textech. V prvním překladu je rozdíl výraznější i přesto, že se překladatel prvního textu (HS1) snažil členění do odstavců přizpůsobit českému úzu, jak popisujeme výše. Konkrétně připadá na jeden odstavec v překladu průměrně 3,51 syntaktických celků a 6,94 predikací a polopredikací, zatímco ve srovnatelných textech je to 4,74; 6,34 a 5,43 (průměr za oba texty) syntaktických celků a 8,10; 11,05 a 9,32 (průměr za oba texty) predikací a polopredikací. Vidíme tedy, že pokud bychom překlad HP1 porovnávali pouze se srovnatelným textem HC1, není rozdíl v rozsahu odstavců tolik výrazný, konkrétně činí 1,16 predikací/polopredikací na odstavec. Pokud překlad HP1 porovnáme s celkovým průměrem za oba srovnatelné české texty, je už rozdíl v rozsahu odstavců výraznější – konkrétně 2,44 predikace/polopredikace na odstavec, tj. zhruba čtvrtinový.

V případě druhého překladu (HP2) a srovnatelného textu HS1 je rozdíl v rozsahu odstavců minimální (v překladu jsou odstavce v průměru o 0,43 predikace a polopredikace delší než ve srovnatelném textu), což je dáno značnou podobností mezi originálem HS2 a uvedeným srovnatelným textem. Pokud druhý překlad porovnáme s průměrnými hodnotami za oba české srovnatelné texty, je rozdíl opět větší (1,71 predikace a polopredikace na odstavec).

Pokud jde o rozsah jednotlivých větných celků, vidíme, že se oba překlady ve srovnání s výchozími texty více blíží průměrné délce vět v původních srovnatelných českých textech,

kteře jsou však přeci jen ještě kratší. Překlad HP1 se od hodnot zjištěných pro české texty vzdaluje výrazněji (v průměru 1,98 predikací a polopredikací na větný celek v překladu vs. 1,72 predikací na odstavec v textech z *Dějiny země koruny české*), což je dáno celkově výrazně větší složitostí větných celků v originálním španělském textu.

V překladu textu HS2 je pak průměrná délka souvětí 1,81 predikací, respektive 1,82 predikací a polopredikací, což jsou hodnoty jen nepatrně vyšší než ve srovnatelných českých textech, kde se průměrný rozsah souvětí pohybuje kolem 1,73 predikací/polopredikací (průměrná hodnota za oba české texty). Tento nepříliš výrazný rozdíl vyplývá mimo jiné i z relativně malého rozdílu mezi originálem a srovnatelným textem.

Na závěr této kapitoly zařazujeme ještě porovnání prostředních a extrémních hodnot rozsahu odstavce z hlediska počtu predikací. Výše jsme naznačili, že mezi španělskými a českými srovnatelnými texty analyzovanými v rámci tohoto vzorku byl zjištěn rozdíl zejména v zastoupení odstavců velmi krátkých (tvořených jednou či dvěma predikacemi). Zamysleme se tedy i nad tím, jak překladatelé přistupovali k převodu těchto velmi krátkých odstavců.

Tabulka 7: Vzorek I. Rozsah odstavců v originálech, překladech a srovnatelných textech – medián a extrémní hodnoty.

	Originály		Překlady		Srovnatelné texty	
	HS1	HS2	HP1	HP2	HC1	HC2
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	6	7	6	7	8	10
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnižší zjištěná hodnota	1	1	1	1	1	3
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	26	22	23	20	21	29

Z tabulky 7 vyplývá, že prostřední hodnota rozsahu odstavce i nejnižší zjištěná hodnota je v obou originálech i překladech stejná (6, respektive 7 predikací a polopredikací na odstavec), a tedy nižší než ve srovnatelných textech (8, respektive 10 predikací a polopredikací na odstavec).

Celkový počet velmi krátkých odstavců (do této kategorie budeme řadit odstavce obsahující jednu až dvě predikace/polopredikace) je v prvním překladu nižší (celkem 17 případů) než v originále (27 případů). Tento rozdíl je ve většině případů způsoben spojováním velmi krátkých odstavců, jak popisujeme výše. V překladu HP2 byl počet těchto velmi krátkých odstavců rovněž mírně snížen (10 případů v originále, 6 případů v překladu),

v tomto případě se jednalo o důsledek navyšování počtu predikací. Ve srovnatelném textu HC1 je těchto velmi krátkých odstavců 7, ve druhém srovnatelném textu žádný. Nejvyšší zjištěná hodnota rozsahu odstavce je v obou překladech téměř shodná jako v originálech, respektive mírně nižší.

3.1.3 Tematická výstavba odstavce

3.1.3.1 Příklady typů odstavců podle tematické návaznosti

V této části shrnujeme výsledky kvantitativní analýzy, která spočívala v tom, že jsme odstavce španělského a českého originálu zařadili do šesti kategorií vymezených Danešem (1994, viz výše). Pro ilustraci nejprve uvádíme příklady jednotlivých typů tematické návaznosti převzaté z analyzovaných textů.

Typ I zahrnuje odstavce se stabilním tématem, kdy se v jednotlivých výpovědích opakuje totéž téma, někdy v různých podobách. Ve zkoumaných vzorcích byl tento typ odstavce v obou jazycích pozorován poměrně často, a to jak při dynamickém popisu dějů, tak ve statickém popisu různých objektů či jevů.

Příklad 3

Los Celtas

Las fuentes escritas de origen mediterraneo aluden a los tartesios, iberos, fenicios, cartagineses y griegos, y a la presencia de estas gentes en la península. Pero los celtas aparecen mas desdibujados, y hay que rastrear su existencia a base de restos arqueologicos. Los celtas procedían del centro de Europa, y su cultura era mucho mas pobre y atrasada que la de los otros colonizadores: posiblemente vinieron buscando los yacimientos salinos del valle del Ebro. (HS1: 21)

Příklad 3'

Keltové

Písemné prameny středomořského původu se zmiňují o Tartéssanech, Iberech, Féničanech, Kartagincích a Řecích i o jejich přítomnosti na poloostrově. Keltové v nich však mají matnější obrysy a jejich existenci lze vysledovat na základě archeologických nálezů. Keltové pocházeli ze střední Evropy a jejich kultura byla mnohem chudší a zaostalejší než kultura ostatních kolonizátorů. Přišli pravděpodobně za solí, jejíž ložiska hledali v údolí Ebra. (HP1: 17)

V tomto případě jsou průběžným tématem odstavce „los celtas“, v češtině „Keltové“. V tomto případě vidíme, že průběh tematické návaznosti v originále i v českém překladu je téměř totožný. Téma odstavce je vymezeno nadpisem. Zároveň se jedná i o průběžné téma

celé odstavcové skupiny, která následuje. První věta odstavce ovšem stojí mimo tuto základní tematickou posloupnost a tvoří jakési pozadí pro následující informaci.

Příklad 4

Další radikální směr, táboři, působil především v jižních a jihozápadních Čechách. Jeho střediskem byla už od předjarních dnů roku 1420 obec Hradiště u hory Tábor, založená na ruinách zpustlého města poté, co se nenaplnilo proroctví, že k zániku pozemského světa dojde mezi 11. - 14. únorem. Tábor byl programově budován jako obec „bratří a sester“, odmítajících nedokonalé lidské zákony a řídících se výhradně slovem božím. Jeho první obyvatelé, přicházející sem z opuštěného Sezimova Ústí a z nejrůznějších míst v bližším i vzdálenějším okolí, zastávali zpočátku chiliastické (chilioi znamená řecky tisíc) názory. Domnívali se, že ke skonání věků nedojde hned; nejprve prý čeká věrné křesťany vláda tisícileté říše Kristovy a teprve potom věčné blaženství v nebeském království. A předsíní do Kristovy říše měl být právě Tábor. (HC2: 164)

V tomto odstavci představují témata jednotlivých výpovědí rekurenci stabilního ústředního tématu „*táboři*“ či „*Tábor*“.

V odstavcích typu IIa jsou v jednotlivých výpovědích zpracovávány různé aspekty celkového tématu odstavce. V analyzovaných textech se tento typ uplatňuje zejména při statickém popisu.

Příklad 5

Epipaleolítico

Corresponde al paso de un clima frío del final del período cuaternario (pleistoceno) a la época geológica actual (holoceno). La técnica del aziliense es una continuación de la magdaleniense, pero aparecen unos arpones de hueso aplastados, con un agujero en la base, y unos cuantos rodados con esquematizaciones en color rojo. La fauna es ya la actual y el hombre cazaba especialmente la cabra montés, el ciervo común, y otros animales más pequeños, dieta que completaba con la recolección de moluscos. El aziliense se encuentra en las cuevas de Santimamiñe (Cortézubi, Vizcaya) y Castillo (Santander). Su cronología es imprecisa. (HS1: 10)

Příklad 5'

Mezolit

Přechod chladného období konce čtvrtohor (pleistocénu) spadá už do současné geologické epochy (holocénu). Azilská technika je pokračováním techniky magdalénské, ale objevují se také harpuny ze zploštělých kostí s otvorem v základně a pazourky se schematizovanými dekorativními motivy v červené barvě. Fauna tohoto období už je stejná jako v současnosti; člověk lovil hlavně horské kozy, jeleny a další menší zvířata a tento jídelníček si doplňoval sběrem měkkýšů. Azilské nálezy se

vyskytují v jeskyních Santimamiñe (Cortézubi v Biskajsku) a Castillo (Santander). Jejich časové zařazení není přesně určeno. (HP1: 10)

V tomto odstavci je hlavní téma odstavce opět naznačeno nadpisem, který zároveň shrnuje téma celé po něm následující odstavcové skupiny. Tématy jednotlivých výpovědí jsou pak jednotlivé aspekty či charakteristiky tohoto O-tématu. I zde je průběh tematické návaznosti v originálu a překladu prakticky shodný, výjimku tvoří první věta, která je v originále navázána explicitně na nadpis, v překladu je tematické propojení pouze implicitní. V českém textu je typ IIa reprezentován například následujícím odstavcem:

Příklad 6

Z těchto ideových představ přizpůsobených potřebám dosud převážně agrární, klanové či vazalské společnosti vyrůstala také konkrétní podoba románského umění. Jeho základem byly jednoduché geometrické abstrakce, na jejichž schématu vznikaly nejen chrámové stavby, ale také výzdoba prezentující základní myšlenky církevního učení. Kristus zde ještě nevystupuje jako mučedník, nýbrž jako božský vládce, jak to odpovídalo mentalitě společnosti, která na prvním místě hodnotila vznešenou nadřazenost králů. Sochařství je začleněno do architektury na principu ornamentu, který se zase rozvíjí hlavně v knižní malbě. Románská architektura si udržovala elegantní ráz, typický pro společnost založenou na spoluvládě nejvyšší světské a duchovní aristokracie. Zároveň však vzniká v Itálii bohatá architektura městská. (HC1: 46)

V tomto odstavci jsou jako témata jednotlivých výpovědí tematizovány různé aspekty tématu ústředního, kterým je „románské umění“.

V odstavcích typu IIb se základní téma odstavce štěpí na dvě a více podtémat, která jsou rozvíjena postupně.

Příklad 7

Se produjeron algunos intentos de cortar la decadencia del Imperio. Diocleciano buscó remedio mediante una reforma administrativa, fiscal y monetaria. La reforma administrativa tendió a aumentar el número de funcionarios, creando una burocracia omnipotente; pero, libre de una supervisión estatal, se hizo totalmente inmoral y corrompida. La reforma fiscal se hizo de acuerdo con los „iuga“ (extensiones variables de terreno) y el número de «capita» (cabezas) que hubiese en el territorio, cobrando preferentemente los impuestos en especie («annonas»); pero no se tuvieron en cuenta las peculiaridades de cada país y terreno, y resultó injusta. La reforma monetaria se redujo a acuñar monedas de mejor peso y ley, retirando de la circulación la moneda degradada anterior. Pero siguió la línea decadente del numerario romano. (HS1: 40)

Příklad 7'

K zastavení úpadku impéria bylo učiněno několik pokusů. Dioklecián hledal východisko ve správní, daňové a měnové reformě. Správní reforma vedla ke zvýšení počtu úředníků, čímž se vytvořila všemocná byrokracie. Vzhledem k nedostatečné kontrole však podlehla demoralizaci a korupci. Daňová reforma byla provedena podle určitých výměr půdy zvaných jha (*iuga*) a počtu hlav (*capita*) žijících na určitém území a pozemková daň (*annona*) se vybírala převážně v naturáliích. Nebral se však ohled na zvláštnosti dané země a půdy a reforma byla nespravedlivá. Měnová reforma se omezila na ražení těžších a hodnotnějších mincí a stahování předchozí znehodnocené měny z oběhu. Sledovala však klesající křivku peněžních prostředků Říma. (HP1: 32)

Tématem tohoto odstavce jsou „pokusy k zastavení úpadku impéria“ uvedené první větě, které jsou v originále i v překladu následně specifikovány jako „reformy zavedené císařem Diokleciánem“, v rématu druhé výpovědi. Konkrétní reformy pak představují témata jednotlivých výpovědí.

Z českého textu jsme jako příklad tematické návaznosti typu IIb vybrali následující odstavec:

Příklad 8

Spojujícím znakem všech husitských směrů byl kalich, symbol přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou (latinsky sub utraque specie; odtud též označování husitů jako utrakvistů). Zatímco se ve vrcholném středověku držela římská církev zvyklosti, že při mši přijímá posvěcenou hostii a víno jako tělo a krev Kristovu jen kněz a ostatní přítomní dostávají pouze hostii, husité všechny účastníky bohoslužby zrovnoprávnili. Byl to konkrétní důkaz husitského názoru, že před Bohem jsou si všichni věřící, bez ohledu na sociální postavení, rovni. Závaznost přijímání pod obojí způsobou, které bylo dle husitské věrouky nutné ke spasení lidské duše, prosadil Jakoubek ze Stříbra. Jak dokázal ve svých spisech, existovala tato praxe už v prvotní církvi. K prvnímu podáváníí svátosti oltářní pod obojí způsobou nekněžím došlo na podzim 1414 (Hus dlel tehdy již v Kostnici) v staroměstském kostele svatého Martina ve zdi, jen několik stovek metrů od Betlémské kaple. Kalich také časem zaujal mezi čtyřmi artikuly první místo. Druhý pražský článek obsahoval zákaz a trestání všech smrtelných a zjevných hříchů, tedy zločinů a prohřešků odporujících božimu zákonu. Třetí artikul požadoval svobodu kázání slova božího, tj. fakticky volnou propagaci husitských zásad. A konečně čtvrtý bod tvrdil, že kněžím nepřísluší světské panování. Převédeme-li tento obrat do dnešního jazyka, zjistíme, že zakazoval duchovenstvu vlastnit pozemkový majetek a zasahovat do záležitostí bezprostředně nesouvisejících se sférou víry. (HC2: 156-157)

V tomto odstavci jsou jako témata výpovědí postupně exponovány jednotlivé body „čtyř pražských artikulů“. Největší prostor je věnován prvnímu, artikulu, neboli „přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou“, které je průběžným tématem v první části odstavce.

Typ III představují odstavce rámcové. V odstavcích s tematickou návazností IIIa dochází v jednotlivých výpovědích k tematizaci rématu výpovědi předcházející. Ze španělského korpusu jsme jako příklad zvolili následující odstavec, jehož tematická struktura je poměrně složitá, protože témata jednotlivých výpovědí jsou velmi rozrůzněná. V zásadě jsou však odvozena od rémat některé z výpovědí předcházejících. Tento princip se i v tomto případě uplatňuje jak v originálu, tak v překladu.

Příklad 9

La cuestión africana podía plantearse, en consecuencia, dentro de un objetivo más amplio: ensanchar la unidad dinástica castellano-aragonesa con la inclusión de Portugal. Para ello los Reyes Católicos recurrieron a la política matrimonial. En 1490 casaron a su hija mayor, Isabel, con Alfonso de Portugal; pero éste murió al año siguiente. Isabel se casó entonces con su cuñado Manuel el Afortunado. La muerte del único hijo varón de los Reyes Católicos, Juan (1497), convirtió a su hermana, la reina Isabel de Portugal, en heredera, también, de las Coronas de Castilla y Aragón, aunque por poco tiempo, pues murió el mismo año, al dar a luz a un hijo, Miguel, quien, durante los dos años que vivió, fue el heredero de las tres coronas peninsulares. La muerte hizo fracasar el gran proyecto. Todavía en 1500, Manuel el Afortunado se casaría con otra hija de los Reyes Católicos, María; pero la herencia española ya no sería para los descendientes de este matrimonio, puesto que cinco años antes la hija segunda de los monarcas españoles, Juana, había contraído matrimonio con el archiduque de Austria - Felipe el Hermoso. Y Juana transmitiría a su hijo, Carlos (el futuro Carlos I), la herencia hispánica. (HS2: 310)

Příklad 9'

Africká otázka mohla být tedy položena v souvislosti s daleko širším cílem – rozšířením kastilsko-aragonské dynastické jednoty o Portugalsko. Tomuto zájmu podřídili Katoličtí králové svou sňatkovou politiku. V roce 1490 prováděli svou nejstarší dceru Isabelu za Alfonse Portugalského. Ten však příštího roku zemřel a Isabela se vdala za svého švagra Manuela Šťastného. Smrtí jediného mužského potomka Katolických králů – Juana (1497) – se jeho sestra, královna Isabela Portugalská, stala rovněž dědičkou Koruny kastilské a aragonské, i když jen na krátkou dobu, neboť zemřela ještě téhož roku po při porodu syna Miguela, který byl po dobu dvou let dědicem všech tří korun na poloostrově. Avšak jeho smrt překazila velké plány. Už v roce 1500 se Manuel Šťastný oženil s další dcerou katolických králů, Marií. Španělské dědictví však již nemělo připadnout potomkům z tohoto manželství, neboť o pět let dříve druhá dcera španělských monarchů, Juana, uzavřela sňatek s arcivévodou rakouským Filipem Sličným. Juana zprostředkovala španělské dědictví svému synu Karlovi (pozdější Karel I.). (HP2: 221-223)

V českém textu je typ IIIa reprezentován například následujícím odstavcem.

Příklad 10

Po návratu krále Václava IV. z vídeňského zajetí roku 1403 a úspěchu vysoké šlechty, která alespoň částečně dosáhla svých cílů, se zdálo, že se poměry v českém

soustátí přece jen ztiší. Novým pražským arcibiskupem se stal Zbyněk Zajíc z Hazmburka, člen předního panského rodu. Zpočátku postupoval v úzké součinnosti s panovníkem a dokonce sympatizoval s reformním programem českých mistrů. Klid ale netrval dlouho. O rozruch se postarali němečtí učitelé působící na pražské univerzitě. Mezi nimi a jejich českými kolegy vládla rivalita umocněná rozdanými filozofickými názory. Zatímco se Husův kruh hlásil k platonsko-viklefské linii, zastávali němečtí mistři protikladné stanovisko. Soupeření obou stran šlo tak daleko, že zástupci německých mistrů obvinili u papežské kurie českou reformní skupinu z šíření viklefských bludů. V tomto okamžiku se arcibiskup Zajíc zalekl, ustoupil tlaku Říma a přerušil tiché spojenectví s panovníkem i s Husem. (HC2: 158)

Do podtypu IIIb řadíme rámcové odstavce s exemplifikací či výčtem, kdy jsou jednotlivé položky řazeny vedle sebe bez tematické posloupnosti.

Příklad 11

Entre los intelectuales italianos acogidos en la corte española cabe citar los nombres de los Geraldino (Antonio y Alejandro), Pedro Mártir de Anglería y Lucio Marineo Sículo. Varios españoles van a Roma, donde se saturan del ambiente renacentista de la corte de los Borja. De Borgoña y Flandes proceden algunos arquitectos y escultores - los Guas, los Colonia, los Egas, los Siloé -, que impulsan el estilo llamado «de los Reyes Católicos». Al lado de Nebrija y de Cisneros destaca un nutrido grupo de humanistas en Castilla: Beatriz Galindo - profesora de Isabel la Católica -, Arias Barbosa, gran helenista, Juan de Vergara, traductor de Aristóteles, el jurisconsulto Palacios Rubios, los cronistas Alonso de Palencia, Hernando del Pulgar, Diego de Valera, Andrés Bernáldez, etc. La cartografía y la náutica florecieron en la Casa de Contratación de Sevilla. (HS2: 304)

Příklad 11'

Mezi italskými vzdělanci, kteří působili u španělského dvora, byli například Antonio a Alessandro Geraldiniové, Pietro Mártir d'Anghiera a Lucio Marineo Sículo. Mnozí Španělé odešli do Říma, kde nasávali renesanční atmosféru u dvora Borgiů. Z Burgundska a Flander pocházeli někteří architekti a sochaři – Guasové, Coloniové, Egasové, Siloé, kteří spoluvytvářeli tzv. sloh Katolických králů. Vedle Nebriji a Cisnerose vynikla v Kastilii početná skupina humanistů: Beatriz Galindová, učitelka Isabely Katolické, Arias Barbora, velký helénista, Juan de Vergara, překladatel Aristotela, právník Palacios Rubios, kronikáři Alfonso de Palencia, Hernando de Pulgar, Diego de Valera, Andrés Bernáldez a další. Kartografie a nautika kvetly v Casa de Contratación v Seville. (HP2: 216)

Příklad 12

Bližší pohled na kulturu a hospodářství Velké Moravy umožňuje archeologie. Byla odkryta dvě velká sídelní centra s řadou sakrálních staveb (drobné kostelíky i větší baziliky) v aglomeraci Staré Město – Uherské Hradiště – Modrá (asi velkomoravský Velehrad) a v Mikulčicích. K významnějším střediskům patřila Nitra (snad třetí centrum). Pohansko, Staré Zámky u Brna, Děvín, Bratislava, Pobédám, Olomouc,

Znojmo – Hradiště. Byla užívána různá platidla, ne však mince. Směna zboží měla dálkový charakter, ojediněle je doloženo zboží ze Středomoří. (HC1: 32-33)

Konečně typ tematické návaznosti IV najdeme v odstavcích, kde se réma jedné z výpovědí tematizuje a je dále rozvíjeno či exponováno jako téma nové. Ve španělských textech zařazených do vzorku I se tento typ nevyskytl, proto uvádíme pouze příklad převzatý z českého textu:

Příklad 13

Poněkud odlišná situace byla na Moravě. Pomineme-li Holasice na sever od Jeseníků, kteří nenáleželi k sídelnímu jádru, jmenuje Geograf jen dvojí Moravany. Toto území přitom sahlo blíže k Dunaji a k Moravanům se počítalo i obyvatelstvo jihozápadního Slovenska. U všech raných civilizací se společenský život neoddělitelně prolínal s náboženstvím. Slovanské náboženství (*nové O-téma*) odpovídalo indoevropským obecným vzorům, ale mělo ještě velmi archaické rysy odpovídající životnímu stylu převážně zemědělských občin. Konkrétní podobu náboženství starých Čechů a Moravanů neznáme, i když byla archeology odkryta pohanská obětiště či kultovní místa. Tradice zejména vegetativních nadpřirozených sil žily ovšem po staletí dál na venkově. (HC1: 24)

Výše uvedené příklady byly vybrány pro ilustraci a do značné míry jde o typické představitele jednotlivých typů. V praxi však rozlišení jednotlivých kategorií není zcela jednoznačné a jednotlivé způsoby tematické návaznosti se různě kombinují.

3.1.3.2 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

V této části analýzy jsme jednotlivé odstavce v analyzovaných textech zařadili do šesti kategorií definovaných výše. Prvním cílem bylo popsat, v jaké míře se jednotlivé typy odstavců podle tematických návazností uplatňují v každém textu a jaké jsou případné rozdíly mezi češtinou a španělštinou. V následující tabulce je uvedeno procentuální zastoupení jednotlivých typů ve španělských a srovnatelných českých textech:

Tabulka 8: Vzorek 1. Typy odstavců podle tematické návaznosti v českých a španělských srovnatelných textech.

Typ odstavce podle tematické návaznosti	Španělština		Čeština	
	HS1	HS2	HC1	HC2
I	46,3%	34,4%	24,8%	27,8%
IIa	9,6%	14,9%	15,2%	12,7%
IIb	10,7%	13,3%	6,7%	6,3%
IIIa	23,7%	26,6%	25,7%	32,9%

IIIb	9,6%	10,9%	19,0%	7,6%
IV	0%	0%	8,6%	12,7%

Pokud výsledky seřadíme sestupně podle četnosti výskytu jednotlivých typů, dostaneme následující výsledek:

Tabulka 9: Vzorek I. Pořadí jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti z hlediska jejich frekvence v jednotlivých španělských a českých srovnatelných textech.

Španělština		Čeština	
HS1	HS2	HC1	HC2
I (46,3%)	I (34,4%)	IIIa (25,7%)	IIIa (32,9%)
IIIa (23,7%)	IIIa (26,6%)	I (24,8%)	I (27,8%)
IIb (10,7%)	IIa (14,9%)	IIIb (19,0%)	IIa (12,7%)
IIa (9,6%)	IIb (13,3%)	IIa (15,2%)	IV (12,7%)
IIIb (9,6%)	IIIb (10,9%)	IV (8,6%)	IIIb (7,6%)
		IIb (6,7%)	IIb (6,3%)

Z tabulek 8 a 9 vyplývá, že v obou španělských textech poměrně výrazně převládají odstavce se stabilním tématem (typ I). Zejména to platí pro text HS1, ve kterém tento typ představuje 46,3 % všech odstavců, v textu HS2 je zastoupení tohoto typu 34,4 %. Druhým nejčastějším typem je v obou španělských textech typ IIIa, dále následují odstavce typu IIa a IIb, a konečně odstavce IIIb. Pořadí jednotlivých typů je v obou španělských textech téměř totožné. Velmi podobné jsou i konkrétní procentuální podíly jednotlivých typů (s výjimkou již zmiňovaného typu I). Typ IV (odstavce s vyvíjejícím se tématem) se v analyzovaných španělských textech nevyskytoval.

V českých textech analyzovaných v rámci vzorku I převažují odstavce typu IIIa (tj. odstavce rámcové založené na tematizaci rémat). Druhým nejčastěji uplatňovaným typem jsou v obou českých textech odstavce se stabilním tématem (typ I). Mezi českými texty lze v pořadí jednotlivých typů pozorovat výraznější rozdíly než mezi texty španělskými. Zejména se to týká podílu odstavců typu IIIb (rámcové odstavce s exemplifikací či výčtem), které v textu HC1 tvoří 19 %, zatímco v textu HC2 pouze 7,6 % všech odstavců. Odstavce s vyvíjejícím se tématem (typ IV) představují v textu HC1 8,6 % všech odstavců a jsou tedy z hlediska frekvence na pátém místě, v textu HC2 tvoří typ IV 12,7 % všech odstavců a je čtvrtým nejčastěji uplatňovaným typem (při zahrnutí dvou podtypů).

Výsledky naznačují, že existuje určitý vztah mezi rozsahem odstavců a tematické výstavby. Tendence k používání kratších odstavců ve španělštině zřejmě souvisí s vysokou

frekvencí tematické návaznosti typu I (i když i odstavce tohoto typu mohou být značně rozsáhlé) a naopak s nulovým výskytem typu IV. V českém textu HC2, kde byly pozorovány nejdelší odstavce, je typ IV na třetím až čtvrtém místě.

Celkové zastoupení jednotlivých typů odstavců podle převládající tematické návaznosti ve španělských a českých textech (vždy za oba texty dohromady) je následující:

Tabulka 10: Vzorek I. Typy odstavců podle tematické návaznosti v českých a španělských srovnatelných textech. Celkové zastoupení v každém z jazyků.

Typ odstavce podle tematické návaznosti	Španělština	Čeština
I	41,3%	26,1%
IIa	11,8%	14,1%
IIb	11,8%	6,5%
IIIa	24,9%	28,8%
IIIb	10,2%	14,1%
IV		10,3%

Celkové pořadí zastoupení jednotlivých základních typů v obou jazycích (při sečtení odstavců jednotlivých typů za oba texty dohromady) je shrnuto v následující tabulce:

Tabulka 11: Vzorek I. Pořadí jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti z hlediska jejich frekvence ve španělských a českých srovnatelných textech. Celkové hodnoty pro oba jazyky.

Španělština	Čeština
I (41,3%)	IIIa (28,8%)
IIIa (24,9%)	I (26,1%)
IIa/IIb (11,8%)	IIa/IIIb (14,1%)
IIIb (10,2%)	IV (10,3%)
	IIb (6,5%)

Celkové zastoupení jednotlivých základních typů v každém z jazyků odpovídá tendencím naznačeným výše. Základní rozdíl mezi českým a španělským textem spočívá ve skutečnosti, že typ I je výrazně častější ve španělštině (41,3 %) než v češtině (26,1 %). Naopak typ IV v češtině představuje zhruba desetinu všech odstavců, zatímco v celém španělském vzorku se neobjevil ani jednou. Tato skutečnost může souviset s vyšším výskytem odstavců typu I ve španělštině (případné nové téma, které vyvstává v rámci odstavce IIIa, je exponováno samostatně). Odstavce typu IIIa jsou v obou jazycích zastoupeny v podobné míře (24,9% ve španělštině, 28,8 % v češtině), v češtině se jedná o nejčastěji uplatňovaný typ. Ve

španělských textech je dále o něco vyšší zastoupení návaznosti typu IIb, kdy jsou dvě či více dílčích témat (která jsou spolu spjata) exponována postupně. Vysoký výskyt typu I a absence typu IV ve španělštině naznačují následující tendenci. Zatímco ve španělštině není obvyklé spojovat více samostatných témat do jednoho odstavce, v češtině se jedno téma zpravidla nedělí do více odstavců.

Králová (1999) ve své analýze dále dospěla k závěru, že španělské texty jsou z hlediska tematické výstavby homogennější. Naše výsledky získané v rámci analýzy vzorku I tuto skutečnost naznačují také, i když se neprojevuje tak výrazně. V češtině první tři nejčastější typy představují 69% všech odstavců, zatímco ve španělštině je to 78%.

Na závěr této části uvádíme ještě shrnutí frekvence čtyř základních typů (bez podtypů), ze kterého lze vysledovat obecnější principy tematické výstavby:

Tabulka 12: Vzorek I. Průměrné zastoupení čtyř základních typů odstavců podle tematické návaznosti ve španělských a českých srovnatelných textech. Celkové hodnoty pro každý jazyk.

Typ tematické návaznosti	Španělština	Čeština
Stabilní téma (I)	41,3%	26,1%
Rozvíjející se téma (II)	23,6%	20,6%
Rámcové téma (III)	35,1%	42,9%
Vyvíjející se téma (IV)	0%	10,3%

Z porovnání čtyř základních typů vyplývá, že ve španělských textech celkově převládají odstavce se stabilním tématem, následované odstavci s tématem rámcovým a odstavci s rozvíjejícím se tématem. V českých textech jsou nejčastější odstavce s rámcovým tématem (42,9% všech odstavců), dále následují odstavce se stabilním tématem a odstavce s rozvíjejícím se tématem, na posledním místě jsou pak odstavce s vyvíjejícím se tématem, tj. odstavce, ve kterých jsou exponována dvě různá ústřední témata.

Jak jsme již uvedli výše, Pípalová (2010) vymezuje dvě základní kategorie odstavců z hlediska jejich tematické struktury – odstavce s úzkým O-tématem a odstavce se širokým O-tématem. Z tohoto pohledu lze říci, že ve španělských textech v tomto vzorku převládají odstavce s úzkým O-tématem (64,9 % všech odstavců), zatímco v češtině mírně převažují odstavce se širokým O-tématem (53,2 % všech odstavců).

3.1.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

V této části jsme porovnali tematickou výstavbu originálních textů s českými překlady. Analýza byla provedena pro každý text zvlášť, aby bylo možné popsat případné odlišnosti mezi oběma překlady:

Tabulka 13: Zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti ve španělských textech, jejich českých překladech a srovnatelných českých textech, text HS1:

Typ odstavce	HS1 (španělský originál)	HP1 (český překlad)	Srovnatelné české texty	
			HC1	HC2
I	46,3%	36,5%	24,8%	27,8%
IIa	9,6%	10,1%	15,2%	12,7%
IIb	10,7%	10,1%	6,7%	6,3%
IIIa	23,7%	27,0%	25,7%	32,9%
IIIb	9,6%	15,7%	19,0%	7,6%
IV	0%	0,6%	8,6%	12,7%

Tabulka 14: Zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti ve španělských textech, jejich českých překladech a srovnatelných českých textech, text HS2:

Typ odstavce	HS1 (španělský originál)	HP1 (český překlad)	Srovnatelné české texty	
			HC1	HC2
I	34,4%	33,6%	24,8%	27,8%
IIa	14,9%	15,7%	15,2%	12,7%
IIb	13,3%	13,3%	6,7%	6,3%
IIIa	26,6%	26,6%	25,7%	32,9%
IIIb	10,9%	10,9%	19,0%	7,6%
IV	0%	0%	8,6%	12,7%

Údaje uvedené v obou tabulkách ukazují, že vztah mezi originálem a překladem z hlediska zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti je u každého textu jiný. Do značné míry to souvisí se změnami v členění textu, které popisujeme v předchozím oddíle a které byly pravděpodobně dány snahou přizpůsobit překlady české konvenci pro rozsah odstavců. Překladatel prvního vzorku některé velmi krátké odstavce spojil, čímž se v některých případech změnil typ tematické návaznosti (jak ukazujeme v Příkladu 1 uvedeném v předchozí kapitole). Proto se procentuální zastoupení jednotlivých typů v originálu a překladu liší. Pro ilustraci změny typu odstavce podle tematické návaznosti v důsledku spojení dvou odstavců uvádíme ještě jeden příklad:

Příklad 14

Courtois - el estudioso de los vándalos - considera que la atribución de la invitación a Estilicón no responde a la realidad histórica, sino a la necesidad de la historiografía contemporánea y posterior de encontrar quien cargara con las culpas. Courtois atribuye, fundamentalmente, la emigración a la presión de los hunos. Casimiro Torres, que ha dedicado su atención a los pueblos germánicos, cree en cambio que no pueden rechazarse las acusaciones contra Estilicón.

En este sentido señala que Estilicón, hijo de padre vándalo y madre romana (semibárbaro, como lo llama san Jerónimo), era el arbitro del imperio romano de Occidente. Pretendió coronar emperador a su hijo Euquerio, para lo que trató de contar con la ayuda de los bárbaros contra el emperador Honorio, al que quiso amedrentar, esperando quizá su renuncia. Sí es evidente que Estilicón retiró poco antes las guarniciones romanas del «limes» del Rin; y que las tropas «comitatenses» romanas de retaguardia, obedientes al parecer a Estilicón, permanecieron a la expectativa, sin ofrecer resistencia a los bárbaros. Solamente se sabe del obispo de Toulouse, Exuperio, que defendió la ciudad. (HS1: 42)

Příklad 14'

Christian Courtois - badatel zabývající se Vandaly - je toho názoru, že zdůvodnění přesunu Stilichonovým pozváním neodpovídá historické skutečnosti, nýbrž je dáno potřebou soudobé i pozdější historiografie najít viníka. Domnívá se, že stěhování bylo způsobeno tlakem Hunů. Casimiro Torres, který zaměřil svou pozornost na germánské národy, naopak obvinění Stilichona neodmítá. Poznamenává, že Stilichon, syn vandalského otce a římské matky (polobarbar, jak jej nazývá svatý Jeroným), byl neomezeným vládcem západořímské říše a usiloval o korunovaci svého syna Eucheria císařem. Proto se snažil získat pomoc barbarů proti císaři Honoriovi, kterého chtěl zastrašit, možná v očekávání jeho rezignace. Stilichon nepochybně krátce předtím stáhl římské posádky z hranice (*limes*) na Rýnu a mobilní jednotky (*comitatenses*) římského zadního voje, zjevně poslušné jeho rozkazu, zaujaly vyčkávací postoj, aniž by barbarům kladly odpor. Své sídelní město bránil pouze toulouský biskup Exsuperius. (HP1: 33-34)

Ve španělském originále je daná pasáž rozdělena do dvou odstavců. První z nich odpovídá z hlediska tematické návaznosti typu IIb, jde tedy o odstavec s rozštěpeným tématem. Za první podtéma považujeme „badatele Curtoise a jeho názory“ a za druhé „pohled Casimira Torrese“. Z hlediska kompozice stojí tato dvě témata v protikladu. Druhý odstavec spadá do typu I, tj. jde o odstavec s průběžným tématem, jímž je v tomto případě „Estilicón“. V českém překladu je celá pasáž spojena do jednoho odstavce. Zhruba v polovině dochází k tematizaci rématu (Stilichon), a jedná se tedy o odstavec typu IV.

Výsledkem změn provedených překladatelem textu HS1 je nižší zastoupení odstavců se stabilním tématem (typ I) v překladu. Tento typ představuje v originálu 46,3 % všech

odstavců, zatímco v překladu 36,5 % všech odstavců. V překladu se oproti originálu naopak zvýšil počet odstavců s rámcovým tématem. Typ IIIa tvoří v překladu 27,0 % všech odstavců a typ IIIb 15,7 % všech odstavců, zatímco v originále je frekvence výskytu rámcových odstavců 23,7 % v případě podtypu IIIa a 9,6 % v případě podtypu IIIb. Tyto změny v zastoupení jednotlivých typů odstavců překlad do určité míry přibližují překlad hodnotám zjištěným pro srovnatelné texty.

Jak už bylo zmíněno v předchozím oddíle, překladatelka druhého textu (HS2) ve většině případů dodržela odstavcové členění i způsob tematické výstavby originálu. Výjimku představují dva případy, kdy spojila dva odstavce do jednoho, nicméně v procentuálním zastoupení jednotlivých typů se tyto dvě změny odrazily minimálně.

Pokud se na výsledky podíváme z translatologického hlediska, lze říci, že se překladatelé při řešení členění textu a tematické výstavby odstavců kloní spíše k pólu adekvátnosti. V obou překladech je patrná převaha odstavců s tematickou návazností typu I, jejichž podíl je v původních českých textech cca o 10% nižší. Odstavce typu IIIa jsou v překladech na druhém místě, ovšem jejich procentuální zastoupení je v původních českých i přeložených textech zhruba stejné. Odstavec typu IV se v překladech vyskytuje pouze jednou (díky tomu, že překladatel spojil dva odstavce v jeden, viz příklad 14), ve srovnání s původním českým textem je to opět cca o 10% méně.

Je ovšem nutné zmínit, že překladatel prvního úryvku se při řešení odstavcové výstavby snažil brát ohled na konvence češtiny (i když změny typu tematické výstavby pravděpodobně vyplývají spíše ze snahy řešení otázky rozsahu jednotlivých odstavců, ačkoli tato je s tematickou strukturou do značné míry propojena).

3.1.4 Závěr analýzy vzorku I

Pokud shrneme výsledky z hlediska kontrastivního, je nutno v první řadě zmínit, že mezi jednotlivými texty existují individuální rozdíly u jednotlivých autorů v rámci jednoho jazyka. Potvrdila se tedy teorie, že nadvětná výstavba textu do značné míry závisí na samotném autorovi. Individuální rozdíly byly v obou jazycích pozorovány v rozsahu odstavců i v jejich tematické struktuře.

Pokud máme hovořit o konkrétních odlišnostech mezi oběma zkoumanými jazyky, musíme zmínit především rozsah odstavců. Analýza vzorku I ukazuje, že v českých textech jsou odstavce v porovnání se srovnatelnými španělskými texty poměrně výrazně delší, v průměru konkrétně o 2,15 syntaktických celků, 3,17 predikací a 2,44 predikací a polopredikačních klauzulí.

Jednotlivé větné celky jsou v českých textech analyzovaných v rámci vzorku I naopak v průměru o 0,39 predikací a polopredikačních klauzulí kratší než v textech španělských. Průměrný počet predikativních konstrukcí na jeden větný celek byl v českých textech v průměru o 0,16 nižší než v textech španělských. Tento rozdíl tedy není příliš výrazný

Rozdíl v rozsahu odstavců zároveň naznačuje, že ve španělštině existuje silnější tendence členit témata i podtémata do samostatných odstavců (i když se jedná o odstavec o jednom řádku). Z tohoto hlediska jsou tedy španělské texty přehlednější. Zároveň je však třeba vzít v úvahu, že výrazně krátké odstavce, zvláště pokud dochází k jejich řetězení, mohou poněkud narušovat plynulost vnímání textu a zastiňovat propojení mezi jednotlivými myšlenkami. Právě v tomto směru se může projevovat odlišná konvence pro výstavbu textů v obou jazycích. Výsledky analýzy tohoto vzorku do značné míry potvrzují hypotézu, že v češtině takto nápadně krátké odstavce působí nepřírozně, což může souviset se skutečností, že vytčenou informaci čtenář podvědomě chápe jako důležitější (cf. Bečka, 1992: 400, Čechová, 1997: 76), a proto se příbuzná podtémata běžně spojují do jednoho odstavce.

Z hlediska tematické výstavby jednotlivých odstavců lze konstatovat, že ve srovnatelných textech analyzovaných v rámci vzorku I v obou jazycích převládají odstavce typu I (odstavce s průběžným tématem) a IIIa (odstavce rámcové založené na tematizacích rématu). Typ I je častější ve španělštině a typ III zase v češtině (i když i v tomto případě musíme počítat s individuálními rozdíly, respektive s rozdíly způsobenými obsahovou složkou textu).

Translatologická analýza ukázala, že překladatelé při převodu nadvětných struktur obecně mají tendenci kopírovat strukturu výchozího textu. Tato tendence se u překladatele prvního textu (HP1) projevila méně výrazně než v překladu textu druhého (HP2), což bylo způsobeno skutečností, že španělský text HS1 se od obou českých srovnatelných textů odlišoval poměrně zásadně, zejména pokud jde o rozsah jednotlivých odstavců a o velmi silné zastoupení odstavců se stabilním tématem (typ I). Překladatel tedy provedl změny v členění odstavců, které odrážejí odlišnou konvenci pro rozsah odstavců v češtině a ve španělštině a které jeho překlad přibližují parametrům zjištěným pro srovnatelné české texty. Nicméně i přes provedené změny jsou kvantitativní parametry tohoto překladu stále výrazně ovlivněny charakteristikami originálu.

V případě druhého překladu je situace poněkud jiná. Vyplývá to zejména z nepříliš výrazného rozdílu mezi španělským originálem a srovnatelnými českými texty. Z tohoto důvodu nejsou ani kvantitativní rozdíly mezi překladem a srovnatelnými texty příliš výrazné, i když překladatelka v naprosté většině případů zachovala odstavcovou strukturu originálu.

Na úrovni větných celků (kde jsme zkoumali jejich rozsah z hlediska počtu predikací, respektive predikací a polopredikací) se dominanta v obou překladech více přiklání k pólu přijatelnosti (tedy ke konvencím zjištěným pro srovnatelné české texty), i když i zde lze pozorovat vliv výchozího textu na překlad.

Celkově se v případě tohoto vzorku potvrdila Touryho (1995) hypotéza o interferenci, která se v případě analyzovaných textů projevuje výrazněji na úrovni odstavce než na úrovni věty. Zároveň lze říci, že kopírování odstavcového členění originálů je možné považovat za stereotypní chování překladatelů. Nicméně tento stereotyp je v některých případech porušován, v překladu prvního analyzovaného textu (HP1) k takovému porušení došlo v případech, kde se jednotlivé odstavce z hlediska rozsahu odchylovaly od konvence naznačené kvantitativní charakteristikou českých textů.

3.2 VZOREK II

3.2.1 Charakteristika vzorku

Vzorek I sestává z následujících textů: Korpus analyzovaných textů tvoří texty obsažené v dvojjazyčném vydání katalogu k výstavě *Imprenta valenciana – Siglos XVII – XI* (španělské originály a jejich české překlady). Konkrétně se jednalo o jeden text věnovaný samotným exponátům a historii tisku a tiskáren ve Valencii (A. Espinós Díaz: *Imprenta valenciana – Siglos XVII – XI. Colección de entalladuras de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia*, text KS1) a jeden text věnovaný historii valencijské lidové literatury (R. Cañada Solaz „*Aproximación a la literatura popular de los siglos XVII y XIX en Valencia*“, text KS2). První text tedy tematicky spadá do oboru historie tisku a umění s důrazem na popis jednotlivých exponátů, druhý do oboru literární historie. Korpus paralelních textů představují české překlady výše uvedených textů publikované v témže sborníku (*Tiskárny ve Valencii 18. – 19. století. Sbírká dřevěných štočků. Academia Real de Bellas Artes de San Carlos de Valencia.*, na tento text dále označujeme pracovním označením KP1, a *Skica k lidové literatuře 18. a 19. století*, text KP2). Hlavním cílem obou textů i jejich českých překladů je seznámit návštěvníky s exponáty a historickým kontextem jejich vzniku. Sekundárně má text i funkci persuasivní, která je zřejmě silnější v případě českých překladů – představit českému publiku určitý segment španělského kulturního dědictví a přitáhnout k němu pozornost.

Do korpusu českých srovnatelných textů byl zařazen doprovodný text k českému katalogu vydanému v souvislosti s výstavou užitého umění (A. Hájek, R. Habartová, M. Bouda, O. Páleníček: *Antonín Hájek: Práce se dřevem, cinem, intarzie*, katalog k výstavě ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti, 2008, text KC1), část monografie *Z historie evropské knihy* (autor P. Kneidl, str. 52-67, text KC2) a dále část publikace *Dějiny anglické literatury* (autor Z. Stříbrný, str. 7-23, text KC3), který typově nejvíce odpovídá španělskému textu KS2 (oba texty se zabývají dějinami literatury). Ve všech případech se jedná o texty psané odborníky určené pro širší veřejnost, které mají především informativní funkci, u katalogu je pak opět zastoupena i funkce persuasivní (propagace nejen výstavy, ale i lidového umění a celkově kraje, ve kterém autor exponátů působí). Z hlediska uplatněných slohových postupů převládá slohový postup výkladový a slohový postup popisný. V případě katalogů je důležitý také vztah mezi samotným textem a doplňujícím obrazovým materiálem.

Celkový rozsah analyzovaného materiálu v každé skupině textů (španělské texty, srovnatelné texty, paralelní texty) byl následující. Text KS1 sestává ze 198 větných celků rozdělených do 93 odstavců. Text KS2 obsahuje 155 větných celků a 63 odstavců. Český překlad KP1 má 226 větných celků a 94 odstavců. Překlad KP2 tvoří 172 větných celků a 62 odstavců. Srovnatelný text KC1 má 332 větných celků a 49 odstavců, srovnatelný text KC2 tvoří 371 větných celků a 61 odstavců, srovnatelný text KC2 300 větných celků a 64 odstavců.

3.2.2 Rozsah odstavce

3.2.2.1 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

V této části se budeme zabývat členěním textů analyzovaných v rámci vzorku II na rovině syntaktické. Vycházíme z výsledků kvantitativní analýzy, kdy jsme stejně jako v případě předchozího vzorku zjišťovali následující parametry: počet větných celků (výpovědí) na odstavec, počet predikací a polopredikací na odstavec a počet predikací a polopredikací na jeden větný celek. Tabulka 15 shrnuje průměrné hodnoty rozsahu odstavců a větných celků pro oba španělské a všechny tři české texty.

Tabulka 15: Vzorek II. Rozsah odstavců a větných celků v španělských a českých srovnatelných textech. Průměrné hodnoty pro oba jazyky.

	Španělština	Čeština
Počet syntaktických celků na odstavce	2,26	5,76
Počet predikací na odstavce	5,72	10,82
Počet predikací a polopredikací na odstavce	6,05	10,82
Počet predikací na syntaktický celek	2,53	1,88
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,67	1,88

Výsledky získané v této části analýzy ukazují, že v průměrné délce odstavců existuje mezi španělskými a českými texty poměrně výrazný rozdíl. Pokud porovnáme průměrnou hodnotu pro každou skupinu textů (tj. za oba texty španělské a všechny tři texty české), lze i v případě vzorku II obecně říci, že průměrný španělský odstavec je kratší než odstavec český z hlediska všech sledovaných parametrů. Průměrný český odstavec (v textech analyzovaných v této kapitole) obsahuje 5,76 syntaktických celků a 10,82 predikací a polopredikací, zatímco v případě průměrného španělského odstavce je to 2,26 syntaktických celků a 6,05 predikací a polopredikací, lze tedy říci, že odstavce v českých textech jsou ve srovnání s texty španělskými téměř dvojnásobně dlouhé.

Pokud jde o rozsah jednotlivých větných celků, naznačují naše výsledky opět opačnou tendenci. To znamená, že větné celky v českých textech jsou v průměru méně složité než větné celky v textech španělských. Průměrný český větný celek v naší analýze obsahuje 1,88 predikací a polopredikací, zatímco v případě španělských větných celků je to 2,67 predikací a polopredikací. V případě tohoto vzorku jsou tedy rozdíly v rozsahu odstavců i větných celků ve zkoumaných jazycích výraznější než v případě vzorku I, jehož analýzu shrnujeme v předchozím oddíle.

V tabulce 16 shrnujeme údaje o rozsahu odstavců a větných celků zjištěné pro jednotlivé texty, abychom mohli popsat individuální rozdíly.

Tabulka 16: Vzorek II: Rozsah odstavců a syntaktických celků ve španělských a českých srovnatelných textech. Průměrné hodnoty pro jednotlivé texty.

	Španělština		Čeština		
	Text KS1	Text KS2	Text KC1	Text KC2	Text KC3
Počet syntaktických celků na odstavce	2,13	2,46	6,78	6,08	4,70
Počet predikací na odstavce	4,87	6,80	13,71	10,34	9,06
Počet predikací a polopredikací na odstavce	5,17	7,34	13,71	10,34	9,08
Počet predikací na syntaktický celek	2,29	2,84	2,02	1,70	1,93
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,43	2,99	2,02	1,70	1,94

Pokud porovnáme jednotlivé texty v každém jazyce, vidíme, že celková tendence zůstává stejná. Odstavce v obou španělských textech jsou méně rozsáhlé než odstavce ve všech textech českých, zatímco syntaktické celky jsou v obou španělských textech složitější než v textech českých, jak z hlediska průměrného počtu predikací, tak z hlediska součtu predikací a polopredikací na větný celek.

Nicméně i mezi jednotlivými texty v každém z jazyků existují určité rozdíly. Nejmenší rozsah odstavců jsme zjistili v prvním španělském textu KS1, věnovaném jednotlivým exponátům a jejich historii (2,13 větných celků a 5,17 predikací a polopredikací na odstavce). Ve druhém španělském textu (KS2, studie z dějin literatury) jsou odstavce složitější (2,46 syntaktických celků a 7,34 predikací a polopredikací na odstavce).

Stejně tak v češtině je v rozsahu odstavců mezi jednotlivými texty značný rozdíl. Největší rozsah odstavců jsme zaznamenali v textu KC1 (doprovodný text ke katalogu), konkrétně 6,78 syntaktických celků a 13,71 predikací na odstavce. V tomto textu je tedy průměrný odstavce téměř o 5 predikací delší než v textu KC3 (dějiny anglické literatury), kde je průměrný rozsah odstavce 4,7 větných celků a 9,06 predikací. Tento rozdíl je však do značné

míry způsoben tím, že v doprovodném textu ke katalogu jsou dva odstavce výrazně delší než ostatní (více než 50 predikací). Proto níže uvádíme i porovnání středních hodnot rozsahu odstavců (medián), abychom vliv těchto extrémů eliminovali. Naopak na menší rozsah odstavců v textu KC3 může mít vliv skutečnost, že tento text má funkci textu učebního, což s sebou nese zvláštní nároky na srozumitelnost. Ve třetím českém textu (KC2, publikace o dějinách knihtisku) má průměrný odstavec 6,08 větných celků a 10,34 predikací.

Rozsah jednotlivých větných celků ve španělských textech je 2,29 predikací a 2,43 predikací a polopredikací v případě textu KS1 a 2,84 predikací, respektive 2,99 predikací a polopredikací v případě textu KS2. V češtině je průměrný rozsah jednotlivých větných celků 2,02 predikací v případě textu KC1, 1,70 predikací a v případě textu KC2 a 1,94 predikací a polopredikací v případě textu KC3¹⁰.

Porovnání výsledků pro jednotlivé texty tedy naznačuje rozdíly, které mohou vyplývat jednak z individuálního stylu autora, ale také z nejrůznějších specifík jednotlivých textů vyplývajících z jejich funkce, převládajícího slohového postupu, ale i celkového pojetí zpracovávaného tématu.

Na konec této podkapitoly zařazujeme ještě přehled výsledků získaných seřazením jednotlivých odstavců v každém z textů podle jejich rozsahu (v tomto případě vyjadřujeme rozsah počtem predikací/polopredikací) a následným výběrem středních a extrémních hodnot, které nám umožní blíže popsat tendence, které se z hlediska rozsahu odstavců projeví v každém z jazyků.

Tabulka 17: Vzorek II. Rozsah odstavců ve španělských a českých srovnatelných textech. Medián a extrémní hodnoty.

	Španělština		Čeština		
	Text KS1	Text KS2	Text KC1	Text KC2	Text KC3
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	4	6	10	9	8
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnižší zjištěná hodnota	1	1	2	1	1
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	13	20	65	24	30

Z výsledků uvedených v tabulce 17 vyplývá, že ve španělských textech je mezi hodnotou mediánu a průměrnou hodnotou rozdíl necelé jedné predikace/polopredikace (0,8 predikace/polopredikace v případě textu KS1, 0,87 predikace/polopredikace v případě textu

¹⁰ Průměrný součet predikací a polopredikací na větný celek je v textech KC1 a KC2 stejný jako průměrný počet samotných predikací.

KS2). V případě textu KC2 činí tento rozdíl 1,34 predikace, v případě textu KC3 1,08 predikace. Nejvýraznější rozdíl mezi průměrnou a střední délkou odstavce byl zaznamenán u českého textu KC1, konkrétně 3,71 predikace. Tyto rozdíly souvisejí s celkovou variabilitou v délce jednotlivých odstavců a s rozdílem mezi extrémními hodnotami. Lze z nich tedy usuzovat, že španělské texty analyzované v rámci vzorku II jsou z hlediska rozsahu odstavců homogennější než texty české.

Střední délka odstavce ve španělských textech analyzovaných v rámci vzorku II je 4, respektive 6 predikací, zatímco v českých textech je to 8, 9 a 10 predikací, což opět potvrzuje tendenci ke strukturaci textů do rozsáhlejších odstavců v češtině, kterou naznačují i průměrné hodnoty rozsahu odstavce.

Porovnání středních a extrémních hodnot v obou sledovaných jazycích rovněž potvrzuje, že v češtině existuje v rozsahu jednotlivých odstavců celkově větší variabilita a maximální zjištěný rozsah českých odstavců je poměrně výrazně větší než maximální rozsah odstavce v obou španělských textech. Konkrétně bylo v případě vzorku II zjištěno, že ve španělských textech délka jednoho odstavce nepřesahuje 20 predikací (v prvním španělském textu KS1 má nejdelší odstavec pouze 13 predikací/polopredikací), zatímco v češtině nejdelší odstavec sestává z 65 predikací (v textu KC1). První španělský text se navíc vyznačuje velkým podílem odstavců velmi malého rozsahu (tj. odstavců tvořených jednou či dvěma predikacemi/polopredikacemi). Konkrétně je jich v tomto textu 28, což představuje zhruba třetinu všech odstavců.

Celkově tedy lze říci, že na obecné rovině se i v případě tohoto vzorku potvrdila výchozí hypotéza, že ve strukturaci českých a španělských textů (v případě jednotlivých odstavců i větných celků) existují určité rozdíly. Lze předpokládat, že tyto rozdíly ovlivňují konvenci pro výstavbu daného typu textu v každém jazyce, respektive očekávání potenciálních příjemců přeloženého textu.

3.2.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

V této části analýzy jsme se zaměřili na vztah mezi a španělskými originálními texty a českými překlady. V tabulce 18 shrnujeme celkové počty odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v originálech a překladech:

Tabulka 18: Vzorek II. Celkový počet odstavců, syntaktických celků, predikací a polopredikací ve španělských originálech a jejich českých překladech.

	KS1 Španělština (originál)	KP1 čeština (překlad)	KS2 Španělština (originál)	KP2 čeština (překlad)
Odstavce	93	94	63	62
Syntaktické celky	198	226	155	172
Predikace	453	468	440	402
Polopredikace	28	0	23	0
Predikace a polopredikace	481	468	463	402

Údaje uvedené v tabulce 18 ukazují, že členění do odstavců je v originálech a překladech téměř shodné. První překlad má oproti originálu o jeden odstavec více, protože překladatel (či překladatelka) jeden odstavec rozdělil do dvou, v ostatních případech se předěly mezi odstavci shodují s originálem. V druhém překladu je oproti originálu o jeden odstavec méně, zřejmě z důvodu omylu překladatele¹¹, v ostatních případech se předěly mezi odstavci opět shodují s originálem.

Celkový počet větných celků je v obou překladech vyšší než v originálech, konkrétně v prvním překladu je o 28 větných celků více než v originále, v druhém překladu je o 17 větných celků více než v originále. Počet predikací je v prvním překladu vyšší než v originále (konkrétně o 15 predikací). Tato skutečnost může být určitým projevem překladatelovy tendence k explicitnějšímu vyjadřování (v porovnání s překladem). V druhém překladu je predikací o 38 méně než v originále. Součet predikací a polopredikací je v obou originálech vyšší než v překladech.

V následující tabulce jsou uvedeny hodnoty průměrného rozsahu odstavců a větných celků ve španělských originálech a v překladech do češtiny.

¹¹ Překladatel či překladatelka tohoto textu jeden odstavec zcela vynechal/a, zřejmě omylem.

Tabulka 19: Vzorek II. Rozsah odstavců a větných celků ve španělských originálech a jejich českých překladech. Průměrné hodnoty.

	KS1 španělština (originál)	KP1 čeština (překlad)	KS2 španělština (originál)	KP2 čeština (překlad)
Počet syntaktických celků na odstavce	2,13	2,40	2,46	2,77
Počet predikací na odstavce	4,87	4,98	6,80	6,48
Počet predikací a polopredikací na odstavce	5,17	4,98	7,34	6,48
Počet predikací na syntaktický celek	2,29	2,07	2,84	2,34
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,43	2,07	2,99	2,34

Čísla uvedená v tabulce 19 ukazují, že počet větných celků na jeden odstavce se v překladech oproti originálům mírně zvýšil. Větší počet větných celků na odstavce je důsledkem celkově vyššího počtu syntaktických celků v textu, což znamená, že překladatel měl tendenci složitá souvětí originálu dělit na více větných celků. (Další možností by bylo snížení celkového počtu odstavců, avšak tato metoda nebyla použita ani v jednom z překladů. Jak už jsme uvedli výše, hranice mezi jednotlivými odstavci v originálech a překladech zůstaly stejné.) Celkově vyšší počet větných celků v překladu zřejmě souvisí se snahou přiblížit se české konvenci z hlediska rozsahu jednotlivých vět (ač je tato snaha možná spíše podvědomá).

Pokud jde o průměrný počet větných celků, predikací a polopredikací na odstavce, je situace následující. V prvním překladu je počet větných celků na jeden odstavce mírně vyšší než v originále (originál – 2,13, překlad – 2,40 větných celků), zatímco počet predikací a polopredikací na odstavce je v originále téměř shodný, respektive mírně vyšší než v překladu (5,17 v originále, 4,98 v překladu). V případě druhého analyzovaného překladu činí konkrétní hodnoty 2,46 syntaktických celků a 7,34 predikací a polopredikací na odstavce v originále a 2,77 větných celků a 6,48 predikací a polopredikací v překladu. V případě druhého překladu je snížení průměrného rozsahu odstavce (vyjádřeného počtem predikací a polopredikací) oproti originálu relativně výrazné a je důsledkem skutečnosti, že překlad celkově obsahuje méně predikativních konstrukcí.

Jednotlivé větné celky jsou v obou překladech z hlediska počtu predikací a polopredikací v průměru kratší než v originále. V originále KS1 je průměrný rozsah větného celku 2,43 predikací a polopredikací, v příslušném překladu 2,07 predikací a polopredikací, originál

KS2 obsahuje v průměru 2,99 predikací a polopredikací a příslušný překlad 2,34 predikací a polopredikací.

V následující části porovnáváme rozsah odstavců a větných celků v překladech s hodnotami zjištěnými pro české srovnatelné texty. V tabulce 20 jsou uvedeny průměrné hodnoty zjištěné v obou překladech, v jednotlivých srovnatelných českých textech a dále celkové průměry za všechny tři české texty analyzované v rámci tohoto vzorku.

Tabulka 20: Vzorek II. Rozsah odstavců a větných celků v překladech ze španělštiny a srovnatelných českých textech. Průměrné hodnoty.

	Překlady do češtiny		České srovnatelné texty			
	Text KP1	Text KP2	Text KC1	Text KC2	Text KC3	Průměr za české texty
Počet syntaktických celků na odstavec	2,40	2,77	6,78	6,08	4,70	5,76
Počet predikací na odstavec	4,98	6,48	13,71	10,34	9,06	10,82
Počet predikací a polopredikací na odstavec	4,98	6,48	13,71	10,34	9,08	10,82
Počet predikací na syntaktický celek	2,07	2,34	2,02	1,70	1,93	1,88
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,07	2,34	2,02	1,70	1,94	1,88

Výsledky shrnuté v tabulce ukazují, že rozsah odstavců v obou českých překladech ze španělštiny je ve srovnání s českými srovnatelnými texty menší ve všech sledovaných parametrech. V překladu prvního textu sestává průměrný odstavec z 2,40 větných celků a 4,87 predikací a polopredikací a v překladu druhého textu připadá na jeden odstavec 2,77 větných celků a 6,48 predikací a polopredikací, zatímco ve srovnatelných českých textech je to v průměru 5,76 syntaktických celků a 10,82 predikací a polopredikací na odstavec.

Pokud jde o jednotlivé větné celky, vidíme, že jejich struktura je v překladech složitější než v původních českých textech. Rozdíl však není tak markantní jako na úrovni odstavců. V překladu prvního textu připadá na jeden větný celek 2,07 predikací a polopredikací a v překladu druhého textu 2,34 predikací a polopredikací, zatímco v příslušných srovnatelných textech připadá na jeden větný celek 1,70; 1,94 a 2,02 predikací a polopredikací. Pokud se zaměříme na průměrnou délku větného celku v obou překladech dohromady, dostaneme

hodnotu 2,2 predikací a polopredikací na větný celek, zatímco ve srovnatelných textech analyzovaných v rámci vzorku II je celková průměrná délka větného celku 1,88 predikací.

Z uvedených výsledků lze vyvodit, že pokud jde o rozsah odstavců, jsou překlady silně ovlivněny výchozími texty. Na rovině jednotlivých větných celků se analyzované překlady poněkud více přibližují parametrům srovnatelných českých textů, i když i v tomto případě je vliv originálu značný.

Na závěr této kapitoly uvádíme porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů z hlediska prostředních (mediánových) a extrémních hodnot.

Tabulka 21: Vzorek II. Rozsah odstavců v originálech, překladech a srovnatelných textech – medián a extrémní hodnoty.

	Originály		Překlady			Srovnatelné texty	
	KS1	KS2	KP1	KP2	KC1	KC2	KC3
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	4	6	4	6	10	9	8
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnížší zjištěná hodnota	1	1	1	1	2	1	1
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	13	20	15	18	65	24	30

Z tabulky opět vyplývá, že prostřední hodnoty počtu predikací a polopredikací na odstavce jsou v originálech a překladech shodné, což je odrazem tendence ke kopírování struktury originálu. Jak jsme uvedli výše, ve španělském textu KS1 byl zaznamenán poměrně vysoký výskyt velmi krátkých odstavců (tj. odstavců tvořených jednou či dvěma predikacemi/polopredikacemi). V příslušném překladu KP1 je tento počet téměř shodný (konkrétně 25 odstavců z celkového počtu 94 odstavců, oproti 28 z 93 odstavců v originálu.). V českých srovnatelných textech analyzovaných v rámci vzorku II bylo těchto velmi krátkých odstavců dohromady pouze 11 (z celkového počtu 174 odstavců). V případě textu KS2 je podíl výrazně krátkých odstavců menší (7 z 63 odstavců), v překladu KP2 je jich 11.

3.2.3 Tematická struktura odstavce

V této části shrnujeme výsledky kvantitativní analýzy, která spočívala v tom, že jsme odstavce španělského a českého originálu zařadili do šesti kategorií vymezených Danešem (1994, viz výše) na základě vztahu mezi hlavním tématem odstavce (O-téma) a tématy (ve smyslu funkční větné perspektivy) jednotlivých výpovědí. V následující části uvádíme příklady jednotlivých typů nalezené paralelních a srovnatelných textech analyzovaných

v rámci vzorku II. Podtržené části v každém příkladu označují O-téma a průběh tematické návaznosti.

3.2.3.1 Příklady jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti

V této kapitole stejně jako u předchozího vzorku přinášíme příklady jednotlivých typů odstavců podle převládající tematické návaznosti, tak jak byly vymezeny Danešem (1994). Typ I zahrnuje odstavce se stabilním tématem, kdy se v jednotlivých výpovědích opakuje totéž téma (tj. tematická návaznost založená na průběžném tématu). V textech analyzovaných v rámci vzorku II byl tento typ v obou jazycích pozorován poměrně často, a to jak při dynamickém popisu dějů, tak ve statickém popisu různých objektů či jevů.

Příklad 15

El ciego recitador y vendedor de romances (*O-téma*) llegó a ser una parte del paisaje de nuestros pueblos y ciudades. Situados en las plazas, los mercados, y, en definitiva, en los lugares de máxima concurrencia, los ciegos entretenían al público con sus oraciones, sus canciones y, sobre todo, recitando romances. Cuando acababan, ofrecían los pliegos, que contenían los textos de sus repertorios y que la gente compraba para memorizarlos o leerlos después en reuniones. Es obvio el papel que desempeñaron en la difusión de la literatura de cordel. (KS1: 59)

Příklad 15'

Slepý přednášeč a prodavač romancí (*O-téma*) se stal součástí krajiny našich měst a městeček. Na náměstích a tržištích, na místech, kde se scházelo nejvíc lidí, slepci bavili posluchače svými projevy, písněmi a především přednesem romancí. Na závěr nabízeli tisky s texty z vlastního repertoáru a lidé si je kupovali, aby se je naučili zpaměti nebo je předčítali ve společnosti. Role, kterou sehráli při šíření této literatury, je nesporná. (KP1: 112)

V tomto případě je ústředním tématem odstavce „slepý přednášeč a prodavač romancí“. Téma je zde chápáno obecně, takže v dalších výpovědích jsou tématem „slepci“ v plurálu. V následujícím odstavci je průběžným tématem epická skladba Beowulf.

Příklad 16

[Beowulf] (*O-téma*) vznikl snad už před r. 700 n.l. a dochoval se v jediném, ohořelém rukopise, pořízeném kolem r. 1000 a později uloženém po dobrodružných osudech v Britském muzeu v Londýně. Dnes je rozšířen v novodobých přetiscích a četných prozaických i básnických převodech do nové angličtiny i jiných moderních jazyků. (KC3: 7)

V druhém typu je ústřední téma odstavce rozvíjeno postupně. Tento typ má dva podtypy. V odstavcích typu IIa jsou v jednotlivých výpovědích zpracovávány různé aspekty celkového tématu odstavce. V analyzovaných textech se tento typ uplatňuje zejména při statickém popisu:

Příklad 17

Las Escalas de la vida (*O-téma*) nos dan una versión de las etapas de la existencia del hombre y de la mujer, desde la cuna a la sepultura, dispuestas por décadas, como si se tratase de un puente escalonado, de modo que cada peldaño equivale a un decenio, hasta llegar a los 100 años. La cúspide la constituyen los cincuenta, considerados la mitad de la edad, a los que se ha llegado mediante la escala ascendente para, después, comenzar el descenso. La representación es igual para el hombre y la mujer, las diferencias los marcan los atributos. Los hombres suelen ir acompañados de diferentes animales, acordes y simbólicos de su edad, mientras que las mujeres portan frutos y flores, ...(KS1: 24)

Příklad 17'

Stupně života (*O-téma*) podávají verzi etap v životě muže a ženy od kolébky po hrob, rozdělené do dekad, jako by se jednalo o stupňovitý most, takže každý schod od narození odpovídá desetiletí, až do věku sta let. Vrchol představuje za polovici věku považovaná padesátka, k níž se dospěje po stoupajícím schodišti. Po ní začíná sestup. Zobrazení je pojato stejným způsobem pro muže i pro ženu; rozdíly vyznačují pouze atributy. Muže doprovází různá zvířata symbolicky odpovídající věku, zatímco ženy nesou plody a květiny,...“ (KP1: 94)

Centrálním tématem tohoto odstavce jsou „stupně života“ (jako motiv výtvarných děl), v jednotlivých výpovědích v rámci odstavce jsou pak tematizovány různé aspekty či charakteristiky výtvarných děl s tímto námětem.

Příklad 18

Jak se knihtisk šířil, ukazuje následující tabulka (*O-téma*) se jmény a léty působení prvních a některých dalších významných tiskařů. Jde jen o výběr míst a tiskařů. Do přehledu jsou zařazeni i naši první tiskaři, ačkoli podrobně o nich bude pojednáno až v samostatné práci. Tiskaři neznámého jména se tradičně uvádějí jako tvůrci svého nejvýznamnějšího díla. Podkladem pro vypracování tabulky byla práce Roberta Teichla *Der Wiegendruck im Kartenbild*, Wiesbaden 1964. (KC2: 62)

V tomto případě je tématem odstavce tabulka, na kterou autor odkazuje v první výpovědi. Tématem dalších výpovědí jsou pak další informace o tabulce.

V odstavcích typu IIb se základní téma odstavce štěpí na dvě a více podtémat, která jsou rozvíjena postupně.

Příklad 19

El corte que se dará al tronco del árbol será paralelamente a su eje para el grabado a fibra o al hilo (*primi dilcí O-téma*), que es la forma primitiva de la xilografía; y perpendicular al mismo, en forma de rodaja, para el grabado a la testa o a contrafibra (*druhé dilcí O-téma*) (técnica descubierta por el artista inglés Bewick en 1775), que permitía una mayor libertad y frescura en su trazo, ya que, con la eliminación de la veta de la madera, se podía efectuar un grabado en madera que podía competir con el realizado a buril. Para el grabado a contrafibra, la madera debe ser de una gran dureza.... (KS1: 37)

Příklad 19'

Pro dřevořez (*primi dilcí O-téma*), což je prvotní forma grafické práce se dřevem, se kmen rozřeže podélně; pro dřevoryt (*druhé dilcí O-téma*) (techniku objevenou v roce 1775 anglickým umělcem Bewickem) se kmen musí rozřezat příčně, což dává tahům větší svobodu a svěžest, neboť vyloučení vlivu žilek ve dřevu dovolí ve výsledku soutěžit s rytinami provedenými rydlm v kovu. Pro dřevoryt se nejvíce hodí tvrdé dřevo... (KP1: 100)

V tomto odstavci jsou postupně popsány dvě tiskařské techniky, které jsou v obou verzích představeny v první výpovědi, ve španělském originále jsou v první výpovědi rématem, v češtině tématem. Podobně je konstruován i následující odstavec převzatý z českého textu. I v tomto případě jsou obě dílčí podtémata odstavce uvedena v rématu první výpovědi a následně rozvíjena jako témata výpovědí následujících:

Příklad 20

Písmo prvotisků lze při značném zjednodušení rozdělit na dvě základní skupiny: na frakturu nebo gotické písmo a švabach (*primi dilcí O-téma*) na jedné straně a na „římské“ nebo latinské písmo s latinkou a kurzívou (*druhé dilcí O-téma*) na druhé straně. Antikvė dal podobu tiskařského písma Francouz Nicolas Jenson v Benátkách v roce 1470. Kurzíva byla odvozena od humanistického psacího písma užívaného papežskou kanceláří rytcem Franceskem Griffem okolo roku 1500 rovněž v Benátkách. Griff pracoval pro Alda Manutia. Fraktura dostala konečnou podobu okolo let 1510-20 v Augšpurku a Norimberku, tiskový švabach se formoval od roku 1480 v Norimberku, Mohuči i jinde. (KC2: 64-65)

Typ III představují odstavce rámcové. Tento typ se opět dělí na dva podtypy. V odstavcích s tematickou návazností IIIa je centrální téma odstavce specifikováno tématy jednotlivých

výpovědí. V odstavcích tohoto typu dochází v jednotlivých výpovědích k tematizaci rématu výpovědi předcházející.

Příklad 21

La vinculación de Talamantes (O-téma) con la imprenta Agustín Laborda (nacido en Barbastro) debió de establecerse cuando éste regentaba la imprenta, que, a su fallecimiento (12 de marzo de 1776), pasó a manos de su viuda, Vicenta Devís, que siguió manteniendo el pie de la imprenta con el nombre del fundador. (KS1: 18)

Příklad 21'

K Talamantesovu spojení s Agustínem Labordou (O-téma) (narozeným v Barbastru) asi došlo v době, kdy Laborda už vedl podnik, který po jeho skonu (12. března 1776) přešel do rukou vdovy Vicenty Devís, která si podržela tiráž se zakladatelovým jménem. (KP1: 92)

Příklad 22

Mezinárodní postavení tiskárny a nakladatelství Alda Manutia v Benátkách způsobilo rychlé rozšiřování antikvy v západní Evropě (O-téma), zvláště ve Francii (réma), která v 16. století převzala vůdčí postavení v typografii. Francouzští tiskaři (téma) si vzali za vzor antikvu a kurzívu „aldinek“, kteřou šťastně užívali pro tisk livres d'heures („hodinek“) a dalších moderních tisků té doby. Máme na mysli zvláště tisky Thielmanna Kervera a Geofroye Toryho. (KC2: 65)

Do podtypu IIIb řadíme odstavce s exemplifikací či výčtem, kdy jsou jednotlivé položky řazeny vedle sebe bez tematické posloupnosti.

Příklad 23

Finalmente hay que mencionar la aparición de sonetos, décimas, quintillas y, en general, etrofas clásicas, en los textos que recogen fiestas relacionadas con los acontecimientos de la vida de los reyes o con las conmemoraciones de algún santo y también, a veces, cuando el texto principal no ha ocupado todo el papel, se incluye algún poema para completarlo que suele tener un esquema estrófico de los mencionados. (KS2: 58)

Příklad 23'

Konečně je také třeba zmínit výskyt sonetů, desetiverší, pětiverší a obecně klasických strof v textech zachycujících oslavy související s událostmi v životech panovníků nebo s uctíváními světců. Někdy je vložena báseň o jednom z uvedených strofických schémat jako doplněk také v případech, kdy hlavní text nevyplnil celou plochu listu. (KP2: 111)

Příklad 24

Tím více ovšem vyniká odvaha a statečnost hlavního reka (*O-téma, které je dále exemplifikováno*). Na temném pozadí životního pesimismu září oslňující hrdinské vlastnosti staroanglického světa, síla a srdatost, nezištnost a štědrost, ušlechtilost a laskavost k lidem, nezastřeně spojované s ctižádostí, s touhou po slávě a chvále. Charakteristická jsou poslední slova eposu, pronášená nad mrtvým Beowulfem: ... (KC3: 10)

Ve čtvrtém typu definovaném Danešem se O-téma vyvíjí, tj. réma jedné z výpovědí se na určitém místě tematizuje a je dále rozvíjeno či exponováno jako téma nové. V analyzovaném španělském materiálu se tento typ odstavce neobjevil. Proto uvádíme pouze příklad z českých textů.

Příklad 25

Město Uherské Hradiště (*první O-téma*) uděluje každoročně od roku 2005 Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby jako formu veřejného uznání mistrů lidové umělecké výroby v regionu. V souladu s účinnější péčí o tradiční lidovou kulturu, kterou schválila vláda v roce 2003 a v návaznosti na tradice místního regionu, se město rozhodlo udělovat významným lidovým výrobcům ocenění, pro které odborná komise jako poradní orgán Rady města Uherské Hradiště navrhla pojmenování po Ing. arch. Vladimíru Boučkovi (*druhé O-téma*). Ten žil v letech 1901 až 1985 v Uherském Hradišti. Po studiích architektury na Vysokém Učení technickém v Brně spolupracoval s arch. Bohuslavem Fuchsem a během druhé světové války se stal profesorem Baťovy Školy umění ve Zlíně, kde ... (KC1: 1)

V tomto odstavci je tématem prvních dvou výpovědí „město Uherské Hradiště“, zatímco v druhé části odstavce je rozvíjeno téma „Vladimír Bouček“.

Výše uvedené příklady byly vybrány pro ilustraci a do značné míry jde o typické představitele jednotlivých typů. V praxi však rozlišení jednotlivých kategorií není zcela jednoznačné a jednotlivé způsoby tematické návaznosti se různě kombinují.

3.2.3.2 Porovnání českých a španělských srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

V rámci empirické analýzy byly odstavce ve všech sledovaných textech rozděleny do výše definovaných šesti typů s cílem určit, jaké jsou nejtypičtější způsoby tematické výstavby v češtině a ve španělštině. Následující tabulka uvádí procentuální zastoupení každého typu (včetně dvou podtypů) v jednotlivých španělských a srovnatelných českých textech:

Tabulka 22: Vzorek II. Typy odstavců podle tematické návaznosti ve srovnatelných španělských a českých textech.

Typ tematické návaznosti	Španělština		Čeština		
	KS1	KS2	KC1	KC2	KC3
I	38,7 %	44,4 %	46,9 %	31,1 %	31,3 %
IIa	11,8 %	17,5 %	12,2 %	11,5 %	18,8 %
IIb	3,2 %	4,8 %	4,1 %	6,6 %	7,8 %
IIIa	17,2 %	6,3 %	14,3 %	13,1 %	14,1 %
IIIb	29,0 %	27,0 %	8,2 %	31,1 %	21,9 %
IV	0 %	0 %	14,3 %	6,6 %	6,3 %

Porovnání odstavců podle typů tematických návazností v jednotlivých španělských a českých textech ukazuje, že v případě tohoto vzorku v obou jazycích převládají odstavce s průběžným tématem (typ I). Tento typ je nejsilněji zastoupen v českém doprovodném textu ke katalogu (text KC1), kde tvoří téměř polovinu všech odstavců (46,9 %), což je do velké míry dáno tím, že značná část textu je pojata jako biografie umělce/řemeslníka, kterému je výstava věnována, a text má tedy v podstatě jedno průběžné téma. Následuje španělský text KS2, ve kterém je zastoupení odstavců s průběžným tématem 44,4 %. Ve druhém španělském textu (KS1) je podíl odstavců prvního typu 38,7 %. Ve zbývajících dvou českých textech (KC2, KC3) je podíl odstavců prvního typu přibližně stejný – konkrétně 31,1 % a 31,3 %.

Druhým nejčastěji zastoupeným typem v textech KS1, KS2, KC2 a KC3 jsou odstavce rámcové s exemplifikací či výčtem (typ IIIb). Konkrétní procentuální zastoupení tohoto typu je 29 % v textu KS1, 27,0 % v textu KS2, 31,1 % v textu KC2 a 21,9 % v textu KC3. Text KC1 se v tomto směru vymyká, odstavců tohoto typu je v něm pouze 8,2 %.

Na třetím místě následují v prvním španělském textu a ve dvou českých textech odstavce typu IIIa, jejichž konkrétní podíl je 17,2 % v textu KS1, 14,3 % v textu KC1, 13,1 % v textu KC2. V textu KC3 je třetím nejčastěji uplatňovaným typem typ IIa (18,8%), typ IIIa je v tomto případě až na čtvrtém místě, i když jeho zastoupení je velmi podobné jako v ostatních textech (14,1 %). V textu KS2 je podíl odstavců typu IIIa poměrně výrazně nižší, konkrétně 6,3 %, třetím nejčastěji uplatňovaným typem v tomto textu je typ IIa (17,5 %).

Zastoupení odstavců typu IIa je velmi podobné v textech KS1, KC1 a KC2 (11,8 %, 12,2 % a 11,5 %). V těchto textech se jedná o čtvrtý nejčastěji používaný typ. Na posledním místě se ve španělských textech „umístil“ typ IIb (3,2 % v textu KS1 a 4,8 % v textu KS2).

V českých textech KC2 a KC3 jsou nejméně frekventované rovněž odstavce typu IIb (6,6 % a 7,8 %) spolu s odstavci typu IV (6,6 % a 6,3 %).

Pokud jde o individuální rozdíly mezi jednotlivými texty, z tabulky je patrné, že nejvíce se od ostatních textů (českých i španělských) odlišuje text KC1, ve kterém je jednak výrazná převaha odstavců typu I, jak uvádíme výše, a naopak je v něm v porovnání s ostatními texty méně zastoupen typ IIIb (který se v ostatních španělských i českých textech vyskytuje přibližně stejně často). Relativně častý je v tomto textu typ IV, který tvoří 14,3 % všech odstavců, a je tedy třetím až čtvrtým nejčastěji uplatňovaným typem. Ve španělském textu KS2 je zase oproti ostatním textům výrazně nižší zastoupení typu IIIa.

Z uvedených údajů lze vyvodit závěr, že v případě tohoto vzorku se individuální rozdíly projevují výrazněji než obecné rozdíly mezi oběma jazyky. Významným obecnějším rozdílem mezi českými a španělskými texty je absence odstavců typu IV ve španělštině. Jak už bylo uvedeno, v českých textech KC2 a KC3 představuje tento typ 6,6 % a 6,3 % všech odstavců, a je tedy nejméně zastoupeným typem, v textu KC1 je jeho podíl 14,3 %, což znamená, že je druhým až třetím nejčastěji zastoupeným typem.

V tabulce číslo 23 uvádíme pořadí jednotlivých typů odstavců podle jejich celkového zastoupení v obou španělských a všech třech českých textech analyzovaných v rámci vzorku II.

Tabulka 23: Vzorek II. Frekvence jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti ve španělských a českých srovnatelných textech. Celkové zastoupení v každém jazyce.

Španělština	Čeština
I 40,3%	I 36,5%
IIIb 28,6%	IIIb 21,3%
IIa 14,1%	IIa 14,4%
IIIa 12,8%	IIIa 13,8%
IIb 3,8%	IV 8,6%
	IIb 6,3%

V tabulce 24 uvádíme opět celkové zastoupení jednotlivých základních typů, bez rozdělení na podtypy:

Tabulka 24: Vzorek II: Frekvence základních typů odstavců podle tematické návaznosti ve španělských a českých srovnatelných textech. Celkové zastoupení v každém jazyce.

Typ	Španělština	Čeština
I	40,3%	36,5%
II	17,7%	20,7%

III	41,4%	35,1%
IV	0%	8,6%

Vidíme, že průměrné zastoupení jednotlivých typů je v případě tohoto vzorku v obou jazycích pro daný typ textů velmi podobné, jak z hlediska frekvence jednotlivých podtypů (tabulka 23), tak pokud jde o zastoupení čtyř základních typů (tabulka 24). V obou jazycích převažují odstavce s průběžným tématem a odstavce rámcové, přičemž obě tyto kategorie jsou v analyzovaných textech zastoupeny v téměř shodné míře, v češtině tvoří každý z těchto typů přibližně 35 % všech odstavců (dohromady tedy přes 70% všech odstavců), ve španělštině je odstavců typu I a III kolem 40 % (dohromady tedy přes 80% všech odstavců). Španělské texty jsou tedy i z hlediska zastoupení jednotlivých typů tematických návazností homogennější než texty české.

Jediným výrazným rozdílem zůstává skutečnost, že ve španělštině v tomto vzorku nejsou zastoupeny odstavce typu IV, jak už bylo zmíněno výše. Španělské i české texty analyzované v této kapitole jsou si velmi podobné i z hlediska zastoupení odstavců s úzkým a širokým tématem, jak je definuje Pípalová (2010). V obou jazycích mírně převažují odstavce s úzkým tématem (57,2 % všech odstavců v češtině, 58,2 % ve španělštině).

Uvedené výsledky naznačují, že v analyzovaných textech se v obou jazycích do značné míry uplatnily podobné způsoby tematické organizace, které, jak se na základě analyzovaného vzorku zdá, mohou být typické pro texty daného typu. Z individuálních rozdílů mezi jednotlivými texty v rámci jednoho jazyka pak mimo jiné vyplývá, že způsob výstavby z hlediska uplatněných tematických návazností do značné míry určuje samotné ústřední téma textu, případně přístup autora k dílčím tématům.

3.2.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

V tabulkách 25 a 26 je uvedeno porovnání zastoupení jednotlivých typů tematické návaznosti v originálech, překladech ze španělštiny do češtiny a srovnatelných textech:

Tabulka 25: Vzorek II. Typy odstavců podle tematických návazností v originálu, překladu a srovnatelných textech, text KS1.

	KS1 Španělština (originál)	KP1 Čeština (překlad)	Srovnatelné texty		
			KC1	KC2	KC3
I	38,7 %	38,3 %	46,9 %	31,1 %	31,3 %
IIa	11,8 %	13,8 %	12,2 %	11,5 %	18,8 %

IIb	3,2 %	3,2 %	4,1 %	6,6 %	7,8 %
IIIa	17,2 %	12,8 %	14,3 %	13,1 %	14,1 %
IIIb	29,0 %	31,9 %	8,2 %	31,1 %	21,9 %
IV	0 %	0 %	14,3 %	6,6 %	6,3 %

Tabulka 26: Vzorek II. Typy odstavců podle tematických návazností v originále, překladu a srovnatelných textech, text KS2.

	KS2 Španělština (originál)	KP2 Čeština (překlad)	Srovnatelné texty		
			KC1	KC2	KC3
I	44,4 %	45,1 %	46,9 %	31,1 %	31,3 %
IIa	17,5 %	17,7 %	12,2 %	11,5 %	18,8 %
IIb	4,8 %	4,8 %	4,1 %	6,6 %	7,8 %
IIIa	6,3 %	6,5 %	14,3 %	13,1 %	14,1 %
IIIb	27,0 %	25,8 %	8,2 %	31,1 %	21,9 %
IV	0 %	0 %	14,3 %	6,6 %	6,3 %

Údaje uvedené v tabulkách naznačují, že pokud jde o typy tematických návazností, překlady více méně kopírují výchozí text, ačkoli mezi konkrétními procentuálními hodnotami vidíme drobné rozdíly. V prvním překladu je důvodem tohoto rozdílu jednak skutečnost, že překladatel rozdělil jeden odstavec typu IIIb na dva odstavce typu I. Tento krok je zajímavý v tom, že je spíše v rozporu se zjištěnými tendencemi pro výstavbu odstavců v českých textech (tendence vytvářet odstavce spíše delší). Je možné, že se v tomto případě projevila tendence překladatele činit text přehlednějším. Překladatel dále provedl i několik dalších dílčích úprav v rámci jednotlivých odstavců, které vedly ke změně tematické návaznosti, a tudíž i ke změně procentuálního zastoupení jednotlivých typů.

V druhém překladu se tematická výstavba jednotlivých odstavců zcela shoduje s originálem. Rozdíl v číselných údajích je způsoben již zmiňovanou skutečností, že překladatel zřejmě omylem zcela vynechal jeden odstavec.

Při porovnání překladů se srovnatelnými českými texty vidíme, že se od sebe obě skupiny zásadním způsobem neliší, což je dáno skutečností, že i originální španělské texty byly z hlediska uplatnění tematických návazností srovnatelnému českému vzorku celkově velmi podobné. Jak už bylo uvedeno výše, podstatným rozdílem mezi českými a španělskými texty je absence odstavců s vyvíjejícím se tématem ve španělštině. Tento typ se neobjevil ani

v českých překladech. Vzhledem k celkově nepříliš vysoké frekvenci tohoto typu v češtině i vzhledem k samotné povaze tohoto typu tematické návaznosti však nelze předpokládat, že by absence tohoto typu v překladech mohla nějak zásadně narušit vnímání textu čtenářem.

3.2.4 Závěr analýzy vzorku II

Analýza výsledků ukazuje, že v případě textů analyzovaných v rámci vzorku II se ve výstavbě textů na úrovni odstavců do značné míry uplatnil individuální styl jednotlivých autorů (v analyzovaných textech se individuální rozdíly projevily zejména v rozsahu odstavců a větných celků). Dále se v analyzovaných textech projevily i některé obecnější rozdíly, které naznačují specifické rysy textové výstavby v každém ze sledovaných jazyků.

Španělské a české texty analyzované v rámci tohoto vzorku se poměrně výrazně liší zejména v rozsahu odstavců. Průměrný španělský odstavec v analyzovaných textech se skládá z menšího počtu vět, predikací a polopredikací než průměrný český odstavec. Naopak jednotlivé větné celky jsou ve španělštině v průměru složitější než v češtině.

Pokud jde o tematickou strukturu odstavců, ve španělštině i v tomto vzorku převládá tendence používat odstavce s průběžným tématem (výše definovaný typ I), který je v tomto případě nejčastější i v češtině. Odstavce, jejichž centrální téma se v rámci odstavce vyvine v téma nové (výše definovaný typ IV), se ve španělských textech analyzovaných v rámci tohoto vzorku neobjevují. Obecně však lze říci, že principy tematické výstavby uplatňované v textech analyzovaných v rámci vzorku II jsou v obou jazycích obdobné. Výše popsané odlišnosti mezi jednotlivými texty byly dány spíše individuálním charakterem jednotlivých textů nezávisle na jazyce, ve kterém byl text vytvořen.

Z výše uvedeného vyplývá, že rozsah odstavce a použitý typ tematické výstavby ve španělštině spolu částečně souvisí – ve španělštině převažuje tendence rozdělovat jednotlivá témata do samostatných odstavců, které mají v průměru menší rozsah. Tato tendence se projevuje i celkově vyšším zastoupením odstavců tvořených jednou či dvěma predikacemi ve španělštině. Naopak v češtině nejsou velmi krátké odstavce příliš časté. Tato tendence se projevila i v případě výše analyzovaného vzorku I.

Na základě translatologické analýzy lze říci, že na rovině odstavce se překlady více blíží kvantitativním charakteristikám textů napsaných ve výchozím jazyce než charakteristikám srovnatelných českých textů. To je nejvíce patrné v průměrném rozsahu odstavců. Z hlediska recepce textu čtenářem může být významné zejména relativně časté uplatňování velmi krátkých odstavců v českém překladu. Na základě svých zkušeností s původními českými

texty může český čtenář těmto odstavcům připisovat stylistickou hodnotu, kterou v originálním textu nemusejí mít.

Z hlediska rozsahu jednotlivých větných celků se překlady relativně více (ve srovnání s příklánějí k parametrům jazyka cílového, ale zároveň jsou i v tomto směru poměrně silně ovlivněny jazykem výchozím. V případě rozsahu odstavců i syntaktických celků tedy lze hovořit o interferenci originálu.

Pokud jde o tematickou výstavbu odstavců, i v tomto případě se projevil silný vliv originálu v tom, smyslu, že překladatelé obecně kopírují strukturu originálu. Kvantitativní charakteristika srovnatelných textů v obou jazycích však naznačuje, že z hlediska použití jednotlivých typů tematických návazností jsou si španělské i české texty analyzované v této kapitole do značné míry podobné. Na recepci překladu čtenářem by odchylky od obecnějších tendencí zjištěných pro české texty (např. absence odstavců s tematickou návazností typu IV) neměly mít podstatný vliv.

Podrobnější translatologická analýza ukázala, že překladatelé v naprosté většině případů zachovávají odstavcové členění originálu a případné změny, které ovlivnily námi sledované parametry, se odehrávají spíše na rovině věty (dělení komplikovaných souvětí do kratších vět). V případě tohoto vzorku se tedy potvrdila hypotéza, že z hlediska nadvětné struktury textu se v překladech projevuje určitý stereotyp či nepsaná konvence spočívající v kopírování odstavcového členění originálu.

3.3 VZOREK III

3.3.1 Charakteristika vzorku

Třetí analyzovaný soubor textů představují publikace věnované problematice globálního oteplování, konkrétně kniha argentinského klimatologa Vincenta Barrose *El Cambio climático global* (analyzovány byly kapitoly 2 – 9, str. 25 – 151, celkový rozsah tohoto textu byl 976 větných celků rozdělených do 244 odstavců), její český překlad (*Globální změna klimatu*, přeložil Petr Pšenička, str. 23 – 130, celkový rozsah 1031 větných celků, 247 odstavců) a kniha Miroslava Kutílka *Racionálně o globálním oteplování*, vydaná nakladatelstvím Dokořán v roce 2008, kterou jsme použili jako srovnatelný text (v tomto případě byly pro analýzu použity kapitoly 2 – 4, str. 22 – 99, celkový rozsah 1011 větných celků, 151 odstavců).

Jedná se tedy o populárně naučné texty s přírodovědnou tematikou. Uplatňuje se v nich zejména slohový postup výkladový, ovšem významná je přítomnost argumentační složky,

kteřou lze považovat za rys slohového postupu úvahového či esejistického. Oba srovnatelné texty mají jak funkci informativní, tak funkci persvazivní. Autoři čtenáře jednak seznamují s fakty a popisují nejrůznější fyzikální a přírodní jevy související s problematikou vývoje a změn klimatu, ale zároveň tato fakta používají jako argumenty, které mají podpořit jejich osobní názor na danou tematiku, která se v současnosti stala i záležitostí politickou.

3.3.2 Rozsah odstavce

3.3.2.1 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

Stejně jako u prvního a druhého souboru textů se v této části opět zaměříme na kvantitativní parametry související s výstavbou textu na rovině věty a odstavce s cílem popsat případné rozdíly mezi oběma analyzovanými jazyky s přihlédnutím ke konkrétnímu typu textu. V první části kvantitativní analýzy jsme opět zjišťovali celkový počet odstavců, větných celků (výpovědí), predikací, polopredikací a v případě tohoto vzorku rovněž slov. Ze získaných údajů jsme stanovili průměrný rozsah větných celků a odstavců. Výsledné hodnoty jsou shrnuty v následující tabulce.

Tabulka 27: Vzorek III: Rozsah odstavců ve španělském a českém srovnatelném textu. Průměrné hodnoty.

	Španělština	Čeština
Počet syntaktických celků na odstavce	4,00	6,70
Počet predikací na odstavce	7,83	12,32
Počet predikací a polopredikací na odstavce	8,43	12,32
Počet predikací na syntaktický celek	1,96	1,84
Počet predikací a polopredikací na syntaktický celek	2,12	1,84
Počet slov na odstavce	108 (93*)	128
Počet slov na větný celek	27 (23*)	19

* Počet slov po odečtení členů.

Výsledky uvedené v tabulce 27 ukazují, že v rozsahu odstavců je mezi českým a španělským textem analyzovaným v rámci vzorku III poměrně výrazný rozdíl. Ve španělském textu jsou odstavce v průměru kratší než v textu českém z hlediska všech sledovaných parametrů. Průměrný český odstavec v tomto vzorku obsahuje 6,70 větných celků a 12,32 predikací a polopredikací, zatímco ve španělském textu sestává průměrný odstavec ze 4 větných celků a 8,43 predikací a polopredikací, což představuje rozdíl zhruba jedné třetiny.

Jak uvádíme výše, u tohoto vzorku jsme rovněž spočítali průměrnou délku odstavce vyjádřenou počtem slov. Průměrný počet slov na odstavec byl 128 v českém textu a 108 ve

španělském textu. Po odečtení členů je průměrný rozsah odstavce ve španělském textu 93 slov. Poměr mezi průměrnou hodnotou vyjádřenou počtem slov a hodnotou vyjádřenou počtem predikací a polopredikací je tedy velmi podobný (přibližně třetinový).

V případě jednotlivých větných celků je tendence opačná. Výpovědi v českém textu jsou obecně kratší než v textu španělském. Průměrný rozsah jedné výpovědi v českém textu je 1,84 predikací a polopredikací, zatímco ve španělštině je to 1,96 predikací a 2,12 predikací a polopredikací. Nicméně rozdíl v rozsahu větných celků v překladu a srovnatelném textu v případě tohoto vzorku není tak výrazný jako například u vzorku II. Zjištěné kvantitativní údaje dále naznačují, že mezi rozsahem odstavce a délkou větných celků, ze kterých je složen, existuje obecně vztah nepřímé úměry – v průměru pro analyzovaný vzorek platí, že čím delší je odstavec, tím kratší jsou věty, které ho tvoří.

Rozdíly v přístupu k segmentaci textů ve sledovaných jazycích vyniknou ještě lépe, pokud seřadíme počty predikací a polopredikací získané pro jednotlivé odstavce a zjistíme hodnotu mediánu a nejvyšší a nejnižší hodnotu.

Tabulka 28: Vzorek III. Rozsah odstavců ve španělském a srovnatelném českém textu. Medián a extrémní hodnoty.

	Španělština	Čeština
Predikace/odstavec – medián	7	10
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	7	10
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnižší zjištěná hodnota	1	1
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	22	41

Střední rozsah odstavce v českém textu je 10 predikací, zatímco ve španělském textu je to 7 predikací. Stejně jako v případě průměru tedy u tohoto vzorku můžeme hovořit zhruba o třetinovém rozdílu mezi srovnatelnými texty v obou jazycích. Zjištěné údaje dále ukazují, že rozdíl mezi hodnotou mediánu a průměrnou hodnotou je vyšší v případě českého textu (2,32 predikací a polopredikací, ve španělském textu činí tento rozdíl 1,83 predikací), což souvisí se skutečností, že v češtině existují větší rozdíly mezi jednotlivými odstavci. Větší variabilitu českého textu z hlediska rozsahu odstavců potvrzuje i maximální zjištěný počet predikací na odstavec, který je v češtině v porovnání se španělským textem dvojnásobný. V tomto kontextu je podstatná také skutečnost, že v českém textu představují odstavce sestávající z dvaceti a více predikací téměř šestinou všech analyzovaných odstavců, zatímco ve španělštině byl rozsah přesahující dvacet predikací a polopredikací zjištěn pouze u tří z 244 odstavců analyzovaných v rámci Vzorku III. U prvních dvou analyzovaných vzorků jsme

uváděli rovněž výskyt odstavců tvořených jednou až dvěma predikacemi ve španělských a českých textech. V tomto případě je jejich počet ve španělštině i v češtině podobný – v obou případech devět odstavců.

Pokud tedy výsledky týkající se rozsahu odstavců ve srovnatelných textech analyzovaných v rámci vzorku III shrneme, lze říci, že odstavce ve španělských textech obsahují v průměru nižší počet větných celků, predikací a polopredikací než odstavce české, a že velmi rozsáhlé odstavce (sestavující z více 20 predikací a polopredikací) se ve španělském textu vyskytují jen zřídka. Ukazuje se, že tyto základní tendence jsou stejné jako v případě předchozích dvou vzorků a lze předpokládat, že jsou součástí konvencí pro výstavbu textu v obou jazycích, a mohou tedy mít vliv na recepci daného textu čtenáři v daném jazyce.

3.3.2.2 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

Stejně jako v případě předchozích vzorků nejprve uvádíme celkové počty odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v originálech a překladech pro ilustraci změn ve strukturu textu provedených překladatelem:

Tabulka 29: Vzorek III. Celkový počet odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v originálu a překladu.

	Španělský originál – text ES	Český překlad – text EP
Odstavce	244	247
Větné celky	976	1031
Predikace	1911	2050
Polopredikace	146	1
Predikace a polopredikace	2057	2051
Slova	26 490 / 22717*	20101

* Počet slov po odečtení členů.

Údaje shrnuté v tabulce 29 ukazují, že přeložený text je rozčleněn do většího počtu odstavců než španělský originál. Podrobným porovnáním originálu a překladu bylo zjištěno, že překladatel změnil místo předělu mezi odstavci celkem v sedmi případech. Ve dvou případech spojil dva odstavce v jeden a v pěti případech odstavec rozdělil. Pokud tedy vyjdeme z výsledků získaných pro srovnatelný text, které ukazují, že v češtině existuje tendence segmentovat text do delších odstavců než ve španělštině, lze říci, že většina změn předělů mezi odstavci realizovaných překladatelem jde proti této tendenci. Vysvětlením pro tuto skutečnost může být překladatelova snaha učinit text srozumitelnějším pro čtenáře (tento jev zároveň může určitým způsobem souviset s tendencí překladů k explicitaci). V této

souvislosti je třeba vzít v úvahu, že navzdory nižším průměrným hodnotám jsou i ve španělštině některé jednotlivé odstavce poměrně rozsáhlé a překladatel se rozhodl jejich rozsah snížit. Roli při rozhodování překladatele hrál zřejmě i požadavek zachování tematické jednoty. Konkrétní příklady jsou uvedeny a rozebrány v závěru této kapitoly.

Celkový počet syntaktických celků je v překladu rovněž vyšší než v originálu (tento „postup“ překladatelů se projevil i ve všech ostatních překladech v rámci vzorků analyzovaných výše). Konkrétně činí tento rozdíl 55 větných celků. Stejně tak byl v překladu navýšen celkový počet predikací (o 139). Součet predikací a polopredikací je v originále i překladu přibližně stejný (respektive v překladu je tento součet o 6 predikací a polopredikací nižší).

V následující tabulce uvádíme porovnání originálu a překladu z hlediska průměrného rozsahu odstavců a větných celků.

Tabulka 30: Vzorek III. Rozsah odstavců a větných celků ve španělském originálu a českém překladu. Průměrné hodnoty.

	ES - španělština (originál)	EP - čeština (překlad)
Větné celky/odstavec	4,00	4,19
Predikace/odstavec	7,83	8,30
Predikace a polopredikace/odstavec	8,43	8,30
Predikace/větný celek	1,96	1,99
Predikace a polopredikace /větný celek	2,12	1,99
Slova/odstavec	108 (92*)	81
Slova/větný celek	27 (23*)	20

* Počet slov po odečtení členů.

Čísla uvedená v tabulce ukazují, že počet větných celků na odstavec je v překladu (4,19) mírně vyšší než v originále (4,00). Toto mírné zvýšení počtu vět na odstavec je způsobeno celkovým zvýšením počtu větných celků v textu.

Průměrný počet predikací na odstavec je v překladu (8,30) poněkud vyšší než v originále (7,83), pokud sečteme predikace a polopredikace, je jejich výsledný počet na jeden odstavec v překladu (8,30) nepatrně nižší než ve španělském originálu (8,43). Podobně i průměrný počet slov na odstavec je nižší v překladu (81) než v originále (93 po odečtení určitých a neurčitých členů) – v tomto případě je rozdíl výraznější, což souvisí s vyšším počtem finitních slovesných konstrukcí a naopak nižším celkovým počtem slov v překladu.

Tento výsledek souvisí jednak s vyšším celkovým počtem odstavců v překladu a jednak s otázkou převodu polopredikačních klauzulí. Ze získaných údajů lze usuzovat, že překladatel

většinu polovětných vazeb převádí aktivní konstrukcí (ačkoli je třeba brát v potaz i případy, kdy je celkově vyšší počet predikací v překladu způsoben „vkládáním“ vedlejších vět, které v originále nemají protějšek v podobě predikace ani polovětné vazby). Pro ilustraci možných změn vyplývajících z převodu predikací a polopredikací uvádíme několik příkladů.

Příklad 26

Sin embargo, el Negus no pudo mantenerse en el poder ante un largo período de sequía en una zona en la cual la población vive en el nivel de subsistencia alimentaria. Hacia 1970, en el contexto de la Guerra Fría y con una fuerte expansión de la influencia de la URSS en los países africanos, el emperador de Etiopía cayó por un golpe de Estado dirigido por militares pro-soviéticos. Pero la importancia de la variabilidad climática en sociedades con gran vulnerabilidad alimentaria quedó de nuevo de manifiesto cuando estos militares fueron barridos del poder en el siguiente período de sequía, quince años después. (ES: 85)

Příklad 26'

Ani jemu se však nepodařilo zvládnout konflikt vyvolaný dlouhotrvajícím suchem, které je v oblastech, kde obyvatelstvo i normálně takřkajíc jen přežívá, o to závažnější. Kolem roku 1970, tedy v době, kdy probíhala studená válka, a vliv SSSR v afrických zemích vzrůstal, byl etiopský císař během státního převratu, který řídili pro-sovětsí vojáci, sesazen. Jak závažné jsou klimatické změny pro společnost, jež jsou z hlediska obživy snadno zranitelné, se znovu ukázalo o patnáct let později, kdy kvůli dlouhotrvajícímu suchu zmíněný vojenský režim také padl. (EP: 72)

V uvedeném případě vidíme, že původní odstavec obsahuje pět predikací, zatímco v překladu je jich jedenáct, tedy více než dvojnásobek. Toto navýšení počtu predikativních konstrukcí v tomto případě nesouvisí s převodem polovětných vazeb, ale s převodem rozvitých jmenných konstrukcí. Jasně patrné je to v druhé výpovědi, která je v originále větou jednoduchou, zatímco v překladu je totéž sdělení vyjádřeno souvětím s dvěma vedlejšími větami. Překladatel tedy volí méně kondenzované vyjádření, které je zároveň explicitnější než originál. Z hlediska počtu slov jsou však po odečtení určitých a neurčitých členů oba odstavce téměř shodně dlouhé.

Nyní uvedeme ještě jeden příklad ilustrující přístup k převodu polopredikačních klauzulí.

Příklad 27

La teoría de Milankovich propone que los campos de hielo en las altas latitudes aumentan o disminuyen en función de las variaciones de órbita de la Tierra, debido a una asimetría en la distribución de océanos y continentes entre ambos hemisferios. Las variaciones en el volumen de los hielos en los últimos 500.00 años ocurrieron con

frecuencias próximas a las predichas según la teoría de Milankovich, pero no así las variaciones anteriores dentro de la actual Edad de Hielo. Además, desde el punto de vista del balance de calor global, las diferencias en la radiación solar recibida por las variaciones astronómicas son muy pequeñas como para explicar los cambios térmicos. Lo más probable es que estas causas astronómicas hayan sido el detonante para iniciar mecanismos de feedback positivo, lo que explicaría su buen ajuste en frecuencia con el clima. El mecanismo de feedback positivo que más probablemente haya tenido lugar sea aquel que se produce cuando la superficie de hielo y nieve se extiende por algún motivo y por ello se refleja más luz al espacio exterior, dando lugar a un mayor enfriamiento, que a su vez faculta una mayor extensión de la superficie de hielo y nieve. Otro feedback positivo es el que pudo haber ocurrido al enfriarse el agua de los océanos. Cuando esto sucede, el agua puede disolver más dióxido de carbono sustrayéndolo de la atmósfera, hecho que conduce a un mayor enfriamiento y así sucesivamente. (ES: 70-71)

Příklad 27'

Milankovičova teorie předpokládá, že ledová pole blíže pólům se zvětšují nebo zmenšují v závislosti na změnách oběžné dráhy Země, a že se tak děje v souvislosti s asymetrickým rozložením oceánů a pevnin mezi oběma polokoulemi. K výkyvům v objemu ledovců za posledních 50 000 let opravdu docházelo v cyklech, jejichž trvání se předpovědím Milankovičovy teorie přibližuje. Avšak z hlediska bilance globálního tepla jsou rozdíly v přijatém slunečním záření způsobené astronomickými vlivy příliš malé, aby mohly být považovány za důvod teplotních změn. Mnohem pravděpodobnější je, že tyto astronomické příčiny zafungovaly jako jakási rozbuška, která odstartovala proces pozitivní zpětné vazby. To by také vysvětlovalo, proč se astronomické změny časově kryjí s klimatickými. Pravděpodobně tedy došlo k procesu pozitivní zpětné vazby způsobenému tím, že se povrch ledu a sněhu z nějakého důvodu rozšířil, což vyvolalo zvýšené odrazení světla do meziplanetárního prostoru. To zapříčinilo další ochlazování a současně to přispívalo ke zvětšování povrchu ledu a sněhu. Jinou pozitivní zpětnou vazbou, k níž mohlo dojít, bylo ochlazení vody oceánů. V takovém případě totiž mohla voda rozpustit více atmosférického oxidu uhličitého, to vedlo dalšímu ochlazování, jež mělo opět za následek zvýšené rozpouštění oxidu uhličitého atd. (EP: 61)

V originále má příslušná pasáž 17 predikací (v příkladu jsou vyznačeny podtržením) a 4 polopredikace (v příkladu vyznačeny podtržením a tučně). V češtině stejnému obsahovému úseku odpovídá 22 predikací. Při podrobnější analýze vidíme, že první polopredikační klauzule byla převedena větou vedlejší (*para explicar* – aby mohly být považovány), druhá polopredikace je převedena jako samostatná věta hlavní (*dando lugar* – to zapříčinilo). Pasáž odpovídající třetí polopredikační klauzuli v originále je v češtině vyjádřena predikací (*al enfriarse* – bylo ochlazení), nicméně v tomto případě překladatel poněkud zjednodušil celou větu a v překladu není obsažen časový vztah vyjádřený španělskou předložkou „*al*“. Poslední polopredikační klauzule v překladu v podstatě nemá respondent, pouze příslovečně určení je

převeďeno adjektivem ve funkci přívlastku (*sustrayéndolo de la atmósfera* – atmosférického), překladatel tedy celou konstrukci zjednodušil. Počet slov je v překladu této pasáže (189) nižší než v originále (239, 206 po odečtení určitých a neurčitých členů).

Uvedené příklady ukazují, že otázka převodu predikací a polopredikací je značně komplexní, nicméně v případě tohoto konkrétního překladu lze na základě porovnání jednotlivých řešení s originálem říci, že překladatel má oproti originálu tendenci používat méně kondenzované struktury, což se celkem logicky projevuje i v kvantitativních charakteristikách shrnutých v této kapitole. Tento přístup může být považován za projev tendence k explicitaci.

Pokud se vrátíme k celkovým výsledkům, zjištěné údaje dále ukazují, že jednotlivé větné celky jsou v přeloženém textu z hlediska počtu predikací v překladu mírně rozsáhlejší než v originále (v průměru 1,96 predikací na větný celek v originále, 1,99 v překladu). Z hlediska průměrného součtu predikací a polopredikací jsou větné celky v originále mírně složitější než v překladu (2,12 oproti 1,99). Z hlediska počtu slov jsou větné celky v originálu nepatrně delší než v překladu. Celkově je tedy rozsah větných celků v originále i překladu velmi podobný.

V následující tabulce jsou kvantitativní charakteristiky překladu porovnány s kvantitativními charakteristikami zjištěnými pro srovnatelné české texty.

Tabulka 31: Vzorek III. Rozsah odstavců a větných celků v č překladu ze španělštiny a srovnatelném českém textu. Průměrné hodnoty.

	Překlad (EP)	Srovnatelný text (EC)
Větné celky/odstavec	4,17	6,70
Predikace/odstavec	8,30	12,32
Predikace a polopredikace/odstavec	8,30	12,32
Predikace/větný celek	1,99	1,84
Predikace a polopredikace /větný celek	1,99	1,84
Slova/odstavec	81	128
Slova/větný celek	20	19

Hodnoty shrnuté v tabulce 31 ukazují, že rozsah odstavce v přeložených textech je ve všech sledovaných parametrech menší než průměrný rozsah odstavce ve srovnatelném originálním českém textu. V překladu připadá na jeden odstavec v průměru 4,17 větných celků, 8,30 predikací a 81 slov, zatímco ve srovnatelném textu je to 6,70 větných celků, 12,32 predikací a 128 slov.

Pokud jde o rozsah jednotlivých větných celků, lze říci, že větné celky v přeloženém textu jsou mírně složitější než větné celky ve srovnatelném původním českém textu. Konkrétně obsahuje průměrný větný celek v přeloženém textu 1,99 predikací, zatímco ve srovnatelném textu je to 1,84 predikací. Z hlediska průměrného počtu slov jsou větné celky v přeloženém i srovnatelném textu přibližně stejně dlouhé. Vztah mezi počtem slov a počtem predikací potvrzuje, že větná stavba je v překladu obecně méně kondenzovaná než v původním českém textu.

Obecně lze tedy formulovat závěr, že v případě uvedeného textu se překlad z hlediska rozsahu odstavců blíží spíše příslušnému španělskému originálu (a v podstatě kopíruje jeho strukturu) než českému srovnatelnému textu. Na úrovni jednotlivých větných celků se překlad relativně více přibližuje výsledkům získaným pro srovnatelný český. Překladatel v tomto směru provedl ve strukturaci textů určité úpravy, které ho přibližují české konvenci, nicméně i tak jsou syntaktické celky v překladu složitější než ve srovnatelném českém textu. Jak už uvádíme výše, tato větší syntaktická složitost zároveň souvisí s obecnou tendencí překladatele k používání většího počtu finitních sloves.

Na závěr této podkapitoly stejně jako v případě předchozích vzorků pro další ilustraci vztahu mezi originálem, překladem a srovnatelným textem přinášíme porovnání prostředních a extrémních hodnot:

Tabulka 32: Vzorek III. Rozsah odstavců v originálech, překladech a srovnatelných textech – medián a extrémní hodnoty

	Originál	Překlad	Srovnatelný text
Predikace/odstavec – medián	7	8	10
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	7	8	10
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnížší zjištěná hodnota	1	1	1
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	22	24	41

Údaje uvedené v tabulce ukazují, že prostřední hodnota počtu predikací na odstavec se v překladu oproti originálu zvýšila, a přiblížila se tak hodnotě zjištěné pro srovnatelný český text.

3.3.3 Tematická struktura odstavce

3.3.3.1 Příklady jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti

V této části stejně jako v předchozích kapitolách přinášíme příklady jednotlivých typů tematických návazností definovaných Danešem (1994) převzaté z textů analyzovaných

v rámci vzorku III. Jako první je vždy uváděn španělský originál, následuje jeho český překlad a poté příklad ze srovnatelného českého textu.

Příklady odstavců s tematickou návazností založenou na průběžném tématu (typ I):

Příklad 28

“El ozono (*O-téma* = *V-téma*) es también un GEI; en las capas bajas de la atmósfera aparece como resultado de las actividades humanas que generan monóxido y dióxido de nitrógeno. Debido a su corto tiempo de vida, no alcanza una distribución uniforme en el espacio y el impacto que causa en el clima es incierto” (Barros 2004: 51)

Příklad 28'

„Mezi SP patří také ozon; ve spodních vrstvách atmosféry se vyskytuje jako výsledek lidských aktivit, které produkují oxid uhelnatý a uhličitý. Vzhledem ke své krátké životnosti nedosahuje rovnoměrné distribuce v prostoru a jeho dopad na klima je nejistý.“ (Barros 2006: 45)

V tomto případě je centrálním tématem odstavce „ozón“, který je v originále i v překladu také tématem všech vět, s výjimkou první věty překladu, kde je „ozón“ jakožto nově uváděná informace rématem. Ve španělském originále je „ozón“ ústředním tématem odstavce a zároveň tématem první výpovědi.

Příklad 29

“Teoretické a experimentální vysvětlení vztahů mezi sluneční aktivitou a klimatickými změnami předložil dánský fyzik H. Svensmark (*O-téma*), ředitel Centra pro výzkum slunce a klimatu v Dánském vesmírném centru (Danish National Space Centre). Vystudoval fyziku na Kodaňské univerzitě, a už to samotné by mělo svědčit o jeho teoretické zdatnosti. Shodou okolností začal brzy po dostudování pracovat v Meteorologické společnosti, a to usměrnilo jeho vědecké zaměření.“ (Kutílek 2008: 85)

V tomto případě je tématem odstavce „dánský fyzik H. Svensmark“, který je opět uveden jako réma první věty a následně je tématem dalších vět.

V odstavcích druhého typu (II) se centrální O-téma rozvíjí. V rámci typu II lze rozlišit dva podtypy. V podtypu IIa témata jednotlivých výpovědí rozvíjejí různé aspekty centrálního O-tématu:

Příklad 30

“¿Por qué esa resistencia de los vikingos (*O-téma*) a adaptarse a las nuevas condiciones de Groenlandia? Probablemente, su estructura (*V-téma*) social jerárquica y cierta visión axiomática de la vida no lo permitieron. Ante las primeras dificultades, los dirigentes (*V-téma*) descargaron el peso de las pérdidas sobre las capas inferiores y mantuvieron sus privilegios fuertemente ligados al ceremonial religioso. La mística (*V-téma*) indicaba que cada festividad religiosa tenía un correlato en la actividad económica y gran parte de ésta transcurría en tareas comunes a todos los miembros de la comunidad. Esto último (*V-téma*) puede haber contribuido a impedir actitudes individuales de adaptación a la nueva realidad climática que hacía ya imposible ciertas actividades e imponía otras que la tradición no permitía. Las ataduras sociales y las creencias (*V-téma*) firmemente establecidas parecen haber impedido la necesaria innovación. La colonia (*V-téma*) se aisló de Europa por falta de medios para comerciar y literalmente se extinguió hacia 1500.” (Barros 2004: 79)

Příklad 30'

„Proč se Vikingové (*O-téma*) nedokázali přizpůsobit novým podmínkám v Grónsku? Pravděpodobně jim to nedovolovala jejich hierarchizovaná společenská struktura i hodnotová orientace. Vládcové (*V-téma*) si podrželi svá privilegia a ponechali vyřešení důsledků zhoršení životních podmínek na nižších společenských vrstvách, jež ale byly dokonale ovládány náboženskými obřady. Každá náboženská slavnost (*V-téma*) se přímo vztahovala k určité hospodářské činnosti, kterou běžně prováděli všichni členové společenství. Provázanost náboženství a hospodářství (*V-téma*) zabráňovala tomu, aby jedinci zaujíмали individuální postoje a aby se přizpůsobili nové klimatické realitě, v níž už byl původní způsob obživy nemožný a jež vyžadovala alternativní aktivity, tradicí zapovězené. Pevně daná společenská pravidla (*V-téma*) a hluboce zakořeněná víra patrně zabránily vzniku nezbytných inovací. Osídlení (*V-téma*) se postupně izolovalo od Evropy, protože mu chyběly potřebné obchodní komodity, a kolem roku 1500 doslova vymřelo.“ (Barros 2006: 67)

V tomto případě jsou ústředním tématem odstavce „Vikingové“ nebo „společnost Vikingů“, a témata jednotlivých vět představují různé aspekty tohoto ústředního tématu. Následující příklad ilustruje použití odstavce typu IIa v českém textu:

Příklad 31

“Pro nás na severní polokouli je nejznámější Golfský proud (anglicky Gulf Stream) (*O-téma*). Ten (*V-téma*) přichází z tropických oblastí v Mexickém zálivu, pokračuje při východním pobřeží Severní Ameriky, a pak se vlivem Coriolisovy síly a převládajícího směru větrů stáčí doprava a napříč Atlantským oceánem dosahuje k západním břehům Evropy. Díky svému teplu tak ohřívá celou severoatlantickou oblast a hlavně Evropu. Teploty (*V-téma*) jsou tady o 5 až 10 °C vyšší, než kdyby Golfský proud neexistoval. Průtok vody (*V-téma*) v Golfském proudu je na začátku u Floridy přibližně 30 milionů m³/s a zvětšuje se až na 80 milionů m³/s, tedy mnohonásobně převyšuje přítoky všech řek do Atlantského oceánu. Šířka (*V-téma*) je v rozmezí 80 až 150 km, hloubka 800 až 1 200 m.“ (Kutílek, 2008: 98)

Zde je ústředním tématem odstavce „Golfský proud“, který v prvních dvou výpovědích funguje jako průběžné téma. Další výpovědi pak osvětlují různé aspekty O-tématu.

Následující příklady ilustrují tematickou návaznost typu IIb, kdy se O-téma štěpí na dvě nebo více dílčích podtémat, která jsou rozvíjena v jednotlivých výpovědích:

Příklad 32

“De los subsistemas del sistema climático (O-téma), la atmósfera (podtéma 1) es el de más rápida respuesta térmica frente a los cambios en los flujos de energía en sus bordes. Ello se debe a su baja capacidad calorífica, resultante de su baja densidad. Por el contrario, los océanos (podtéma 2), con una masa del orden de mil veces la de la atmósfera, presentan respuestas térmicas mucho más lentas. La capacidad calorífica de sólo una pequeña fracción del océano (podtéma 3), la de los primeros 100 m de su capa superior, es alrededor de treinta y cinco veces mayor que la de toda la atmósfera, y su respuesta térmica es tan lenta que su actual temperatura es consecuencia de los flujos de energía de la superficie oceánica del último decenio. En el caso de las mayores profundidades oceánicas (podtéma 4), la temperatura es la resultante de los flujos de calor en la superficie durante miles de años. En palabras más gráficas, el océano es la memoria del sistema climático.” (Barros, 2004: 27)

Příklad 32'

„Na teplotní změny související s přenosy energie nejrychleji ze všech subsystémů klimatického systému reaguje atmosféra. To je způsobeno její malou tepelnou kapacitou, která je dána její nízkou hustotou. Naopak oceány, jejichž hmota je nesrovnatelně větší, reagují mnohem pozvolněji. Tepelná kapacita prvních sta metrů horní vrstvy oceánů, což představuje jen nepatrný zlomek jejich celkového objemu, je zhruba pětaticetkrát vyšší než tepelná kapacita celé atmosféry. Termická odezva této horní vrstvy je tak pomalá, že její současná teplota je důsledkem energetických změn na hladině oceánů za poslední desetiletí. Teplota vody v mořských hlubinách je pak výsledkem tepelných toků probíhajících na hladině před tisícem let.“ (Barros 2006: 24)

V tomto případě jsou centrálním tématem „subsystémy klimatického systému“ a jednotlivé výpovědi potom exponují jednotlivé představitele. Následuje příklad odstavce typu IIb převzatý z českého textu.

Příklad 33

“Z teorie transportních procesů si vypůjčíme dvě slova: zdroje (sources) a propady (sinks). Termín zdroj je jasný, pozastavme se u termínu propad. Nejedná se o doslovné propadání, ale o ubývání ze zdroje. Mohli bychom tedy mluvit i o spotřebě, ale v následující bilanci bychom nebyli přesni.“ (Kutílek 2008: 75, 76)

Zde jsou v rématu prezentovány dva pojmy, které jsou posupně blíže vysvětleny v dalších větách.

Třetí typ (III) představují odstavce rámcové, ve kterých má O-téma charakter obsahového rámce. Stejně jako typ II má dva podtypy. V následující části uvádíme příklady podtypu IIIa, tj. odstavce s dynamickým rámcem, ve kterém je tematická posloupnost založená na tematizaci rématu:

Příklad 34

“El sistema troposfera-capa de mezcla del océano está acoplado térmicamente y reacciona frente a cambios en el balance de radiación del planeta, alcanzando un nuevo equilibrio global al cabo de algunas décadas. Este nuevo equilibrio no depende del proceso físico que origine el cambio neto en el balance de la radiación electromagnética. Por eso es posible comparar los distintos procesos mediante un indicador común a todos: el cambio de la irradiancia neta (radiación entrante menos saliente) al nivel del tope de la troposfera (tropopausa). La definición técnica es algo más compleja, pero el concepto es básicamente el aquí descrito. A este cambio en el balance de radiación se lo denomina forzamiento radiativo. La figura 2 muestra el forzamiento radiativo por unidad de masa de los principales GEI referidos al dióxido de carbono.” (Barros, 2004: 42)

Příklad 34'

Systém troposféra-směšovací vrstva oceánů je tepelně propojen a reaguje na změny v radiační bilanci planety, přičemž nového globálního rovnovážného stavu dosahuje po několika desetiletích. Rovnováha tak nezávisí na fyzikálním procesu, který způsobil přesně vyčíslitelnou změnu v bilanci elektromagnetického záření. Procesy v tomto systému lze proto srovnávat pomocí ukazatele společného všem: podle změny v záření (dopadající záření minus odražené) ve vrchní části troposféry (tropopausa). Technická definice je poněkud složitější, ale pro naše účely postačí její zjednodušená verze. Tuto změnu v radiační bilanci nazýváme radiační účinnost. Obrázek 2. ukazuje radiační účinnost základních SP vyjádřenou na hmotnostní jednotku v poměru k oxidu uhličitému. (Barros 2006: 36)

Příklad 35

“Desková tektonika má výrazný vliv na globální koloběh uhlíku. Po zvětrání vyvěřelých hornin se jemné i hrubší zbytky zvětrávání přemísťují a po transportu obvykle dochází k sedimentaci. Materiál se postupně zpevňuje a rozhodující roli přitom má CO₂, který v reakci s vápníkem, uvolněným zvětráváním, vytváří pojivo CaCO₃ a přeměňuje tak sediment na pevnou sedimentární horninu. Místo vápníku se někdy objevuje „v zastoupení“ také hořčík. Sedimentární horniny se stávají součástí velkých desek. Ty se vzájemně buď nadzvedávají, nebo jejich části se pod sebe podsouvají, dochází k subdukci a uhlík se tímto způsobem „zakonzervuje“ v hlubokých vrstvách obvykle již nikoliv v tuhém, ale plastickém stavu horniny.

Uvolňuje se znovu do ovzduší jako CO₂ při vývěru magmatu. Desková tektonika takto ovlivňuje dynamiku CO₂ v atmosféře. Tento cyklus je dlouhodobý a je některými geochemiky a geology považován za významný pro dlouhodobý vývoj klimatu v závislosti na obsahu CO₂ v atmosféře.“ (Kutílek 2008: 94)

V odstavcích zařazených do podtypu IIIb, je O-téma specifikováno prostřednictvím exemplifikace nebo výčtu:

Příklad 36

“Los gases naturales de efecto invernadero (rámcové O-téma) son el agua, el dióxido de carbono, el metano, el óxido nitroso y el ozono (réma). Hay algunos otros gases naturales (réma) que tienen esta propiedad, pero su contribución al equilibrio radiativo del planeta es ínfima.” (Barros 2004: 33)

Příklad 36'

Přírodními SP (rámcové O-téma) jsou vodní páry, oxid uhličitý, metan, oxid dusný a ozon (réma). Existují další přírodní plyny (réma), které také disponují obdobnými schopnostmi, ale jejich podíl na radiční rovnováze planety je zanedbatelný. (Barros 2006:)

V následujícím odstavci převzatém z původního českého textu jsou v rématech jednotlivých výpovědí uváděny jednotlivé „důsledky oteplování“, které představují rámcové ústřední téma odstavce.

Příklad 37

„Oteplování způsobuje posun severní hranice výskytu některých druhů hmyzu. Změna počátku pučení pupenů má také vliv na dobu přiletu tažných ptáků. Je časnější snáška prvních vajec ptáků (réma). Jeřábi nyní podle ornitologů přezimují v Německu (réma) místo dřívějších tahů do Španělska a Portugalska. Ježci a syslové se ve střední Evropě probouzejí dříve ze zimního spánku (réma). Na Aljašce pozorují rybáři, že krabi se stěhují na sever a vlivem oteplování se mění výskyt tamních tresek, atd. Ústup vysokohorských ledovců způsobuje posun celých populací (réma) některých živočišných druhů do vyšších nadmořských výšek. Neznamená to však, že by tyto druhy směřovaly k vyhynutí, jak nám líčí hrůzy globálního oteplování některá ekologická hnutí. Podrobná studie De Chainea a Martina (2005) ukazuje na příkladu dvou druhů motýlů ve Skalistých horách na pravidelnou migraci živočišných druhů (réma) ve směru ústupu ledovce v meziledovém období (interglaciálu). Při růstu ledovce v ledovém období (glaciálu) probíhá migrace do nižších nadmořských výšek (réma).“ (Kutílek, 2008: 25)

Do čtvrtého typu (IV) řadíme odstavce, ve kterých se O-téma vyvíjí, tj. v určitém bodě v rámci odstavce se promění v nové O-téma (O-téma 2). V analyzovaném španělském materiálu se tento typ objevil pouze ve dvou případech:

Příklad 38

“Como la capa superior del océano tiene mucho mayor capacidad calorífica que la atmósfera, el aire en contacto con su superficie adapta su temperatura a la misma. Esto se extiende a toda la troposfera (los primeros 9.000 y 12.000 m de la atmósfera), porque la estratificación vertical de la temperatura permite una rápida mezcla vertical de las propiedades térmicas en no más de una semana. De este modo, la troposfera, que constituye el 90% de la masa de la atmósfera, está condicionada por la temperatura de la superficie del océano. Por encima de la troposfera se encuentra la estratosfera, cuya temperatura aumenta con la altura, lo que da lugar a una estratificación de densidades muy estable que impide la mezcla vertical. De esta forma, la estratosfera está térmicamente desacoplada respecto de la troposfera y de la temperatura de la superficie de los océanos. En los primeros metros de profundidad del océano, por la acción de los vientos y de los procesos de enfriamiento superficial, se genera la denominada “capa de mezcla” (O-téma 2), lugar donde la poca o nula estratificación de densidades permite el mezclado de sus propiedades. El espesor de esta capa de mezcla varía desde pocas decenas de metros en las zonas tropicales hasta 700 u 800 m en las altas latitudes. En la capa de mezcla de los océanos, la temperatura no varía con la profundidad, y cualquier alteración térmica en la superficie se redistribuye rápidamente dentro de la misma.” (Barros, 2004: 27)

V překladu byl tento odstavec rozdělen do dvou:

Příklad 38'

„Protože i nejsvrchnější vrstva oceánů má mnohem větší tepelnou kapacitu než atmosféra, vzduch, který je v kontaktu s hladinou, se přizpůsobuje její teplotě. To se týká celé troposféry (prvních 9 000 až 12 000 metrů atmosféry), protože vertikální stratifikace teploty umožňuje rychlé vyrovnaní tepelných vlastností už během jediného týdne. Tak je teplota troposféry, představující 90 % atmosférické hmoty, podmiňována teplotou hladiny oceánu. Nad troposférou se nachází stratosféra, kde teplota narůstá s výškou, což vyvolává velmi stabilní stratifikaci hustot, jež zamezuje vertikálnímu míšení. Proto stratosféra už s hladinou oceánů teplotně nesouvisí.

V prvních metrech oceánů se kvůli působení větrů a kvůli procesům povrchového ochlazování vytváří takzvaná „směšovací vrstva“, což je místo, kde nízká či nulová stratifikace hustot dovoluje míšení jejich vlastností. Hloubka této směšovací vrstvy se pohybuje od desítek metrů v tropických oblastech až po 700 či 800 metrů v severních lokalitách. Jakákoli teplotní odchylka na hladině se směšovací vrstvou rychle šíří, přičemž hloubka v této vrstvě nemá vliv na teplotu vody.“ (Barros 2006: 24)

V první části odstavce se uplatňuje tematická návaznost založená na tematizaci rématu předchozí výpovědi (IIIa). Zhruba v polovině odstavce (v češtině je tato část oddělena jako nový samostatný odstavec) se jedno z rémat stává tématem dalšího textového úseku a je

následně rozvíjeno v jednotlivých výpovědích (v českém překladu se v druhém odděleném odstavci uplatňuje tematická návaznost typu IIa).

Podobně je tomu i v následujícím příkladu převzatém z českého textu:

Příklad 39

Po Římském klubu následovala tzv. Charneyho zpráva (*O-téma 1*) publikovaná Národní výzkumnou radou USA (National Research Center, NRC) v roce 1979 a v menších obměnách v letech 1982 a 1983. Zpráva uváděla výsledky klimatických modelů, podle nichž zdvojnásobení koncentrace atmosférického CO₂ z 300 na 600 ppm povede ke zvýšení globální teploty o 2,5 až 4,5 °C. Při prudkém vzrůstu koncentrace CO₂ v postindustriálním období je podle zprávy dvojnásobné zvýšení koncentrace reálné. Z této předpovědi byly vyvozovány důsledky o hydrologických změnách a o negativním vlivu těchto změn na zemědělskou produkci, a to především v pozdějších zprávách NRC. Zprávu NRC (1979) zpochybnil jako jeden z prvních meteorolog S. B. Idso (1980). Přestože jeho argumenty nebyly vyvráceny, ve zprávách publikovaných NRC se opakovala a rozvíjela původní tvrzení z roku 1979. Diskuse pokračovala na stránkách Science, kde J. E. Hansen (*O-téma 2*) se svými spolupracovníky v roce 1981 explicitně uváděl, že klimatická změna je důsledkem zvyšování koncentrace CO₂ v atmosféře. Z pozice své funkce v NASA předstoupil již v roce 1988 před výbor Kongresu USA a podle zprávy z Observeru z 3. července 1988 prohlásil, že si je z 99 % jistý, že skleníkový efekt způsobil velké sucho, nejhorší od sucha v roce 1930 s prашnými bouřemi. V časopisu Klimatického ústavu Climate Alert je jeho vystoupení uváděno titulkem „Vědec z NASA vypovídá, že začalo skleníkové oteplování“ (citace podle Reifsnýdera, 1989). Na tomto svém tvrzení trvá dodnes, jak je zřejmé z jeho posledního vystoupení 26. dubna 2007 před Komisí pro energii a globální oteplování Sněmovny reprezentantů USA. K jeho nynějším tvrzením, povětšinou buď nedoloženým, nebo se spornou interpretací výsledků modelování, se ještě vrátím v kapitole 6.6.“ (Kutílek 2008: 68-69)

3.3.3.2 Porovnání španělských a českých srovnatelných textů (kontrastivní analýza)

V následující části empirické analýzy byly odstavce ve všech třech textech analyzovaných v rámci vzorku III rozděleny do výše definovaných typů a podtypů s cílem určit, jaké jsou nejčastější způsoby tematické výstavby odstavců ve španělštině a v češtině. Procentuální zastoupení jednotlivých typů v českém a španělském srovnatelném textu jsou shrnuta v následující tabulce:

Tabulka 33: Vzorek III. Typy odstavců podle tematické návaznosti ve španělském a českém srovnatelném textu.

Typ	Španělština – text ES	Čeština – text EC
I	24,2 %	20,4 %
IIa	9,8 %	11,9 %
IIb	10,7 %	2,0 %
IIIa	38,5 %	37,5 %
IIIb	16,0 %	17,1 %
IV	0,8 %	11,2 %

Tabulka 34: Vzorek III. Pořadí typů odstavců podle tematické návaznosti z hlediska frekvence ve srovnatelném španělském a českém textu.

Španělština – text ES	Čeština – text EC
IIIa 38,5 %	IIIa 37,5 %
I 24,2 %	I 20,4 %
IIIb 16,0 %	IIIb 17,1 %
IIb 10,7 %	IIa 11,9 %
IIa 9,8 %	IV 11,2 %
IV 0,8 %	IIb 2,0 %

Tabulka 35: Vzorek III. Základní typy odstavců podle tematické návaznosti (bez podtypů) ve srovnatelném španělském a českém textu.

Typ	Španělština – text ES	Čeština – text EC
I	24,2 %	20,4 %
II	20,5 %	13,9 %
III	54,5 %	54,6 %
IV	0,8 %	11,2 %

Údaje shrnuté v tabulkách 33 – 35 naznačují, že v případě vzorku III se jednotlivé typy odstavců podle tematických návazností v českém a španělském textu uplatňují podobným způsobem. Jak ve španělštině, tak v češtině převládají odstavce s rámcovým tématem (typ III), které v obou textech představují nadpoloviční většinu všech odstavců a jejich zastoupení je v obou textech shodné (54,5 % ve španělštině, 54,6 % v češtině). Nejčastějším podtypem je pak v obou textech podtyp IIIa (odstavce s postupnou specifikací O-tématu), jehož celkový podíl je 38,5 % ve španělštině a 37,5 % v češtině.

Následuje typ I (odstavce se stabilním průběžným tématem), který je ve španělském textu o něco častější než v textu českém (text ES – 24,2 %, text EC 20,4 %). V podobné míře jsou v obou textech zastoupeny i další dva podtypy odstavců. Podtyp IIIb tvoří 16 % všech odstavců ve španělštině a 17,1 % všech odstavců ve španělštině. Podtyp IIa představuje ve španělském textu 9,8 % analyzovaných odstavců a v českém textu 11,9 % odstavců.

Poněkud větší rozdíl je v uplatnění odstavců typu IIb (10,7 % ve španělštině, 2 % v češtině). Další a zřejmě nejvýraznější rozdíl spočívá ve velmi nízkém výskytu typu IV ve španělském textu (0,8 %, což představuje celkem dva odstavce v celém textu), zatímco

v českém srovnatelném textu EC je tento typ na třetím místě (nebo na pátém, pokud zahrneme i dva podtypy) a představuje 11,2 % všech analyzovaných odstavců.

Pokud odstavce rozdělíme do dvou základních kategorií, z nichž jednu představují odstavce s širokým O-tématem a druhou odstavce s úzkým O-tématem (tak jak je definuje Pípalová: 2010), zjistíme, že v obou jazycích převažují odstavce spadající do první kategorie. Ve španělském textu je však zastoupení odstavců se širokým O-tématem nižší v češtině (55,3 % ve španělském textu oproti 65,8 % v textu českém).

Uvedené výsledky tedy naznačují, že v případě textů analyzovaných v rámci vzorku III (populárně naučné texty s důrazem na argumentaci), se z hlediska uplatnění jednotlivých typů tematických návazností v rámci odstavců v obou jazycích uplatňují podobné principy.

3.3.3.3 Porovnání originálů, překladů a srovnatelných textů (translatologická analýza)

V následující tabulce jsou shrnuty procentuální podíly jednotlivých typů odstavců ve španělském originále, překladu do češtiny a českém srovnatelném textu:

Tabulka 36: Vzorek III. Typy odstavců podle tematických návazností ve španělském originále, českém překladu a srovnatelném textu.

Typ	Španělština - originál	Překlad	Srovnatelný český text
I	24,2 %	23,9 %	20,4 %
IIa	9,8 %	10,9 %	11,9 %
IIb	10,7 %	9,3 %	2,0 %
IIIa	38,5 %	37,3 %	37,5 %
IIIb	16,0 %	18,2 %	17,1 %
IV	0,8 %	0,4 %	11,2 %

Údaje uvedené v tabulce 36 ukazují, že překlad v zásadě kopíruje tematickou strukturu originálu. Nepříliš výrazné rozdíly v procentuálním zastoupení jednotlivých typů odstavců souvisí se skutečností, že překladatel některé odstavce spojil a jiné rozdělil a v několika ojedinělých případech provedl ve vnitřní struktuře odstavce změny (zejména změny slovosledu), kterými došlo ke změně typu tematické návaznosti.

Vzhledem k tomu, že rozdíly mezi originálním španělským textem a srovnatelným textem z hlediska zastoupení jednotlivých typů odstavců nejsou příliš výrazné, nelze v tomto případě říci, že vliv originálu na překlad by mohl ovlivnit recepci přeloženého textu cílovým čtenářem. Výraznějším rozdílem je procentuální zastoupení odstavců typu IV, které je ve španělském originále i jeho českém překladu nižší než ve srovnatelném českém textu. Podrobná analýza změn provedených překladatelem ukazuje, že oba odstavce typu IV byly

v překladu rozděleny, čímž došlo ke změně tematické návaznosti (v jednom případě však byla v jednom z výsledných dvou odstavců tato tematická návaznost zachována).

Jak jsme již uvedli v předchozím oddíle věnovaném rozsahu odstavců a větných celků, překladatel publikace *Globální změna klimatu* změnil místo předělu mezi odstavci celkem v sedmi případech. Z toho ve dvou případech spojil dva odstavce originálního textu do jednoho odstavce v překladu. V pěti případech byl jeden odstavec v originálu rozdělen do dvou odstavců v překladu.

Důvodem uvedených změn předělů mezi odstavci může být překladatelovo úsilí posílit koherenci v textu. Jak jsme již uvedli výše, (cf. Daneš 1994: 7), koherence odstavce je dána mimo jiné tím, že má jedno ústřední téma. Změny, které provedl překladatel textu analyzovaného v této části, v zásadě odpovídají tomuto “principu” – byly rozděleny odstavce s více tématy a také některé odstavce se širokým tematickým rámcem. Zároveň je však třeba vzít v úvahu skutečnost, že témata v textu jsou uspořádána hierarchicky a nemusí vždy platit, že rozdělení dílčích témat nižší úrovně do samostatných odstavců usnadňuje pochopení textu. I tento aspekt se částečně odráží ve změnách provedených překladatelem v případech, kdy spojil dva odstavce do jednoho. Níže pro ilustraci rozebíráme jednotlivé případy uvedených změn provedených překladatelem. Tyto příklady ukazují, že v přístupu překladatele se různým způsobem odráží požadavek zachování tematické jednoty a dosažení přiměřeného rozsahu, v závislosti na konkrétní situaci.

Změny provedené překladatelem ve strukturaci textu do odstavců:

Příklad 40

A pesar de su severidad, este cambio no parece haber tenido una repercusión social importante. Aunque bien documentadas, las distintas secuelas en cada país no pasaron de ser simples modificaciones de precios o de estrategias productivas. En particular, la papa traída de América, cultivo de ciclo rápido y de buena producción, de carbohidratos se presentó como una alternativa salvadora cuando fracasaban las cosechas de los cereales.

Aparentemente, la causa de la escasa repercusión social de la Pequeña Edad de Hielo se debió a que la sociedad ya había alcanzado una mayor complejidad, lo que la hacía menos vulnerable a las vicisitudes del clima. Particularmente, la mejor tecnología permitió una rápida adaptación, y el comercio, mucho más desarrollado, contribuyó a aliviar las situaciones extremas. Lo que se deduce de este episodio climático es que, en presencia de una estructura social compleja y desarrollada, las variaciones climáticas no necesariamente ocasionan grandes trastornos ni cambios sociales. (Barros 2004: 83)

Příklad 40'

Přestože byla tato změna poměrně zásadní, nevyvolala patrně žádnou významnější společenskou reakci. Její důsledky jsou v jednotlivých státech detailně zaznamenané: odrazily se jen ve změnách cen či přispěly k modifikaci výrobních postupů. Jako řešení krize, jež nastala, když produkce obilí nedostačovala poptávce, se ukázalo pěstování plodiny dovezené z Ameriky: brambory mají rychlejší vegetační cyklus a jsou bohatým zdrojem uhlovodanů. Ovšem pravou příčinou toho, že malá doba ledová vyvolala jen minimální společenskou odezvu, byl všestranný rozvoj, díky němuž se společnost stala vůči klimatickým výkyvům méně zranitelná. Kvalitnější technologie umožnila rychlejší adaptaci a rozvinutější obchod zmírnil krajní dopady změny klimatu. Z toho můžeme vyvodit, že je-li společenské uspořádání všestranně vyvinutější, klimatické výkyvy nutně nevyvolávají velké společenské převraty ani změny. (Barros 2006: 70)

V originále je daná pasáž rozdělena do dvou odstavců, z nichž první je založen na tematické návaznosti typu IIa. V druhém odstavci převládá tematická návaznost typu IIIa (rámcový odstavec s postupnou specifikací). V překladu byly oba odstavce spojeny do jednoho s převažující návazností typu IIa.

Rozsah obou španělských odstavců je menší než průměrný rozsah zjištěný pro srovnatelný český text (4 a 8 predikací/polopredikací). Lze tedy usuzovat, že překladatelovo rozhodnutí mohlo být v tomto případě výsledkem snahy o propojení dvou tematicky souvisejících částí, čímž by zároveň dosaženo pro češtinu typičtějšího rozsahu.

Příklad 41

No es posible establecer un vínculo directo entre un determinado evento de características extremas y el proceso de calentamiento global. Esto (tematizace celé předchozí výpovědi, respektive jejího rématu) se debe a que el clima presenta de por sí una gran variabilidad, y la ocurrencia de condiciones extremas que ocasionan daños y perturbaciones ha sido y es una de sus peculiaridades.

En algunos casos, el conocimiento del sistema climático presente permitiría anticipar tendencias en ciertos eventos extremos como consecuencias del calentamiento global. Un ejemplo de esto sería una mayor frecuencia de olas de calor en el futuro, pero dada la naturaleza compleja del sistema climático, ni aun en casos aparentemente tan sencillos como éste se puede prescindir de la comprobación observacional. Cuando se intenta esto último, aparecen grandes dificultades, porque los datos sobre extremos climáticos en la mayor parte del planeta son totalmente inadecuados para arribar a resultados concluyentes. (Barros 2004: 91)

Příklad 41'

Přímou provázanost konkrétních extrémních meteorologických jevů s procesem globálního oteplování není možné stanovit. Je to způsobeno obecně značnou nestálostí klimatu. Výskyt extrémních meteorologických jevů, které s sebou přinášejí škody, ničení či jiné problémy, je totiž jednou z jeho charakteristických vlastností. Další

příklad by mohl představovat častější výskyt velkých veder, ale protože je podstata klimatického systému dosti složitá, nelze se dokonce ani v případech zdánlivě prostých, jako je tento, obejít bez empirických důkazů. Přesná data jsou však v případě klimatických extrémů jen stěží získatelná v celoplanetárním měřítku, což při jejich vyhodnocování způsobuje problémy. (Barros 2006: 78)

V tomto případě je příslušná pasáž tvořena dvěma odstavci s tematickou návazností typu IIIa (odstavce rámcové s postupnou tematizací rémat). Překladatel oba odstavce spojil do jednoho s převládající tematickou návazností typu IIa. V tomto případě byl zásah překladatele do myšlenkové struktury originálu dosti výrazný, protože byla vypuštěna celá úvodní věta druhého odstavce. Překladatel tedy oba segmenty propojil poněkud uměle. Rozsah obou originálních odstavců je i v tomto případě nižší než je zjištěný český průměr. Výsledný český odstavec se tomuto průměru přibližuje více.

Příklad 42

La figura 13 muestra los forzamientos radiativos calculados a partir de la diferencia entre la situación actual y el comienzo del período industrial. Se ve que el forzamiento radiativo del dióxido de carbono es casi el doble que el de todos los otros GEI y que el originado en la pérdida de ozono estratosférico está más que compensado por el del aumento del ozono troposférico, aunque hay poca certidumbre al respecto. La contribución al forzamiento radiativo de los aerosoles es negativa pero bastante incierta. Finalmente, si se sumaran todas las contribuciones antrópicas, el forzamiento resultante de ellas sería positivo y de alrededor de un vatio por metro cuadrado. Esto es: por lejos, mucho mayor que el forzamiento radiativo introducido por la variación de la radiación solar. Es decir, esta última no puede ser considerada como responsable exclusiva de los cambios de la temperatura global observados. En cuanto al forzamiento volcánico (nové O-téma), que es negativo y no está incluido en la figura 13, el Pinatubo redujo el forzamiento radiativo en 4 vatios por metro cuadrado en su momento de mayor impacto y en 2 vatios por metro cuadrado un año después. Una erupción de esta magnitud cada veinte años introduciría un forzamiento de 0,3 vatios por metro cuadrado. Por lo tanto, la falta de erupciones pudo haber sido determinante en el calentamiento de principios de siglo, cuando entre 1910 y 1940 no hubo ninguna importante. No es el caso de los últimos 30 años, en que sí se produjo ese tipo de erupciones. (Barros 2004: 93-94)

Příklad 42'

Obrázek 13. ukazuje radiační účinnost vypočítanou na základě rozdílu mezi současnou situací a stavem na počátku průmyslové revoluce. Vidíme, že oproti zbývajícím SP je radiační účinnost oxidu uhličitého téměř dvojnásobná a že ač o tom stále panují pochybnosti, je účinnost vyvolaná úbytkem stratosférického ozonu více než kompenzována nárůstem ozonu troposférického. Podíl aerosolů na radiační účinnosti je sice záporný, zároveň však poněkud nejistý.

Máme-li shrnout podíl člověka, výsledná účinnost by byla kladná a činila by zhruba jeden watt na metr čtvereční. To znamená, že radiační účinnost způsobená člověkem je mnohem vyšší, než jakou mají změny slunečního záření. Ty tedy nemohou být pokládány za jediné zodpovědné za pozorované globální změny teplot. Pokud jde o vliv sopečné činnosti, který je záporný a není do obrázku 13. zahrnut, radiační účinnost vulkánu Pinatubo se v době jeho nejvyšší činnosti snížila o 4 wattů na metr čtvereční a o 2 wattů na metr čtvereční o rok později. Jedna erupce většího rozsahu každých dvacet let by měla účinnost 0,3 wattů na metr čtvereční. Proto mohla být absence erupcí v oteplení na počátku 20. století, kdy mezi lety 1910 a 1940 nedošlo k žádné větší sopečné erupci, významným faktorem. To však není případ posledních 30 let, kdy k takovým erupcím došlo. (Barros 2006: 81)

V příkladu 42 tvoří příslušnou pasáž jeden odstavec typu IV. Jeho struktura je poměrně složitá a objevují se v něm prvky tematické návaznosti IIb a IIIa, zhruba v polovině se objevuje nové téma, které je dále rozvíjeno samostatně. V překladu je pasáž rozdělena do dvou odstavců, z nichž v první v zásadě odpovídá typu IIb. V následujícím odstavci je jedno z podtémat exponováno samostatně a následně přechází v O-téma nové, které má s předchozími tématy volnější vztah. Proto tento druhý odstavec v překladu představuje typ IV. V případě této konkrétní pasáže vidíme, že tematická složitost originálního španělského odstavce jde ruku v ruce se značnou složitostí syntaktickou (originální španělský odstavec má 16 predikací). V překladu tedy došlo ke zjednodušení tematické i syntaktické struktury, jehož pravděpodobným cílem bylo zvýšit celkovou srozumitelnost.

Příklad 43

Otro indicador de que el calentamiento global reciente ha sido originado -al menos en parte- por el aumento de las concentraciones de GEI lo constituye el hecho de que, desde 1950, el mayor calentamiento se ha registrado en las temperaturas nocturnas, en latitudes altas del hemisferio norte, y que ha sido más alto en invierno y en primavera que en las otras estaciones. Es decir, se trata de un efecto invernadero incrementado y no un aumento de la radiación de onda corta, como podría suceder debido un aumento de la radiación solar y una disminución de la actividad volcánica. Ése no ha sido el caso del calentamiento registrado entre 1910 y 1940, cuando las temperaturas diurnas aumentaron más que las nocturnas. En coincidencia con los resultados de los MCG, esto estaría señalando que el proceso de calentamiento iniciado alrededor de 1970 es consecuencia del aumento de las concentraciones de GEI. Otro indicador de calentamiento global consistente con el aumento de GEI, aunque parezca paradójico, es el enfriamiento de la estratosfera entre 1979 y 1994 en 0,6°C. (Barros 2004: 97)

Příklad 43'

Další důkaz toho, že je současné globální oteplování vyvoláno - alespoň částečně - zvýšenými koncentracemi SP, představuje skutečnost, že největší oteplení od roku

1950 bylo zaznamenáno v nočních hodinách, a to ve vyšších zeměpisných šířkách severní polokoule, a že bylo vyšší v zimě a na jaře než v ostatních ročních obdobích.

Jinými slovy se dnes jedná o výraznější skleníkový efekt, a nikoli o zvýšené krátkovlnné záření, což by se mohlo stát v souvislosti s nárůstem slunečního záření a poklesem sopečné činnosti. Za zcela odlišný případ považujeme oteplování zaznamenané v letech 1910 až 1940, kdy se denní teploty zvýšily více než noční. Spolu s výsledky GCM by to naznačovalo, že proces oteplování započatý kolem roku 1970 je důsledkem zvýšení koncentrací SP. Dalším ukazatelem globálního oteplování, který souvisí s nárůstem SP, je, ač by se to mohlo zdát paradoxní, ochlazení stratosféry mezi roky 1979 a 1994 o 0,6 °C. (Barros 2006: 84 – 85)

V tomto případě je příslušná pasáž v originále tvořena jedním odstavcem, ve kterém převládá tematická návaznost typu IIIa. V překladu je tento odstavec rozdělen do dvou odstavců typu IIIb. Originální španělský odstavec je i v tomto případě relativně rozsáhlý. Překladatel tedy i v tomto případě dosáhl určitého zjednodušení.

Příklad 44

¿Qué se espera para el futuro? Las emisiones de carbono con distintos escenarios son mostradas en la figura 20. Se aprecia que estas aumentarán considerablemente en los escenarios no amigables con el ambiente (tipo A). Estos escenarios llevarían las concentraciones de dióxido de carbono hacia el año 2100 a más del triple de las concentraciones preindustriales, las del metano al quintuplo y las del nitroso a casi el doble. Sin duda, estas concentraciones no pueden dejar de impactar en el clima de la Tierra. En cualquier escenario, las concentraciones de dióxido de carbono superarán las 500 partes por millón (ppm), con lo cual debe esperarse un importante cambio climático (figura 21). En todos los escenarios, las emisiones por el cambio de uso de suelo, principalmente por deforestación, muestran que la importancia relativa de éstas decaerá sensiblemente frente a la tasa creciente de las originadas en la combustión de hidrocarburos. Por lo tanto, la deforestación no es el gran problema del cambio climático: el núcleo de la cuestión reside en el uso creciente de combustibles fósiles. Ahora bien, tampoco queremos decir con esto que el proceso actual de destrucción de las selvas tropicales no sea un perjuicio terrible para el medio ambiente (y para la humanidad), dada la enorme pérdida de diversidad biológica y de paisajes que implica. (Barros 2004: 106)

Příklad 44'

Co nás čeká v budoucnu? Emise uhlíku při různých scénářích vidíme na obrázku 20. Všimněme si, že emise u scénářů, které nejsou orientovány na trvale udržitelný rozvoj (typ A), výrazně porostou. Emise oxidu uhličitého dosáhnou okolo roku 2100 trojnásobné hodnoty ve srovnání s obdobím před průmyslovou revolucí, koncentrace metanu budou pětinasobné a koncentrace oxidu dusného se zdvojnásobí.

Takové změny se samozřejmě projeví na vývoji klimatu. Koncentrace oxidu uhličitého překročí podle kteréhokoli scénáře 500 částic na milion (ppm), takže nás tak jako tak čekají výrazné klimatické změny (obrázek 21.). Ze všech scénářů

vyplývá, že poměrná důležitost emisí způsobených změnami ve využití půdy, zejména odlesňováním, ve srovnání s nárůstem emisí způsobených spalováním uhlovodíků poklesne. Proto odlesňování nepředstavuje pro klima tak zásadní problém: klíčové je zvyšování užívání fosilních paliv. Tím ale nechceme říci, že kácení tropického pralesa nepředstavuje hrozivé poškození životního prostředí (a také lidstva), vždyť tak krutý zásah znamená ztrátu biodiverzity a přeměnu krajiny. (Barros 2006: 93 – 95)

V tomto v případě je v originále jeden odstavec, ve kterém je tematická návaznost typu IIa (derivovaná témata) kombinována s návazností IIIa (tematizace rématu předchozí věty), přičemž druhý princip převažuje. V překladu byl odstavec rozdělen do dvou, v prvním se uplatňuje tematická návaznost IIb (v jednotlivých výpovědích jsou jako témata exponovány jednotlivé typy emisí), ve druhém pak návaznost typu IIIa. Celkově je tento příklad podobný příkladu 42 výše – originální španělský odstavec je syntakticky i tematicky poměrně složitý a v překladu došlo k celkovému zjednodušení.

Příklad 45

Energía Nuclear. Desde hace varias décadas existe la tecnología de fisión - ya ampliamente probada-; ésta puede convertirse en una alternativa a los hidrocarburos en la generación de electricidad. Con el objeto de sustituir a los combustibles en el transporte, debería ir acompañada del desarrollo de vehículos eléctricos o impulsados a hidrógeno, generado a su vez a partir de electricidad. Con las nuevas tecnologías, la producción de residuos radiativos disminuiría considerablemente. No obstante, ya se señalaron los inconvenientes de esta fuente de energía, que han hecho que muchos países europeos hayan desistido formalmente de su desarrollo y que en EE.UU. nadie tolere la instalación de nuevas planta nucleares en su vecindario. (Barros 2004: 133)

Příklad 45'

Jaderná energie. Mnohokrát prověřovaná technologie štěpení jadra, která by se ve výrobě elektřiny mohla stát alternativou uhlovodíků, funguje již několik desetiletí. V případě nahrazování paliv v dopravě by však tato technologie musela být doprovázena používáním elektromobilů či vozidel na vodíkový pohon.

Pomocí moderních technologií by se produkce radioaktivního odpadu mohla znatelně snížit. Na potíže spojené s tímto zdrojem energie jsme již poukázali dříve. Právě kvůli nim mnohé evropské státy jadernou energii oficiálně zavrhlly a ve Spojených státech se občané budování nových jaderných elektráren usilovně brání. (Barros 2006: 114)

V tomto případě je v originále příslušná část myšlenkového obsahu vyjádřena v jednom odstavci typu IIa, ústředním tématem odstavce je „*energía nuclear*“ – toto téma je vymezeno i nadpisem na začátku odstavce. V jednotlivých výpovědích jsou pak tematizovány jednotlivé

aspekty ústředního tématu. V překladu je odstavec rozdělen do dvou. První z nich má stabilní průběžné téma „*technologie štěpení jádra*“ (tematická návaznost typu I), v následujícím odstavci jsou dále rozvíjeny aspekty tématu „*jaderná energie*“ (tematická návaznost typu IIa). Tento příklad se od ostatních liší tím, že výchozí španělský odstavec není příliš rozsáhlý a zpracovává v zásadě jedno poměrně ucelené téma. Překladatel se však přesto rozhodl daný segment prezentovat jako dva krátké oddělené tematické celky, zřejmě opět s cílem text zjednodušit.

3.3.4 Závěr analýzy vzorku III

Prvním cílem analýzy bylo zjistit, jaké rozdíly existují mezi španělštinou a češtinou ve strukturační odstavců v případě daného typu textu (výkladový text s výraznou argumentační či persvazivní složkou). Výsledky získané pro vzorek III stejně jako v předchozích případech naznačují, že se v tomto směru uplatňují jak principy společné pro oba jazyky, tak principy typické pro každý ze zkoumaných jazyků.

Hlavní rozdíl spočívá v rozsahu odstavců. Ve španělském textu analyzovaném v rámci tohoto vzorku připadá na jeden odstavec v průměru méně výpovědí, predikací, polopredikací i slov než v textu českém. Stejná tendence se projevuje i v případě střední délky odstavců a v maximálním počtu predikací na jeden odstavec, který je v češtině oproti španělštině dvojnásobný. Na úrovni jednotlivých výpovědí je situace prakticky opačná, tj. výpovědi ve španělském textu jsou složitější (obsahují více predikací a polopredikací) než v češtině.

Pokud jde o tematickou strukturu odstavců, lze říci, že ve španělských i českých textech analyzovaných v rámci tohoto vzorku se uplatňují podobné principy. V obou jazycích převažují odstavce s rámcovým tématem, respektive odstavce se širokým O-tématem. Dle našeho názoru může tento fakt souviset s argumentativní složkou textu – témata jednotlivých odstavců jsou pojímána široce, jejich hierarchizace je poměrně složitá. Výraznější rozdíl mezi českým a španělským srovnatelným textem spočívá v zastoupení odstavců s vyvíjejícím se tématem (typ IV). Tento typ je ve španělském textu velmi ojedinělý, což částečně souvisí i s celkově menším rozsahem španělských odstavců.

Na základě translatologické analýzy originálních textů a jejich překladů lze konstatovat, že se překlad z hlediska struktury do odstavců v tomto případě přibližuje spíše originálu než srovnatelnému českému textu, zejména pokud jde o rozsah odstavců, tj. odstavce v překladu jsou v průměru poměrně výrazně kratší než ve srovnatelném textu. Stejně tak i průměrný rozsah větných celků v překladu se blíží spíše hodnotám zjištěným pro původní španělský text (ES), tj. je vyšší než průměrné hodnoty zjištěné pro český srovnatelný text EC.

Z hlediska tematických návazností uplatňovaných v rámci odstavců je tendence ke kopírování struktury originálu rovněž patrná, nicméně překlad se v tomto směru výrazněji neodchyluje ani od srovnatelného českého textu, protože zjištěné rozdíly mezi češtinou a španělštinou v tomto případě nejsou příliš výrazné. V podstatě tedy lze říci, že se u tohoto vzorku potvrdila hypotéza, kterou různými způsoby formulovali Pym (2008) a Ferrari (1998). Překladatel skutečně projevil tendenci překládat odstavec po odstavci a tento přístup lze považovat za určitý stereotyp v procesu překladu, avšak v tomto konkrétním případě pravděpodobně není důvod se domnívat, že by výsledek negativně ovlivnil vnímání překladu českým čtenářem.

Pokud jde o zákony formulované Tourym (1995), výše uvedené výsledky v zásadě potvrzují teorii o interferenci (tedy vlivu originálu na překlad v obecném slova smyslu), která se i v tomto případě projevuje výrazněji na vyšších úrovních strukturace textu (tj. na úrovni odstavců je více patrná než na úrovni jednotlivých výpovědí). Nicméně na základě konkrétních kvantitativních charakteristik překladu a srovnatelného textu ES nelze jednoznačně tvrdit, že se jedná o interferenci negativní.

Navzdory výše uvedenému se však v analyzovaném překladu vyskytly (spíše ojedinělé) případy, kdy překladatel provedl ve strukturaci textu do odstavců určité změny. Podrobnější analýza ukazuje, že většina těchto změn byla pravděpodobně vedena snahou učinit text přehlednější a srozumitelnější a usnadnit čtenáři myšlenkové zpracování textu, která se projevuje zjednodušováním syntaktické i tematické struktury odstavců. Tato snaha pak může být jedním z projevů tendence překladatele k explicitaci, která se v tomto konkrétním překladu projevila také zvýšením počtu finitních sloves.

3.4 CELKOVÉ POROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ ZÍSKANÝCH PRO JEDNOTLIVÉ VZORKY

V následující části přinášíme porovnání výsledků kvantitativní analýzy získaných pro všechny tři vzorky, které byly podrobně rozebrány v předchozích oddílech. Cílem tohoto porovnání je podrobněji popsat rozdíly mezi jednotlivými texty jednak v rámci každého jazyka a jednak celkový vztah mezi španělskými a českými srovnatelnými texty. Tento postup by nám měl naznačit, do jaké míry jsou sledované jevy týkající se segmentace a výstavby textů společné pro španělštinu i češtinu a do jaké míry mohou být součástí jazykové či kulturní normy platné v daném jazykovém prostředí. Další částí analýzy bude porovnání překladů, které nám umožní v širší perspektivě popsat přístup jednotlivých překladatelů a

opět určit, zda lze v tomto směru najít společné rysy, nebo zda se více uplatňuje individuální přístup jednotlivých překladatelů.

3.4.1 Rozsah odstavce

3.4.1.1 Porovnání španělských textů

V následující tabulce přinášíme porovnání všech analyzovaných španělských textů z hlediska průměrného rozsahu odstavců a výpovědí.

Tabulka 37: Rozsah odstavců a větných celků v originálních španělských textech. Průměrné hodnoty.

	Text KS1	Text KS2	Text HS1	Text HS2	Text ES
Větné celky/odstavec	2,13	2,46	2,83	3,91	4,00
Predikace/odstavec	4,87	6,80	5,70	6,91	7,83
Predikace a polopredikace/odst.	5,17	7,34	6,37	7,73	8,43
Predikace/větný celek	2,29	2,84	2,02	1,77	1,96
Predikace a polopredikace/větný celek	2,43	2,99	2,26	1,98	2,12

Údaje uvedené v tabulce ukazují, že průměrný rozsah odstavců ve španělských textech se pohybuje od 2,13 do 4 větných celků, respektive od 5,17 do 8,43 predikací a polopredikací na odstavec. Z hlediska průměrného počtu predikací a polopredikací najdeme nejkratší odstavce v doprovodném textu uveřejněném v katalogu k výstavě (KS1), následuje první text z knihy *Introducción a la Historia de España* (HS1), poté literární studie uveřejněná v katalogu (KS2), druhý historický text (HS2) a nakonec text z publikace *El cambio climático global* (ES), ve kterém jsme zaznamenali největší rozsah odstavců z hlediska všech sledovaných parametrů.

I když náš korpus není dostatečně rozsáhlý na to, abychom z uvedených dat mohli vyvodit obecnější závěry, pokud jde o faktory ovlivňující rozsah odstavců, dovolíme si zde v tomto směru udělat alespoň malou úvahu. Zaprvé se zdá, že rozsah odstavců je ovlivněn individuálním přístupem autora k textu, který je ovšem pravděpodobně propojen s funkcí textu, respektive se vztahem mezi autorem a čtenářem. Vliv na segmentaci textu má zřejmě zároveň i sám jeho obsah. Relativně malý rozsah odstavců v textu KS1 (doprovodný text popisující jednotlivé exponáty uveřejněný v katalogu k výstavě) tak může souviset se snahou autora co nejjednodušším způsobem představit jednotlivé exponáty. Lze předpokládat, že celková hierarchie témat v tomto textu není příliš složitá, i vzhledem k jeho celkovému rozsahu. Naopak v textu ES1 může být relativně větší rozsah odstavců ovlivněn větší složitostí globálního tématu textu a dále výraznou rolí argumentačních prvků.

Průměrný rozsah jednotlivých větných celků se v analyzovaných textech pohybuje od 1,76 do 2,84 predikací na větný celek. Pokud sečteme predikace a polopredikace, je průměrný rozsah větného celku 1,96 až 2,99 polopredikací a predikací. I v tomto směru se tedy mezi texty objevují určité rozdíly dané individuálním stylem jednotlivých autorů. Nejdelší větné celky se objevují v textu KS2, tj. v literárněhistorické studii uveřejněné v katalogu (2,84 predikací, respektive 2,99 predikací a polopredikací). Nejmenší rozsah větných celků byl zjištěn ve druhém analyzovaném vzorku z publikace *Introducción a la Historia de España* (1,76 predikací, respektive 1,96 predikací a polopredikací na odstavec). Pokud vyjdeme z předpokladu, že méně složité větné celky jsou pro čtenáře snáze čitelné a lépe srozumitelné, můžeme se domnívat, že tato skutečnost souvisí s funkcí textu – publikace je totiž koncipována mimo jiné jako text učební.

V následující tabulce uvádíme porovnání rozsahu odstavců v originálních španělských textech z hlediska středních hodnot (mediánu) a extrémních hodnot:

Tabulka 38: Rozsah odstavců v originálních španělských textech. Medián a extrémní hodnoty

	Text KS1	Text KS2	Text HS1	Text HS2	Text ES
Predikace a polopredikace/odstavec – medián	4	6	6	7	7
Predikace a polopredikace/odstavec – nejnížší zjištěná hodnota	1	1	1	1	1
Predikace a polopredikace/odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	13	20	26	22	22

Údaje uvedené v tabulce 38 ukazují, že střední hodnota rozsahu odstavců ve španělských textech se pohybuje od 4 do 7 predikací a polopredikací na odstavec. Pořadí jednotlivých textů podle rozsahu odstavců zůstává stejné jako v případě průměrného rozsahu, nicméně vidíme, že v textech KS2 a HS1 a HS2 a ES je hodnota mediánu shodná (6, respektive 7 predikací a polopredikací na odstavec).

Nejkratší odstavce ve všech zde analyzovaných španělských textech sestávají z 1 predikace. Při podrobnějším porovnání jednotlivých španělských textů zjistíme, že mezi nimi existují značné rozdíly z hlediska výskytu velmi krátkých odstavců (tj. odstavců sestávajících z 1 až 2 predikací a polopredikací). Nejvýrazněji byly tyto velmi krátké odstavce zastoupeny v textu KS1, kde tvoří téměř třetinu všech odstavců, a dále v textu HS1, kde představují asi jednu šestinu všech odstavců.

Rozsah nejdelších odstavců v jednotlivých textech se pohybuje od 13 do 26 predikací a polopredikací. Za zmínku stojí také skutečnost, že odstavců sestávajících z 20 a více predikací a polopredikací je všech analyzovaných španělských textech celkem pouze sedm.

3.4.1.2 Porovnání českých textů

V následující tabulce uvádíme průměrnou délku odstavců a větných celků v jednotlivých českých textech:

Tabulka 39: Rozsah odstavců a větných celků v originálních českých textech. Průměrné hodnoty.

	Text KC1	Text KC2	Text KC3	Text HC1	Text HC2	Text EC
Větné celky/odst.	6,78	6,08	4,70	4,74	6,34	6,70
Predikace/odstavec	13,71	10,34	9,06	8,10	11,05	12,32
Predikace a polopredikace/odst.	13,71	10,34	9,08	8,10	11,05	12,32
Predikace/větný celek	2,02	1,70	1,93	1,71	1,74	1,84
Predikace a polopredikace/větný celek	2,02	1,70	1,94	1,71	1,74	1,84

Průměrné hodnoty získané pro české originální texty, které jsou shrnuty v tabulce 39, ukazují, že průměrný odstavec v češtině obsahuje od 4,7 do 6,78 větných celků a od 8,1 do 13,71 predikací. Nejvyšší průměrný rozsah odstavce byl zaznamenán u textu uvedeného v katalogu k výstavě (KC1, 13,71 predikací na odstavec), následovala publikace o globálním oteplování (EC, 12,32 predikací na odstavec), poté jedna ze dvou analyzovaných částí *Dějiny země koruny české* (HC2, 11,03 predikací na odstavec), publikace o historii knihtisku (KC2, 10,34 predikací na odstavec), část *Dějiny anglické literatury* (KC3, 9,08) a nejnižší průměrná délka odstavce byla zjištěna v prvním vzorku z *Dějiny země koruny české* (HC1, 8,02 predikací na odstavec).

Průměrný rozsah jednotlivých větných celků v českých textech se pohybuje od 1,70 predikací do 2,02 predikací. Nejdelší větné celky byly zaznamenány v textu KC1 (text uveřejněný v katalogu k výstavě). Tento text se od ostatních českých textů výrazně odlišuje i větším průměrným rozsahem odstavců. Na druhém místě z hlediska rozsahu jednotlivých větných celků je text KC3 (dějiny anglické literatury, 1,93 predikací na větný celek), následuje text EC (pojednání o globální změně klimatu, 1,84 predikací na větný celek). Ve zbývajících textech je průměrný rozsah jednotlivých souvětí velmi podobný (1,74 predikací v textu HC2, 1,71 predikací v textu HC1 a 1,70 predikací v textu KC2). V následující

tabulce uvádíme střední hodnoty rozsahu odstavce (vyjádřeného počtem predikací) a dále nejnižší a nejvyšší hodnoty zjištěné v jednotlivých českých textech:

Tabulka 40: Rozsah odstavců v původních českých textech. Medián a extrémní hodnoty.

	Text KC1	Text KC2	Text KC3	Text HC1	Text HC2	Text EC
Predikace a polopredikace/ odstavec – medián	10	9	8	8	10	10
Predikace a polopredikace/ odstavec – nejnižší zjištěná hodnota	2	1	1	1	3	1
Predikace a polopredikace/ odstavec – nejvyšší zjištěná hodnota	65	24	30	21	29	41

Střední délka odstavce se v českých textech pohybuje od 8 do 10 predikací, přičemž jednotlivé hodnoty jsou ve všech případech více či méně výrazně nižší než hodnoty průměrné. Rozdíl mezi průměrnou a střední délkou odstavce a extrémní hodnoty zjištěné v jednotlivých textech naznačují, do jaké míry je strukturace daného textu vyvážená. Z tohoto pohledu se jeví jako nejvyváženější text HC1 (první text z *Dějiny země koruny české*), kde se střední a průměrná délka odstavce (vyjádřená počtem predikací) od sebe téměř neliší. Naopak největší rozdíl mezi průměrem a mediánem (konkrétně jde o rozdíl 3,71 predikace) je v textu KC1 (doprovodný text ke katalogu), kde má nejdelší odstavec 65 predikací, a dále se v něm vyskytuje ještě jeden velmi dlouhý odstavec sestávající z 54 predikací.

Poměrně velké rozdíly v rozsahu jednotlivých odstavců najdeme také v textu o globální změně klimatu (EC) – rozdíl mezi průměrnou střední hodnotou zde činí 2,32 predikace, nejdelší odstavec má 41 predikací. Naopak text HC1 je koncipován jako učební text a na základě získaných kvantitativních dat lze usuzovat, že jeho segmentace do odstavců i větných celků souvisí s touto jeho funkcí – ze všech analyzovaných textů má nejméně rozsáhlé větné celky i odstavce.

Z dat uvedených v tabulce 40 stojí za zmínku ještě nejvyšší a nejnižší hodnoty počtu predikací na odstavce. Vidíme, že ve čtyřech z analyzovaných textů se objevil alespoň jeden případ odstavce tvořeného pouze jednou predikací, v jednom textu sestává nejkratší odstavec ze dvou predikací a v jednom ze tří. Rozsah nejdelších odstavců v jednotlivých českých textech se pohybuje od 21 do 65 predikací.

3.4.1.3 Celkové porovnání rozdílů mezi českými a španělskými texty

Pokud jde o stanovení rozdílů v rozsahu odstavců v českých a španělských textech, z výše uvedených výsledků je jasné patrné, že v českých textech jsou odstavce obecně delší než v textech španělských. Nicméně vzhledem k rozdílům mezi jednotlivými texty má tento rozdíl spíše povahu tendence než pravidla. Tendence k většímu rozsahu odstavců v českých textech se projevuje ve všech sledovaných hodnotách. Jak už bylo uvedeno výše, průměrný rozsah odstavce v českých textech je 8,02 až 13,71 predikací, střední hodnota se pohybuje od 8 do 10 predikací na odstavec. V analyzovaných španělských textech se průměrná hodnota rozsahu odstavce pohybuje od 5,17 do 8,43 predikací a polopredikací, střední hodnota rozsahu odstavce zjištěná pro jednotlivé texty je 4 až 7 predikací a polopredikací. Z uvedených dat vyplývá, že z hlediska průměrného rozsahu odstavce existuje mezi analyzovanými texty určitá oblast, ve které se španělské a české texty překrývají – v českém textu s nejkratšími odstavci (text HC1, 8,1 predikací a polopredikací na odstavec) je zjištěná průměrná hodnota zhruba shodná jako u španělského textu s nejdelšími odstavci (text ES, 8,43 predikací a polopredikací na odstavec). Střední délka odstavce je však ve španělštině ve všech textech menší než v textech českých.

Značný rozdíl mezi oběma jazyky existuje v uplatnění odstavců velmi rozsáhlých a naopak velmi krátkých (tj. odstavců obsahujících pouze jednu predikaci). Odstavců sestávajících z jednoho větného celku obsahujícího jednu predikaci je ve všech analyzovaných španělských textech celkem 32 (tj. asi 4,5% všech analyzovaných českých odstavců), zatímco v českých textech pouze 6 (asi 1% všech analyzovaných španělských odstavců). Ve dvou z analyzovaných českých textů se odstavce tvořené jednou predikací nevyskytují vůbec. Počet odstavců sestávajících z jedné či dvou predikací je v češtině 27 (přibližně 5 % všech analyzovaných českých odstavců), zatímco ve španělštině 81 (přibližně 11,5 % všech analyzovaných odstavců). Naopak odstavců sestávajících z 20 a více predikací bylo ve všech analyzovaných španělských textech identifikováno pouze sedm (1 % analyzovaných španělských odstavců), zatímco v češtině 58, což představuje asi 11% všech analyzovaných českých odstavců.

Pokud jde o rozsah jednotlivých větných celků, projevuje se v analyzovaných textech tendence opačná – větné celky v českých textech jsou v průměru jednodušší než v textech španělských. Konkrétně průměrný větný celek v jednotlivých českých textech obsahuje 1,70 až 2,02 predikací, zatímco průměrná délka větných celků ve španělských textech se pohybuje od 1,76 do 2,84 predikací na větný celek. Pokud sečteme predikace a polopredikace, připadá

na jeden větný celek ve španělských textech v průměru 1,96 až 2,99 predikací a polopredikací.

V následující tabulce shrnujeme průměrné hodnoty rozsahu odstavců a větných celků získané pro celý český a španělský korpus:

Tabulka 41: Rozsah odstavců ve španělských a českých textech. Celkový průměr za všechny texty.

	Španělština	Čeština
Věty/odstavec	3,30	5,91
Predikace/odstavec	6,66	10,74
Predikace a polopredikace/odstavec	7,26	10,74
Predikace/větný celek	2,02	1,81
Predikace a polopredikace/větný celek	2,20	1,81

Průměrné hodnoty získané po sečtení všech analyzovaných odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v českém a španělském souboru textů ilustrují závěry, které jsme uvedli výše. Celkový průměrný rozsah odstavce ve španělštině je 3,30 vět, 6,66 predikací a 7,26 predikací a polopredikací. V analyzovaných českých textech má průměrný odstavec 5,91 větných celků a 10,74 predikací a polopredikací. Průměrný počet větných celků na odstavec je tedy ve španělštině oproti češtině téměř dvojnásobný (což je zčásti dáno větším rozsahem souvětí ve španělštině), z hlediska počtu predikací (popřípadě predikací a polopredikací) je průměrný rozdíl v rozsahu odstavců v zhruba třetinový.

Výše uvedené rozdíly úzce souvisí s rozsahem jednotlivých větných celků. Ve španělštině má průměrný větný celek 2,02 predikací, respektive 2,20 predikací a polopredikací, zatímco v češtině je průměrný rozsah větného celku 1,81 predikací (tato čísla opět vycházejí z celkového průměru za všechny texty). Pokud jde o rozsah odstavce a rozsah syntaktických jednotek, které ho tvoří, lze říci, že pro průměrné hodnoty získané pro španělské a české texty v analyzovaném korpusu platí Menzerath-Altmannův zákon, který říká, že čím delší je určitá jazyková struktura, tím kratší jsou její komponenty (podle Hřebíček, 1997: 31).

3.4.1.4 Porovnání překladů

V této části přinášíme porovnání jednotlivých překladů se španělskými originály a českými srovnatelnými texty (v tabulkách uvádíme jednak průměrnou hodnotu získanou pro české srovnatelné texty analyzované v rámci daného vzorku a jednak celkový průměr pro všechny analyzované české texty). Jedná se tedy o určité shrnutí výsledků, které byly

podrobně rozebrány v kapitolách analyzujících jednotlivé vzorky. Pro větší přehlednost v této části znovu uvádíme také tabulky s absolutními počty odstavců, větných celků, predikací a polopredikací. Na základě vztahu mezi originálem a překladem a překladem a srovnatelnými texty se pokusíme popsat případné rozdíly v přístupu překladatelů jednotlivých textů k převodu na úrovni větných celků a odstavců.

Dějiny Španělska

Tabulka 42: Překlad textů z Dějin Španělska

	HS1 španělština (originál)	HP1 čeština (překlad)	HS2 španělština (originál)	HP2 čeština (překlad)	Srovnatelné texty (průměr)	Průměrné hodnoty pro všechny české texty
Věty/odstavec	2,83	3,51	3,91	4,22	5,43	5,91
Predikace/odstavec	5,70	6,94	6,91	7,64	9,38	10,74
Predikace a polopredikace/ odstavec	6,37	6,94	7,73	7,67	9,38	10,74
Predikace/ větný celek	2,02	1,98	1,77	1,81	1,73	1,81
Predikace a polopredikace/ větný celek	2,26	1,98	1,98	1,82	1,73	1,81

Tabulka 43: Celkový počet odstavců, větných celků, predikací a polopredikací ve španělských originálech a jejich českých překladech.

	HS1 španělština (originál)	HP1 čeština (překlad)	HS2 španělština (originál)	HP2 čeština (překlad)
Odstavce	178	160	128	126
Syntaktické celky	503	561	500	541
Predikace	1015	1110	885	978
Polopredikace	119	0	104	4
Predikace a polopredikace	1134	1110	989	982

Doprovodné texty ke katalogům

Tabulka 44: Překlad doprovodných textů ke katalogu.

	KS1 španělština (originál)	KP1 čeština (překlad)	KS2 španělština (originál)	KP2 čeština (překlad)	Srovnatelné texty (průměr)	Průměrné hodnoty pro všechny české texty
Věty/odstavec	2,13	2,40	2,46	2,77	5,76	5,91
Predikace/odstavec	4,87	4,98	6,80	6,48	10,82	10,74
Predikace a polopredikace/odstavec	5,17	4,98	7,34	6,48	10,82	10,74
Predikace/větný celek	2,29	2,07	2,84	2,34	1,88	1,81
Predikace a polopredikace/větný celek	2,43	2,07	2,99	2,34	1,88	1,81

Tabulka 45: Celkový počet odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v originálech a překladech.

	KS1 Španělština (originál)	KP1 čeština (překlad)	KS2 Španělština (originál)	KP2 čeština (překlad)
Odstavce	93	94	63	62
Syntaktické celky	198	226	155	172
Predikace	453	468	440	402
Polopredikace	28	0	23	0
Predikace a polopredikace	481	468	463	402

Globální změna klimatu

Tabulka 46: Překlad textu Globální změna klimatu.

	ES španělština (originál)	EP čeština (překlad)	EC (srovnatelný český text)	Průměrné hodnoty pro všechny české texty
Věty/odstavec	4,00	4,17	6,70	5,91
Predikace/odstavec	7,83	8,30	12,32	10,74
Predikace a polopredikace/odstavec	8,43	8,30	12,32	10,74
Predikace/větný celek	1,96	1,99	1,84	1,81
Predikace a polopredikace/větný celek	2,12	1,99	1,84	1,81

Tabulka 47: Celkový počet odstavců, větných celků, predikací a polopredikací v překladu a v originále

	Španělský originál – text ES	Český překlad – text EP
Odstavce	244	247
Větné celky	976	1031
Predikace	1911	2050
Polopredikace	146	1
Predikace a polopredikace	2057	2051

Pokud porovnáme absolutní počty zjištěné v originálech a překladech, lze pozorovat individuální rozdíly v přístupu jednotlivých překladatelů. Zároveň je patrný obecný rozdíl v přístupu k různým úrovním strukturace textu (věta, odstavec). Ve všech překladech byl oproti originálu zvýšen celkový počet větných celků. Z toho důvodu je ve všech překladech průměrný rozsah jednotlivých větných celků nižší než v originálech (pokud ho vyjádříme součtem predikací a polopredikací). Tento přístup je v souladu s obecnou tendencí zjištěnou pro srovnatelné české texty, nicméně při porovnání jednotlivých hodnot rozsahu větných celků s hodnotami zjištěnými pro jednotlivé srovnatelné texty a s celkovým průměrem zjištěným pro češtinu ve většině případů vidíme, že průměrný rozsah větných celků v překladech je vyšší než ve srovnatelných textech. V tomto směru tedy lze hovořit o interferenci. „Míra interference“, neboli rozdíl, který existuje mezi překladem a srovnatelným textem, je však celkem logicky dán také vztahem mezi srovnatelným textem a originálem. Jak jsme již uvedli výše v analýzách jednotlivých vzorků, v našem korpusu se některé originální španělské texty od tendencí zjištěných pro srovnatelné české texty odchylují více než jiné a zároveň je třeba přihlížet k individuálním rozdílům mezi texty napsané v jednom jazyce. Z tohoto pohledu lze říci, že nejvyšší „míra interference“ se z hlediska rozsahu jednotlivých větných celků projevila v případě překladů obou textů uveřejněných v katalogu k výstavě (KP1, KP2). Průměrný větný celek má v těchto překladech 2,07 a 2,34 predikací a polopredikací, zatímco ve srovnatelných textech je to 1,88 predikací (nebo 1,8 predikací/polopredikací v průměru za všechny české texty). Naopak v překladu HP2 se průměrný rozsah souvětí (1,82 predikací a polopredikací) od srovnatelných textů neliší, což je dáno mimo jiné i velkou podobností originálu s českými srovnatelnými texty (pokud jde o průměrný rozsah větných celků a odstavců).

Průměrný rozsah větných celků a odstavců v překladech je pochopitelně ovlivněn také poměrem počtu predikací a polopredikací v originálech a překladech. V tomto směru zvolili

překladatelé různý přístup, přičemž poněkud převládá tendence k navyšování počtu finitních sloves v překladech. Ta je považována za jeden z možných projevů tendence k explicitaci.

Pokud jde o členění překladů na úrovni odstavce, lze říci, že obecně mají překladatelé silnou tendenci kopírovat členění originálu. Výraznější změny v předělech mezi jednotlivými odstavci provedl pouze překladatel prvního textu z publikace *Dějiny Španělska* (HP1). Jak již uvádíme výše, tento překlad má o 18 odstavců méně než originál. Změny provedené překladatelem v tomto ohledu tedy v zásadě odrážejí tendenci zjištěnou pro srovnatelné české texty, které v průměru sestávají z delších odstavců než texty španělské. Zároveň lze říci, že tyto úpravy provedené překladatelem nepřímo potvrzují odlišnou konvenci pro strukturaci textů v češtině a španělštině. Z analýzy rozsahu jednotlivých odstavců v příslušném originále (HS1) vyplynulo, že tento text obsahuje poměrně velký počet velmi krátkých odstavců sestávajících z 1 až 2 predikací/polopredikací. Naproti tomu v českých srovnatelných textech se tyto odstavce objevují v mnohem menší míře. Nicméně i přes tyto úpravy se překlad z hlediska průměrného rozsahu odstavce přibližuje více parametrům originálu než charakteristikám zjištěným pro srovnatelné české texty.

V ostatních překladech jsou změny provedené v členění textů do odstavců zanedbatelné. Drobnou výjimku představuje překlad publikace *El cambio climático global*, kde překladatel změnil hranici mezi odstavci celkem v sedmi příkladech. Strategie tohoto překladatele však byla jiná než strategie překladatele textu HS1. Z analýzy jednotlivých případů je patrné, že většina těchto změn spočívala v rozdělení odstavců, které překladatel (či redaktor) považoval za příliš složité z hlediska tematické struktury. Ve dvou případech pak spojil dva tematicky související odstavce do jednoho.

Pokud se podíváme na výsledné průměrné hodnoty rozsahu odstavců v jednotlivých překladech, které byly logicky ovlivněny úpravami popsány výše, je převládající tendence následující: Pokud rozsah odstavce vyjádříme součtem predikací a polopredikací, je tato hodnota ve většině překladů v originálech a překladech zhruba shodná, v jednom případě (překlad KP2) jsou odstavce v překladu v průměru o 1,14 predikací a polopredikací kratší než v originálu (což je dáno snížením celkového počtu predikativních konstrukcí). Ve srovnatelných textech je pak průměrný rozsah odstavců ve všech případech větší než v překladech. I v tomto případě je však třeba vzít v úvahu individuální rozdíly mezi texty vytvořenými různými autory. V tomto kontextu lze jako příklad uvést překlad HP2, ve kterém je průměrný rozsah odstavce velmi podobný (7,67 predikací a polopredikací na odstavec) jako v českém srovnatelném textu HC1 (8,10 predikací a polopredikací na odstavec).

odstavce). Totéž lze říci o překladu textu o globální klimatické změně (EP – 8,3 predikací a polopredikací na odstavec).

Naopak v překladu KP1 jsou odstavce v průměru (4,98 predikace a polopredikace na odstavec) o více než polovinu kratší než průměr za srovnatelné české texty (10,82 predikace a polopredikace na odstavec pro trojici srovnatelných textů, 10,74 za všechny české texty dohromady). Pokud bychom tento překlad porovnávali s textem HC1, ve kterém byl zaznamenán nejnižší průměrný rozsah odstavců (8,1) predikací a polopredikací na odstavec, je rozdíl stále poměrně výrazný. Druhým překladem, který se z hlediska průměrného rozsahu odstavců nejvíce odlišuje od hodnot zjištěných pro srovnatelné texty, je text KP2 (6,48 predikací a polopredikací na odstavec).

3.4.2 Tematická struktura odstavce

3.4.2.1 Porovnání španělských textů

V následující tabulce uvádíme frekvence jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti v jednotlivých španělských textech:

Tabulka 48: Tematická struktura odstavců v jednotlivých španělských textech – základní typy.

	Text KS1	Text KS2	Text HS1	Text HS2	Text ES
I	38,7 %	44,4 %	46,3%	34,4%	24,2%
II	15,0 %	22,3%	20,3%	28,2%	20,5%
III	46,2%	33,3%	33,3%	37,5%	54,5%
IV	0 %	0 %	0 %	0 %	0,8%

Pokud porovnáme zastoupení jednotlivých základních typů ve španělských textech, vidíme, že ve třech textech převládají odstavce rámcové (typ III), následované odstavci s průběžným tématem (typ I), zatímco ve dvou textech převládají odstavce s průběžným tématem a následují odstavce s tématem rámcovým. Druhý typ (odstavce, ve kterých jsou témata jednotlivých výpovědí odvozena od tématu centrálního) se ve všech textech zařadil na třetí místo, čtvrtý typ, tedy typ zahrnující odstavce s vyvíjejícím se tématem, se vyskytl pouze v jednom španělském textu, a to pouze ve dvou případech (0,8 % všech odstavců v daném textu).

Texty KS1, KS2, HS1 a HS2 jsou si z hlediska tematické struktury jednotlivých odstavců do značné míry podobné, ačkoli se mezi nimi objevují určité dílčí rozdíly. V textu KS1 převládají odstavce typu III (46,2 %), odstavců typu I je o 6,5 % méně (38,7%). V tomto textu je ve srovnání s ostatními nejnižší zastoupení odstavců typu II (15 %).

V textu KS2 převládají odstavce typu I (44,4%), kterých je zhruba o 11% více než odstavců typu III (33,3 %). Text HS1 je z hlediska tematické struktury odstavců velmi podobný jako text KS2, odstavce typu I v něm tvoří 46,3 % všech odstavců (nejvýraznější zastoupení ze všech textů), odstavce typu III představují 33,3 % všech odstavců, stejně jako v textu KS2, odstavce typu II tvoří 20,3 % všech odstavců. V textu HS2 je zastoupení prvních tří typů nejvyrovnanější – nejčastější jsou odstavce rámcové (37,5 %), následují odstavce s průběžným tématem (34,4%) a dále odstavce typu II (28,2%).

Text ES se od prvních čtyř textů poměrně značně odlišuje. Výrazně v něm převládají odstavce rámcové, které tvoří 54,5 % všech odstavců, následují odstavce s průběžným tématem 24,2 % (rozdíl mezi typem I a III tedy představuje 30%), dále odstavce typu II (20,5 %) a nakonec jsou v tomto textu jako v jediném ze všech analyzovaných španělských textů zastoupeny i odstavce typu IV (0,8 %).

Pokud do porovnání textů z hlediska tematické struktury zahrneme i jednotlivé podtypy tematických návazností, což znamená, že odstavce typu II a III rozdělíme do dvou podskupin, dostaneme výsledky shrnuté v následující tabulce:

Tabulka 49: Tematická struktura odstavců v jednotlivých španělských textech

	Text KS1	Text KS2	Text HS1	Text HS2	Text ES
I	38,7 %	44,4 %	46,3 %	34,4 %	24,2 %
IIa	11,8 %	17,5 %	9,6 %	14,9 %	9,8 %
IIb	3,2 %	4,8 %	10,7 %	13,3 %	10,7 %
IIIa	17,2 %	6,3 %	23,7 %	26,6 %	38,5 %
IIIb	29,0 %	27,0 %	9,6 %	10,9 %	16,0 %
IV	0 %	0 %	0 %	0 %	0,8 %

Z výsledků vyplývá, že po zahrnutí podtypů převažují v prvních čtyřech textech odstavce s průběžným tématem (typ I). Na druhém místě se ve dvou případech umísťuje typ IIIa (rámcové odstavce s tematickou posloupností založenou na tematizaci rématu předchozí výpovědi) a ve dvou případech typ IIIb (rámcové odstavce s exemplifikací či výčtem).

V textu ES po zahrnutí podtypů velmi výrazně převládá typ IIIa (38,5 % všech odstavců), následovaný typem I (24,2 %). Tento text tedy se tedy poměrně výrazně odlišuje od ostatních čtyř, které jsou si z hlediska uplatněných typů tematických návazností mezi sebou až na dílčí rozdíly poměrně podobné. Podobnost spočívá zejména v pořadí zastoupení jednotlivých typů tematických návazností. Jeden výrazný rozdíl vykazuje text KS2, ve kterém je oproti ostatním španělským textům nápadně nízká frekvence odstavců typu IIIa.

3.4.2.2 Porovnání českých textů

V následujících tabulkách uvádíme porovnání zastoupení jednotlivých typů odstavců podle převládající tematické návaznosti v českých textech.

Tabulka 50: Tematická struktura odstavců v jednotlivých českých textech

	Text KC1	Text KC2	Text KC3	Text HC1	Text HC2	Text EC
I	46,9%	31,1 %	31,3 %	24,8%	27,8%	20,4%
II	16,3%	18,1%	26,6%	21,9%	19%	14,1%
III	22,5%	44,2%	36,0%	44,7%	40,5%	54,6%
IV	14,3%	6,6 %	6,3 %	8,6%	12,7%	11,2%

Pokud se zaměříme na čtyři základní typy odstavců, výsledky shrnuté v tabulce ukazují, že ve všech českých textech převládají odstavce rámcové (typ III), až na text KC1, ve kterém převažují odstavce s průběžným tématem (typ I, 46,9 %). Tato výrazná převaha odstavců prvního typu je v tomto případě zřejmě způsobena skutečností, že celý text má v zásadě jedno hlavní průběžné téma, kterým je osoba umělce, o kterém text pojednává. Druhým nejčastějším typem je ve všech textech s výjimkou již zmiňovaného textu KC1 typ s průběžným tématem (I), na třetím místě se umístil typ II a na čtvrtém místě typ IV.

O textech KC2, KC3, HC1 a HC2 lze říci, že jsou si z hlediska zastoupení jednotlivých typů odstavců až na některé dílčí rozdíly velmi podobné, což může do značné míry souviset s tím, že se jedná o texty podobného zaměření a funkce (populárně naučné texty s tématem historie knihtisku, literatury, a obecných dějin českých zemí – v posledním případě je publikace, ze které byly převzaty, zároveň koncipována jako učební text).

Text EC se od ostatních textů liší také tématem, oborem a částečně i komunikativní funkcí. Na rozdíl od ostatních textů spadá do oboru přírodních věd, tématem je změna klimatu. Cílem textu je nejen informovat o určitých procesech, ale především přesvědčit čtenáře o určitém názoru, přičemž informace slouží jako argumenty na podporu autora názoru. To může být důvodem, proč je struktura odstavců v tomto textu složitější jak z hlediska uplatněných typů tematické výstavby (výrazná převaha typu III a IV, tj. odstavců se širokým tématem), tak z hlediska rozsahu. V tomto směru jsou hlavní charakteristiky textu EC obecně velmi podobné charakteristikám jeho španělského protějšku (ES), i když v konkrétních číselných údajích najdeme rozdíly. Pokud jde o tematické návaznosti, lze říci, že takovýmto obecným mezijazykovým rozdílem je velmi nízký výskyt odstavců typu IV ve španělském textu. Z hlediska rozsahu odstavců jsou si texty EC a ES podobné v tom, že v rámci analyzovaných vzorků patří ve své skupině k textům s nejvyšší průměrnou délkou

odstavce. Konkrétní hodnoty jsou však ve španělském textu nižší, což je v souladu s obecnou tendencí zjištěnou ve všech analyzovaných španělských textech.

Tabulka 51: Tematická struktura odstavců v jednotlivých českých textech

	Text KC1	Text KC2	Text KC3	Text HC1	Text HC2	Text EC
I	46,9%	31,1 %	31,3 %	24,8%	27,8%	20,4%
IIa	12,2%	11,5 %	18,8 %	15,2%	12,7%	11,9%
IIb	4,1%	6,6 %	7,8 %	6,7%	6,3%	2,0 %
IIIa	14,3%	13,1 %	14,1 %	25,7%	32,9%	37,5%
IIIb	8,2%	31,1 %	21,9 %	19,0%	7,6%	17,1%
IV	14,3%	6,6 %	6,3 %	8,6%	12,7%	11,2%

Pokud do srovnání zahrneme i dva podtypy, zjistíme, že ve třech textech (EC, HC2 a HC1) převládá typ IIIa (rámcové odstavce s posloupností založenou na tematizaci rématu), ve dvou textech (KC1 a KC3) převládají odstavce s průběžným tématem a v jednom textu (KC2) jsou shodně zastoupeny odstavce typu I a IIIb. Největší variabilita z hlediska zastoupení v jednotlivých textech byla zaznamenána u typu IIIb – v textu HC2, kde byl tento typ zastoupen nejméně, je jeho podíl 7,6%, zatímco v textu KC2, kde je jedním ze dvou nejčastěji uplatňovaných typů, představuje 31,1% všech odstavců. Značná variabilita existuje i v uplatnění odstavců typu IIIa – jejich podíl se pohybuje od 13,1% v textu KC2 po 37,5% v textu EC. Naopak zastoupení typů IIa a IIb je ve všech textech poměrně vyrovnané.

3.4.2.3 Porovnání rozdílů mezi španělskými a českými texty

Pokud výše shrnuté údaje použijeme pro porovnání českých a španělských textů mezi sebou, zjistíme, že v některých ohledech jsou si oba jazyky podobné a v jiných lze naopak hovořit o mezijazykových rozdílech. V obou jazycích se nejvíce uplatňují odstavce s průběžným tématem (typ I) a odstavce rámcové (typ III), nicméně v jejich konkrétním procentuálním zastoupení najdeme rozdíly jak na obecné úrovni mezi oběma jazyky, tak mezi jednotlivými texty v rámci jednoho jazyka.

Mezi obecnější rozdíly zjištěné mezi českými a španělskými texty lze řadit celkově poněkud vyšší zastoupení odstavců s průběžným tématem (typ I) a zejména velmi nízký výskyt odstavců IV (tedy odstavce s vyvíjejícím se tématem, neboli s dvěma hlavními tématy) ve španělštině. Tyto obecné tendence ilustruje celkové shrnutí procentuálního zastoupení jednotlivých typů odstavců ve všech analyzovaných španělských a českých textech dohromady, které je uvedeno v tabulce 52:

Tabulka 52: Tematická struktura odstavců ve španělských a českých textech. Celkové zastoupení ve všech analyzovaných textech dohromady:

Typ	Španělština	Čeština
I	35,3 %	27,6 %
IIa	11,6 %	13,5 %
IIb	9,6 %	5,1 %
IIIa	27,0 %	26,2 %
IIIb	16,1 %	17,5 %
IV	0,3 %	10,0 %

Z tabulky dále vyplývá, že celková frekvence výskytu ostatních typů je v obou jazycích velmi podobná.

Údaje o procentuálním zastoupení jednotlivých typů odstavců v jednotlivých textech naznačují, že v některých aspektech jsou si vzájemně podobné texty podobné funkce bez ohledu na to, v jakém jazyce byly napsány. Takovou podobnost lze pozorovat například v případě textů věnovaných problematice globálního oteplování (text EC a ES), velmi podobné jsou si z hlediska zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické struktury také španělský text HS2 (jehož tématem jsou dějiny Španělska) a český text KC3 (jehož tématem jsou dějiny literatury) – oba texty jsou koncipovány mimo jiné jako učebnice.

Jak už jsme však několikrát uvedli výše při rozboru jednotlivých vzorků, je problematika faktorů ovlivňujících uplatnění jednotlivých typů tematické výstavby v textech poměrně složitá. Z naší analýzy vyplývá, že mezi tyto faktory lze řadit samotné nadřazené téma daného textu nebo textového úseku, funkční styl a slohový postup, zřejmě i individuální preference autora a jeho postoj vůči čtenáři (v tomto směru vycházíme z předpokladu, že odstavce s jednodušší strukturou jsou pro čtenáře snáze srozumitelné) a, jak už zmiňujeme výše, v určitých ohledech také jazyk, ve kterém byl text napsán.

3.4.2.4 Porovnání překladů

V následující části přinášíme porovnání jednotlivých překladů s příslušnými španělskými originály a srovnatelnými českými texty analyzovanými v rámci jednotlivých vzorků. Pokud daný vzorek zahrnoval více srovnatelných českých textů, uvádíme celkovou hodnotu za všechny tyto texty dohromady. Jak už však bylo uvedeno výše, vzhledem ke komplexnímu vztahu mezi faktory ovlivňujícími tematickou výstavbu nelze hodnoty uvedené v kolonce „srovnatelné texty“ chápat jako závaznou normu pro cílový jazyk, ale spíše jako ilustraci tendencí.

Dějiny Španělska

Následující tabulka shrnuje zastoupení jednotlivých typů tematických návazností v obou originálech, překladech a srovnatelných českých textech (v tomto případě se jedná o celkové hodnoty zjištěné v analyzovaných kapitolách *Dějin zemí koruny české*).

Tabulka 53: Porovnání překladu s originálem a se srovnatelným textem – Dějiny Španělska

Typ	HS1 (originál)	HP1 (překlad)	HS2 (originál)	HP2 (překlad)	Srovnatelné české texty - celkem
I	46,3%	36,5%	34,4%	33,6%	26,1%
IIa	9,6%	10,1%	14,9%	15,7%	14,1%
IIb	10,7%	10,1%	13,3%	13,3%	6,5%
IIIa	23,7%	27,0%	26,6%	26,6%	28,8%
IIIb	9,6%	15,7%	10,9%	10,9%	14,1%
IV	0%	0,6%	0%	0%	10,3%

Z tabulky zachycující zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti v originálech a překladech kapitol z publikace *Dějiny Španělska* je zřejmé, že každý z překladatelů zaujal k překladu na rovině odstavce jiný přístup. Překladatel prvního vzorku spojil některé odstavce do jednoho, čímž se v některých případech změnil typ tematické návaznosti. Proto se procentuální zastoupení jednotlivých typů v originálu a překladu liší. Zásahy překladatele z hlediska zastoupení jednotlivých typů přibližují přeložený text srovnatelným českým textům, avšak i přesto je v překladu výraznější podíl odstavců s průběžným tématem (typ I).

Překladatelka druhého textu (HS2) z *Dějin Španělska* téměř přesně dodržela odstavcové členění i způsob tematické výstavby originálu. Výjimku představují dva případy, ve kterých došlo ke spojení dvou tematicky souvisejících odstavců do jednoho.

V důsledku změn provedených zejména prvním překladatelem jsou si překlady obou částí z hlediska tematické výstavby odstavců velmi podobné a zároveň se příliš výrazně neliší ani od srovnatelných textů. Jediným rozdílem je výskyt odstavců s vyvíjejícím se tématem v českých srovnatelných textech (typ IV) - v překladech se vyskytl v jednom případě v důsledku spojení dvou odstavců, zatímco ve srovnatelných textech je odstavců tohoto typu 10,3 %. Dalším rozdílem je poněkud vyšší zastoupení odstavců se stabilním tématem (typ I) v přeložených textech (35,5 % a 33,6 % v překladech, 26,1 % v obou srovnatelných textech dohromady).

Doprovodné texty ke katalogům

Tabulka 54: Porovnání překladu s originálem a se srovnatelným textem – doprovodné texty ke katalogům

Typ	KS1 originál	KP1 překlad	KS2 originál	KP2 překlad	Srovnatelné texty - celkem
I	38,7 %	38,3 %	44,4 %	45,1 %	36,5 %
IIa	11,8 %	13,8 %	17,5 %	17,7 %	14,4 %
IIb	3,2 %	3,2 %	4,8 %	4,8 %	6,3 %
IIIa	17,2 %	12,8 %	6,3 %	6,5 %	13,8 %
IIIb	29,0 %	31,9 %	27,0 %	25,8 %	21,3 %
IV	0 %	0 %	0 %	0%	8,6 %

Překlady doprovodných textů ke katalogům na úrovni jednotlivých odstavců ve velké míře kopírují tematickou strukturu originálu, procentuální zastoupení jednotlivých typů je v originálech a překladech velmi podobné. Z tabulky je rovněž patrné, že originální a přeložené texty se z hlediska tematické výstavby odstavců nijak výrazněji neliší ani od průměrných hodnot získaných pro srovnatelné české texty analyzované v rámci vzorku II.

Výraznějším rozdílem je absence odstavců založených na tematické návaznosti typu IV (tj. odstavců vyvíjejícím se tématem) v českých překladech (oproti 8,6 % zastoupení ve srovnatelných textech) a dále o něco výraznější zastoupení odstavců s průběžným tématem (typ I) v překladu KP2 (45,1 % v překladu, 36,5 % ve srovnatelném textu). Nicméně tyto dva rozdíly velmi pravděpodobně nebudou významné z hlediska recepce překladu cílovým čtenářem.

Globální změna klimatu

Tabulka 55: Porovnání překladu s originálem a se srovnatelným textem – Globální změna klimatu

Typ	ES	EP	Srovnatelný text - EC
I	24,2 %	23,9 %	20,4 %
IIa	9,8 %	10,9 %	11,9 %
IIb	10,7 %	9,3 %	2,0 %
IIIa	38,5 %	37,3 %	37,5 %
IIIb	16,0 %	18,2 %	17,1 %
IV	0,8 %	0,4 %	11,2 %

Výsledky získané pro poslední analyzovanou skupinu textů naznačují, že i v tomto případě je tematická výstavba odstavců v překladu většinou stejná jako v originále. Zároveň u tohoto

vzorku platí, že procentuální zastoupení jednotlivých typů odstavců podle tematické návaznosti je velmi podobné nejen v originálech a překladech, ale také ve srovnatelných textech. Významnějším rozdílem je opět výraznější zastoupení odstavců s tematickou návazností typu IV (vyvíjející se téma) v českém srovnatelném textu. Ve španělském textu byly identifikovány dva odstavce tohoto typu (0,8 % všech odstavců), v českém překladu byl jeden z těchto odstavců rozdělen do dvou odstavců s jiným typem tematické návaznosti, takže zbyl pouze jeden odstavec tohoto typu (0,4 %), zatímco v českém srovnatelném textu představuje tento typ 11,2 % všech odstavců.

Stejně jako v případě překladů *Dějiny Španělska* i doprovodných textů ke katalogu je i tomto případě patrný vliv struktury originálu na překlad, avšak nelze říci, že by výsledek mohl mít za následek horší srozumitelnost textu nebo menší přehlednost textu pro příjemce, protože absence odstavců s vyvíjejícím se tématem sřejmě může mít na recepci textu negativní vliv (mimo jiné také proto, že tento typ odstavců svou podstatou činí text spíše méně přehledným, protože svým způsobem odporuje zásadě zachovávání jednoho centrálního tématu na odstavce).

Pokud porovnáme jednotlivé překlady, lze říci, že nejvýraznější změny ve strukturaci jednotlivých odstavců z hlediska uplatněné tematické návaznosti byly provedeny v překladu prvního textu z publikace *Dějiny Španělska* (originál HS1, překlad HP1). Důvodem může být aktivnější přístup překladatele k převodu celků nad úroveň věty, který by snad mohl vyplývat z jeho větší zkušenosti s překladem podobných textů. Zde je ovšem nutno vzít v úvahu, že změny v tematické výstavbě odstavců úzce souvisí se změnami v jejich rozsahu (viz příklady uvedené v kapitolách shrnujících výsledky pro jednotlivé vzorky).

Překlad druhého textu z *Dějiny Španělska* (HP2) a překlady obou textů z katalogu v naprosté většině případů kopírují tematickou strukturu originálu. Stejně tak v překladu publikace *Globální změna klimatu* je tematická výstavba jednotlivých odstavců ve většině případů shodná s originálem. Překladatel tohoto textu provedl v tomto ohledu sedm změn, které vyplynuly se změnou předělu mezi odstavci (tyto změny podrobně charakterizujeme výše v kapitole 3.3.3) a dále několik změn ve vnitřní strukturaci odstavců. V celkovém součtu je však procentuální zastoupení jednotlivých typů v originálu a překladu téměř totožné.

Obecně tedy lze říci, že z hlediska tematické struktury odstavců v originálech a překladech se ve všech analyzovaných případech projevila interference chápaná v nejširším slova smyslu, tedy jako vliv textu originálu na překlad. Nicméně v žádném z analyzovaných překladů tato interference velmi pravděpodobně nebude mít negativní vliv na pochopení textu čtenářem. V této souvislosti je třeba zdůraznit také poměrně výrazné individuální rozdíly

mezi jednotlivými českými a španělskými texty a skutečnost, že řada španělských originálů se z hlediska tematické struktury odstavců od českých srovnatelných textů příliš neliší. Rovněž celkové procentuální zastoupení jednotlivých typů odstavců v každém jazyku je do značné míry podobné (viz tabulka 52).

4. ZÁVĚR

Prvním z cílů naší analýzy bylo popsat tendence, které se na úrovni členění textů do odstavců uplatňují v každém ze studovaných jazyků. Z výše uvedených výsledků v první řadě vyplývá, že pravidla pro strukturaci textů do odstavců nejsou striktně vymezená. Dokladem pro toto tvrzení jsou jednak individuální rozdíly zjištěné mezi texty napsanými různými autory v jednom jazyce a celkově poměrně velká variabilita v rozsahu i tematické výstavbě jednotlivých odstavců, a to i v rámci jednoho textu. Na základě porovnání celkových výsledků pro každý z jazyků lze říci, že ve španělštině se ve výstavbě odstavců projevuje tendence k celkově nižší variabilitě než v češtině, což by mohlo naznačovat, že se ve španělštině vliv norem a konvencí uplatňuje výrazněji.

Ač naše analýza pracuje s kvantitativními údaji, je přesné vymezení normy pro strukturaci textů na nadvětné úrovni vzhledem ke zmíněným individuálním rozdílům poměrně obtížné, respektive vzhledem k omezenému rozsahu analyzovaného korpusu ani není možné. Pokud jde o konkrétní rozdíly mezi oběma jazyky, byly u všech analyzovaných vzorků pozorovány v zásadě dvě zásadní tendence: Španělské texty obecně sestávají z méně rozsáhlých odstavců než texty české a z hlediska tematických návazností se v nich velmi vzácně vyskytují odstavce s rozvíjejícím se tématem, které v naší analýze označujeme jako typ IV. Naopak jednotlivé větné celky jsou ve španělských textech složitější než v textech českých.

V tomto kontextu je vhodné se zamyslet nad vztahem mezi rozsahem jednotlivých jednotek výstavby textu (tj. větných celků a odstavců) a srozumitelností textu pro čtenáře. V zásadě lze říci, že kratší větné celky i odstavce jsou pro čtenáře snáze srozumitelné (cf. Šlerka, Smolík 2010), což souvisí mimo jiné s využíváním operativní paměti. To však platí jen do určité míry, protože v případě použití velmi krátkých struktur může být koherence textu narušena z toho důvodu, že se ztrácí propojení mezi jednotlivými myšlenkami, respektive tematickými celky. V případě odstavců zde hraje roli také otázka zachování tematické jednoty. Při produkci textu (nebo překladu) tedy velmi pravděpodobně dochází k určitému konfliktu mezi přiměřenou délkou zachování tematické jednoty. Z našich výsledků vycházejících z porovnání španělských a českých srovnatelných textů vyplývá, že právě v přístupu k řešení tohoto „konfliktu“ existují mezi oběma jazyky určité rozdíly.

Z hlediska vymezení „správného“ či spíše přiměřeného rozsahu textových struktur je pravděpodobné, že v tomto směru hraje významnou roli kognitivní hledisko, které zahrnuje mimo jiné zkušenost čtenáře s texty (stejného či podobného typu), které přečetl v příslušném jazyce. Naše výsledky naznačují, že na českého čtenáře v tomto směru mohou působit

poněkud netypicky velmi krátké odstavce a štěpení jednoho tématu do více odstavců. Naopak na španělského čtenáře mohou působit jako poněkud cizorodý prvek odstavce velmi rozsáhlé, případně odstavce propojující více témat. Tyto tendence je tedy třeba brát v úvahu zejména v případě odstavců, jejichž rozsah dosahuje extrémních hodnot, obzvláště pokud se takových odstavců vyskytne několik za sebou. Na základě naší analýzy lze konkrétně říci, že v češtině se málokdy vyskytují odstavce sestávající z jedné až dvou predikací, naopak ve španělštině nejsou běžné odstavce obsahující více než dvacet predikací. V případě větných celků je situace opačná, na španělského čtenáře mohou působit nepřírozně věty velmi krátké, na českého čtenáře naopak souvětí velmi rozsáhlá.

Na tomto místě je příhodné zmínit, že podle výsledků získaných v naší analýze může kvantitativní charakteristika jednotlivých textů souviset mimo jiné i s typem textu, jeho převládající funkcí a slohovým postupem. Výsledky naší analýzy rovněž naznačují, že poměrně významnou roli může hrát i samotný myšlenkový a věcný obsah textu. Poslední dva uvedené faktory spolu přitom úzce souvisí. Ve španělštině byly nejméně složité odstavce zaznamenány v textu informujícím návštěvníky výstavy o exponátech a jejich historii. V textu tedy převažuje funkce informativní a text z hlediska hierarchie textových hypertémat není příliš složitý. Relativně velmi krátké odstavce byly zaznamenány také v prvním textu pojednávajícím o historii Španělska, který má mimo jiné funkci učebnice. Naopak nejsložitější strukturu mají odstavce v populárně naučném textu o globální klimatické změně, ve kterém hraje významnou roli i argumentační složka. Rovněž celková makrostruktura hypertémat v tomto textu je složitější. V češtině mají nejjednodušší strukturu texty sloužící jako učebnice, naopak nejsložitější odstavce byly zaznamenány opět v textu o globální klimatické změně. V tomto kontextu je však třeba zmínit, že na konečnou strukturaci textu má nepochybně vliv i redaktor a míra „prestižnosti“ publikace, ve které je uveřejněn – v tomto směru pravděpodobně hraje roli grafická a vizuální stránka.

Pokud jde o uplatnění jednotlivých typů odstavců podle tematických návazností, lze obecně říci, že základní principy byly v analyzovaném korpusu v obou jazycích podobné. V našem korpusu navíc byla v řadě případů pozorována velká míra podobnosti mezi španělskými a českými texty stejné funkce. Jediným rozdílem zaznamenaným ve všech analyzovaných vzorcích je již zmiňovaný velmi nízký výskyt odstavců s vyvíjejícím se tématem ve španělských textech. Z hlediska překladu je třeba vzít v úvahu, že tento rozdíl může hrát značnou roli zejména při překladu z češtiny do španělštiny (který nebyl předmětem naší analýzy). Zachování tohoto typu odstavců (zvláště pak ve větší míře) by mohlo ztížit vnímání textu španělským čtenářem. Dále lze říci, že ve španělštině byla oproti češtině

vypozorována obecně poněkud výraznější tendence k používání odstavců se stabilním tématem. Tato tendence pravděpodobně do značné míry souvisí s nižším průměrným rozsahem odstavců ve španělských textech, částečně může souviset i s odlišnou charakteristikou českého a španělského slovosledu, nicméně tato úvaha je spíše hypotetická a její platnost by bylo třeba potvrdit dalším zkoumáním, které přesahuje rozsah a zaměření této práce. Každopádně je v tomto směru potřeba počítat také s vlivem sémantického obsahu textu, který není podmíněn jazykem.

V následujících odstavcích shrneme výsledky analýzy jednotlivých překladů. Jedním z cílů naší práce bylo popsat analyzované překlady z hlediska toho, do jaké míry se přibližují normě výchozího jazyka (tedy pólu adekvátnosti) a do jaké míry naopak normě jazyka cílového (tedy pojmu přijatelnosti, cf. Toury 1980, viz výše). Nejprve se musíme zamyslet nad tím, co budeme v našem konkrétním případě považovat za „normu“ cílového jazyka, v tomto případě češtiny. S přihlédnutím k výše naznačeným faktorům, které vymezení kvantitativní charakteristiky cílového jazyka komplikují (např. vliv individuálních faktorů) budeme za „normu“ cílového jazyka považovat pouze obecné rozdílné tendence projevující se v každém z jazyků, tak jak shrnujeme výše.

Z tohoto pohledu lze obecně říci, že z hlediska strukturace do odstavců se všechny analyzované překlady blíží spíše pólu adekvátnosti. Porovnáním originálů a překladů bylo zjištěno, že v naprosté většině případů kopírují členění originálu, pokud jde o konkrétní místa předělů mezi odstavci. Stejně tak lze říci, že překladatelé ve většině případů kopírují i tematickou strukturu. Potvrdila se tedy hypotéza, že překladatelé zachovávají strukturu originálu více méně automaticky, a jedná se tedy o určité stereotypní jednání. Lze se domnívat, že překladatelé tento postup volí proto, aby zásadně nenarušili myšlenkový postup originálu a jeho informační strukturu (cf. Le 2004, viz kapitola 1.2.2). Dále lze z tohoto přístupu vyvodit, že odstavec je ve většině jakousi výchozí jednotkou pro zpracování překladu. V důsledku kopírování struktury originálu jsou odstavce ve všech analyzovaných překladech méně rozsáhlé než odstavce v příslušných srovnatelných českých textech.

Průměrné kvantitativní hodnoty rozsahu odstavce v analyzovaných překladech jsou však ovlivněny také modifikacemi, které překladatelé provedli v členění vět a při převodu predikativních konstrukcí a polopredikačních klauzulí. Proto se přeložené texty mírně přibližují průměrným hodnotám zjištěným pro srovnatelné texty, pokud jde o počet větných celků na odstavec, protože ve všech překladech došlo oproti originálům k navýšení počtu větných celků. Nicméně výsledné hodnoty jsou přesto nižší než ve srovnatelných českých textech.

Pokud jde o průměrný rozsah jednotlivých větných celků (vyjádřený počtem predikací a polopredikací), lze říci, že v tomto případě překlady (ve srovnání s rozsahem odstavců) ve větší míře odrážejí tendence zjištěné pro srovnatelné české texty, což opět vyplývá ze zmiňovaného „rozdělování“ větných celků. I v tomto případě však platí, že průměrný rozsah souvětí byl ve většině překladů větší než v příslušných srovnatelných textech, a i v tomto směru se tedy projevil určitý vliv originálu. Zároveň však lze říci, že za větší složitosti větných celků v překladech stojí tendence (alespoň některých) překladatelů navyšovat oproti originálu celkový počet predikací, což má souvislost i s převodem polovětných vazeb. Zde se tedy nejedná ani tak o vliv originálu, jako spíše o snahu překladatelů k explicitnějšímu vyjadřování propozic, respektive vliv originálu a tendence k explicitaci se zde působí do značné míry současně.

Tím se dostáváme k otázce interference neboli vlivu originálu na překlad. Naše výsledky potvrzují, že interference je skutečně v překladech jakýmsi inherentním jevem, a pro námi analyzovaný korpus platí, že se projevila výrazněji na úrovni odstavců než na úrovni vět. Je ovšem třeba se zamyslet nad tím, do jaké míry je možné interferenci popsanou v našem korpusu hodnotit jako negativní, tj. takovou, která může (negativně) ovlivnit vnímání textu čtenářem (tj. způsobit, že bude přeložený text vnímán jako „nepřirozený“). V tomto směru je klíčový vztah mezi konkrétním originálem a srovnatelnými českými texty.

Naše analýza naznačuje, že některé španělské texty se od českých odlišují více a některé méně. Riziko negativně vnímané interference je logicky vyšší v případech, kdy se španělský originál vzdaluje od parametrů zjištěných pro srovnatelné české texty velmi výrazně. Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivými španělskými texty byly pozorovány značné rozdíly, můžeme o negativní interferenci hovořit jen u některých z nich. Navíc interferenci nelze popisovat jen z hlediska průměrných hodnot zjištěných pro konkrétní originál a překlad. Musíme rovněž brát v úvahu, že k negativní interferenci dochází i v případech, kdy se od tendencí zjištěných pro srovnatelný text odchylují jednotlivé odstavce či větné celky, v tomto směru tedy hrají důležitou roli extrémní hodnoty.

Navzdory výše popsaným obecným tendencím je třeba dodat, že i v přístupu překladatelů lze pozorovat určité rozdíly. Mezi analyzovanými pěti překlady se objevil jeden, který se od obecné tendence ke kopírování odstavcové struktury originálu výrazněji odchyluje. Celkem logicky se jedná o překlad jednoho ze dvou španělských textů, které se z hlediska rozsahu odstavců (a částečně i z hlediska tematické struktury) od českých srovnatelných textů odlišovaly nejvíce. Lze tedy předpokládat, že překladatel tohoto textu s největším počtem úprav v členění do odstavců si byl při nejmenším intuitivně vědom odlišné konvence (která

se v tomto případě týká rozsahu odstavců, konkrétně různé stylistické role výrazně krátkých odstavců ve španělštině) pro strukturaci textů v obou jazycích a zároveň je možné říci, že jeho přístup tuto odlišnost konvencí nepřímo potvrzuje. Na druhou stranu však tento překlad i přes provedené úpravy odpovídá více kvantitativním hodnotám zjištěným pro původní španělské texty než hodnotám zjištěným pro srovnatelné texty vytvořené v češtině.

Naproti tomu při překladu druhého španělského textu, jehož kvantitativní parametry se od srovnatelných českých textů výrazně odlišují, byla struktura zcela zachována. V tomto překladu se tedy projevila nejvyšší míra (potenciálně negativní) interference z hlediska rozsahu odstavců. Vzhledem k tomu, že z analýzy vyplynulo, že ve španělštině je patrná tendence ke strukturaci textů do méně rozsáhlých odstavců, lze se zamyslet nad tím, zda může takováto interference negativně ovlivnit vnímání textu ze strany čtenářů. Podle našeho názoru může tento negativní vliv spočívat zejména v tom, že český čtenář bude pravděpodobně vnímat velké množství velmi krátkých odstavců v textu jako cizí prvek, případně bude myšlenky zpracované v jednotlivých odstavcích chápat jako oddělené, v úvahu je třeba vzít i princip, podle kterého je osamostatnění určitého myšlenkového segmentu prostředkem k jeho zdůraznění.

V kapitole vymezující cíle naší práce jsme si dále položili otázku, za jakých okolností překladatelé porušují výše popsany stereotyp v převádění struktury textů. Z našich výsledků vyplývá, že k takovému „porušení“ dochází v první řadě v případech, kdy se originál výrazněji odlišuje od konvencí cílového jazyka, zejména pokud jde o rozsah odstavců, nicméně to neplatí stoprocentně. Míra, do jaké si překladatel takovou odlišnost uvědomí a rozhodne zohlednit v překladu, může záviset na jeho zkušenosti, ale i subjektivním hodnocení. Zároveň při změně předělů mezi odstavci hraje důležitou roli požadavek zachování jednoty tématu.

Na druhou stranu se v překladech objevily i případy (ačkoli spíše ojedinělé), kdy překladatelé oproti originálu změnili předěl mezi odstavci nikoli s cílem dosáhnout pro češtinu přirozenějšího rozsahu, ale (jak se domníváme na základě analýzy konkrétních případů) z důvodů zachování tematické jednoty. Toto úsilí se projevuje jak spojováním odstavců se společným tématem, tak rozdělováním odstavců, jejichž tematická struktura je složitější. Rovněž je třeba vzít v úvahu i to, že i ve španělských originálních textech se vyskytují odstavce značně rozsáhlé, které se překladatel v některých případech rozhodl rozdělit.

V úvodních kapitolách naší práce jsme rovněž zmínili domněnku, že překladatelé se větší míře než autoři původních textů řídí principem kooperace, tedy mají snahu usnadňovat

čtenáři porozumění textu. Ačkoli naše práce sleduje pouze jednu úzkou oblast, naše výsledky naznačují, že tento aspekt je v překladech pravděpodobně do značné míry přítomen, avšak uplatňuje se různou měrou u různých překladatelů a na jednotlivých rovinách výstavby textu. V zásadě lze za projev snahy o větší srozumitelnost textu považovat tendenci překladatelů zkracovat jednotlivé větné celky – ta byla v různé míře popsána ve všech analyzovaných překladech a je pravděpodobné, že je dána alespoň částečně odlišnou tendencí v každém ze sledovaných jazyků. Dalším takovým projevem je zvyšování počtu finitních sloves oproti originálu (tato tendence byla pozorována ve čtyřech z šesti překladů).

Na úrovni odstavce by za uplatnění principu kooperace bylo možné považovat zmiňované úpravy v předělech mezi odstavci, i když se zde tento princip uplatňuje dvěma protichůdnými způsoby. Jednak spojováním tematicky souvisejících odstavců a jednak rozdělováním odstavců složitějších – v obou případech jde pravděpodobně o snahu učinit text pro čtenáře přehlednějším. Každopádně tyto úpravy nebyly v analyzovaných překladech příliš časté a posouzení jednotlivých případů ze strany překladatele bylo velmi pravděpodobně vedeno spíše intuitivně.

Jak jsme již uvedli v úvodu práce, naším cílem bylo především popsat různé tendence projevující se v originálních a přeložených textech, pokud jde o jejich výstavbu nad úrovní věty. Naše výsledky naznačují některé obecnější trendy, ale zároveň dokládají, že popis strukturace textů na nadvětné úrovni je značně složitá záležitost, především z důvodu absence pevnějších pravidel, a rovněž kvůli značnému množství faktorů, které se na výstavbě makrostruktury textu podílejí. Významný je i vliv individuálních preferencí a subjektivního hodnocení autorů i překladatelů. Z hlediska překladu pak hraje roli také určité napětí mezi snahou přizpůsobit text konvencím cílového jazyka (případně usnadnit cílovému čtenáři pochopení textu) a snahou o zachování myšlenkové struktury originálu. Zjištěné tendence mohou posloužit jako východisko pro další zkoumání a námi předložené závěry by bylo vhodné ověřit na dalším jazykovém materiálu, případně dalších typech textů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ÁLVAREZ, M.: 1996, *Tipos de escrito II: exposición y argumentación*. Madrid, Arco Libros, ISBN 84-7635-143-7

AUROVÁ, M.: 2010, *Slovosled ve španělštině: revize přístupů*. České Budějovice, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis. ISBN 978-80-7394-234-2

BÁEZ SAN JOSÉ, V., DUBSKÝ, J. a KRÁLOVÁ, J.: 1999, *Moderní gramatika španělštiny*. Plzeň, Fraus. ISBN 80-7238-054-0

BAKER, M.: 1992, *In Other Words*. London/New York, Routledge. ISBN 0-415-03085-4

BAKER, M.: 1996, Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In: Herold Somers (ed.): *Terminology, LSP and Translation. Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager*. Amsterdam, Philadelphia, Benjamins. str. 175-186. ISBN 978-90- 272-1619-9

BEAUGRANDE de, R. a DRESSLER, R.: 1981, *Introduction to Text Linguistics*. London/ New York, Longman

BEČKA, J. V.: 1992, *Česká stylistika*. Praha, Academia. ISBN 80-200-0020-8

BLUM-KULKA, S.: 1986, Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: J. House and S. Blum-Kulka, (eds.): *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition*. Tübingen, Narr. str. 17-35. ISBN 38-780-8272-X

BROECK, R., VAN DEN: 1986, Contrastive Discourse Analysis as a Tool for the Interpretation of Shift in Translated Texts. In: J. House and S. Blum-Kulka, (eds.): *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition*. Tübingen, Narr. str. 37-47. ISBN 38-780-8272-X

BROWN, G. a YULE, G.: 1983, *Discourse Analysis*. New York, Cambridge University Press

BUSTOS GISBERT, J. M.: 1996, *La construcción de textos en español*. Salamanca, Ediciones de Universidad Salamanca. ISBN 978-84-7481-838-3

CONNOR, U.: 1994, Text Linguistics and the Study of Contrastive Rhetorics. In: S. Čmejrková, F. Daneš, E. Havlová (eds.): *Speaking vs. Writing: Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen, Narr. str. 293-301. ISBN 3-8233-5057-9

CONNOR, U.: 1996, *Contrastive Rhetoric: Cross-Cultural Aspects of Second Language Writing*. Cambridge University Press. ISBN 978-05-2144-688-4

CRYSTAL, D.: 1992, *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*. Oxford, Blackwell. ISBN 0-631-17652-7

ČECHOVÁ, M. a kol.: 1997, *Stylistika současné češtiny*. Praha, Nakladatelství ISV. ISBN 80-85866-21-8

ČECHOVÁ, M.: 1999, Různost či stejnorodost podstatou stylu? In: *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře* (Sborník z mezinárodní konference). Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. str. 18-23. ISBN 80-7044-240-9

ČECHOVÁ, M., KRČMOVÁ, M., MINÁŘOVÁ, E.: 2008, *Současná stylistika*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-961-4

ČMEJRKOVÁ, S.: 1994, Non-native (academic) writing. In: S. Čmejrková, F. Daneš, E. Havlová (eds.): *Speaking vs. Writing: Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen, Narr. str. 303-309. ISBN 3-8233-5057-9

DANEMAN, M. a CARPENTER, P.A.: 1980, Individual differences in working memory and reading. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 19, str. 450-466. ISSN 0022-5371

DANEŠ, F. (ed.): 1974, *Papers on Functional Sentence Perspective*. Praha, Academia

DANEŠ, F.: 1994, Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu. *Slovo a slovesnost*, 55, str. 1 – 17. ISSN 0037-7031

DANEŠ, F.: 2000, *Jazyk a text II*. (Výbor z lingvistického díla Františka Daneše). Praha, Univerzita Karlova. ISBN 80-85899-86-8

DANEŠ, F., ČMEJRKOVÁ, S. a SVĚTLÁ, J.: 1999, *Jak napsat odborný text*. Praha, Leda. ISBN 80-85927-69-1

DIJK, T., VAN: 1977, *Text and Context*. New York, Longman. ISBN 0-582-29105-4

DIJK, T., VAN: 1981, *Studies in the Pragmatics of Discourse*. The Hague – Paris – New York, Mouton. ISBN 9-027-93249-2

DAVIS, D. R.: 1973, Wantoat Paragraph Structure. *Linguistics*, 110, str. 5-16. ISSN 1613-396X

DUBOIS, C. D.: 1973, Connectives in Sarangani Manobo narratives. *Linguistics*, 110, str. 17-28. ISSN 1613-396X

DUŠKOVÁ, L.: 1999, *Studies in the English Language, Part 1, Part 2*. Praha, Karolinum. ISBN 80-7184-614-7

DUŠKOVÁ, L.: 2010, Rozvíjení tématu v akademickém a narativním textu. In: S. Čmejrková, J. Hoffmannová, E. Havlová (eds.): *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha, Karolinum. str. 253-260. ISBN 978-80-246-1756-5

FERRARI, A.: 1998, Estereotipos lingüísticos y traducción. *Hieronimus Complutensis*, 6-7, str. 25 – 34. ISSN 1135-304

FRASER, C. a ROBERTS, N.: 1975, Mothers' speech to children of four different ages. *Journal of Psycholinguistic Research*, 4, str. 9-16. ISSN 0090-6905

FUENTES RODRÍGUEZ, C.: 1993, Acercamiento a las unidades supraoracionales. *Philologia Hispalensis*, 8, str. 7 – 23. ISSN 1132-0265

GIVÓN, T.: 1983, ed., *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-Language Study*. Amsterdam-Filadelfia, John Benjamins. ISBN 90 272 2863 9

GIVÓN, T.: 1995, Coherence in text vs. coherence in mind. In: M.A. Gernsbacher a T. Givón (eds.): *Coherence in Spontaneous Text*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins. str. 59-115. ISBN 978 90 272 2924 3

GONZÁLEZ COBAS, J.: 2004, Estudio sobre el párrafo. *Estudios de lingüística*, 18, str. 87-106. ISSN 0212-7636

GREPL, M. a kol.: 1997, *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-134-4

GUTT, E. A.: 2000, *Translation and Relevance*. Manchester, St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-22-3

FRAWLEY, W.: 1984. Prolegomenon to a Theory of translation. In W. Frawley (ed.): *Translation. Literary, Linguistic and Philosophical Perspectives*. Newark, University of Delaware Press. str. 159-175. ISBN 0-87413-226-6,

HATIM, B.: 1997, *Communication Across Cultures. Translation Theory and Contrastive Text Linguistics*. Exeter, University of Exeter Press. ISBN 0-85989-490-8

HATIM, B. a MASON, I.: 1990, *Discourse and the Translator*. New York, Longman. ISBN 978-0582021907

HERNÁNDEZ ALONSO, C.: 1984, *Gramática funcional del español*. Madrid, Editorial Gredos. ISBN 84-249-1824-X

HINDS, J.: 1979, Organizational Patterns in Discourse. In: Givón, T. (ed.): *Syntax and Semantics*, 12. New York, Academic Press. str. 135-157. ISBN 01-261-3512-6

HOFMANNOVÁ, J.: 1997, *Stylistika a* Praha, Trizonia. ISBN 80-85573-67-9

HRBÁČEK, J.: 1994, *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha, Trizonia. ISBN 80-85573-51-2

HRDLIČKOVÁ, H.: 1999, Ke zpracování argumentačního textu ve francouzských učebnicích. In: *Jinakost, cizost v jazyce a literatuře* (sborník z mezinárodní konference). Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. str. 158-162. ISBN 80-7044-240-9

HŘEBÍČEK, L.: 1997, *Lectures on Text Theory*. Praha, Akademie věd České republiky. ISBN 80-85425-26-2

HURTADO ALBIR, A.: 2001, *Traducción y traductología, introducción a la traductología*. Madrid, Ediciones Cátedra. ISBN 84-376-1941-6

CHESTERMAN, A.: 1997, *Memes of Translation*. Amsterdam/Philadelphia, J. Benjamins. ISBN 90-272-1625-8

CHESTERMAN, A.: 2004, Beyond the Particular. In: A. Mauranen, P. Kujamäki, (eds.): *Translation Universals: Do They Exist?* Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 33-49. ISBN 978-90-272-1654-0

JUST, M. A. a CARPENTER, P.A.: A capacity theory of comprehension: Individual differences in working memory. *Psychological Review*, 87, str. 329-354. ISSN 0033-295X

KAPLAN, R. B.: 1966, Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning*, 16, str. 1-20. ISSN 0023-8333

KOEN, F., BECKER, A. a YOUNG, R.: 1969, The Psychological Reality of the Paragraph. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 8, str. 49-53. ISSN 0022-5371

KRÁLOVÁ, J.: 1999, Estructura del párrafo como rasgo estilístico. In: P. Corness a J. Králová (eds.) *Folia Translatologica 7 – Issues of translation into a non-native language*. Praha, FFUK. str. 134-153. ISBN 80-85899-75-2

KRÁLOVÁ, J.: 2012, *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7308-404-2

KUKLOVÁ, V.: 2004, *Koheze a koherence v překladu historických textů (výstavba odstavce jako tematické a kompoziční jednotky neliterárního textu)*, nepublikovaná diplomová práce. Ústav translatologie, FFUK, Praha

KUSSMAUL, P.: 1997, Text-Type Conventions and Translating: Some Methodological Issues. In: A. Trosborg (ed.): *Text typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 67-82. ISBN 978-90-272-1629-8

LAVIOSA, S.: Description in the translation classroom. In: Pym, Shlesinger, Simeoni (eds.): *Beyond Descriptive Translation Studies*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 127-132. ISBN 978-90-272-1684-7

LE, E.: 2004, The Role of Paragraphs in the Construction of Coherence – Text Linguistic and Translation Studies. *IRAL*, 42 (3), str. 259-275. ISSN 1613-4141

LEVÝ, J.: 1971, *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha, Československý spisovatel

LEVÝ, J.: 1983, *Umění překladu*, 2. doplněné vydání. Praha, Panorama

LONGACRE, R. E.: 1979, The Paragraph as a Grammatical Unit. In: Givón, T. (ed.): *Syntax and Semantics*, 12. New York, Academic Press. str. 115-134. ISBN 01-261-3512-6

LONGACRE, R. E.: 1983, *The Grammar of Discourse*. New York, Plenum Press. ISBN 03-064-1273-X

MARTÍN VIVALDI, G.: 2000, *Curso de redacción: Teoría y práctica de la composición y del estilo*. Madrid, Paraninfo. ISBN 84-283-0382-7

MARTÍNEZ DE SOUSA, J.: 1999, *Diccionario de ortografía técnica*. Madrid, Fundación Germán Sánchez Rupiérrez. ISBN 978-84-861-6827-8

MATHESIOUS, V.: 1982, *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha, Odeon

MUKAŘOVSKÝ, J.: 2000, *Studie I*. Brno, Host. ISBN 978-80-7294-239-8

NORD, C.: 1994, Las funciones comunicativas y su realización textual en la traducción. *Sendebarr*, 5, str. 85 – 104. ISSN 1130-5509

NORD, C.: 1997a, A Functional Typology of Translations. In: A. Trosborg (ed): *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 43-65. ISBN 978-90-272-1629-8

NORD, C.: 1997b, *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester, St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-02-9

NÚÑEZ LADEVÉZE, L.: 1997, Definición funcional del párrafo como unidad de coherencia. *Revista Española de Lingüística*, 27, str. 135 – 141. ISSN 0210-1874

NÚÑEZ, R. a TESO, E., DEL: 1996, *Semántica y pragmática del texto común*. Madrid, Cátedra. ISBN 8437614686

OBDRŽÁLKOVÁ, V.: 2009, El párrafo como unidad cognitiva de textos no literarios. In: B. Ulašin a S. Vertanova (eds.): *Studia romanica bratislaviensia* 8, *Jornadas de Estudios Romanicos. Sección de hispanística. ACTAS. Tomo II: Lingüística*. Bratislava, AnaPress. str. 175–186. ISBN 9788089137534

OBDRŽÁLKOVÁ, V.: 2013, El párrafo como unidad sintáctico-formal y temática de textos expositivo-argumentativos en checo y en español: Enfoque contrastivo y traductológico. *Sendebár*, 24, (v tisku). ISSN 1130-5509

OLIVARES, C.: 1982, El párrafo: Estructura y función, *Cuadernos de investigación filológica* 1 y 2, str. 17 – 37. ISSN 0211-0547

PASSERAULT, J.-M. a CHESNET, D.: 1991, Le marquage des paragraphes: son rôle dans la gestion des traitements pendant la lechare, *Psychologie Française*, vol. 36-2, str. 159-165, ISSN 0033-2984.

PÉREZ JULIÁ, M.: 1998a, El origen de la unidad párrafo. De signo diacrítico a unidad discursiva. In: C. García Turza, F. Tonzilo Bachiller y J. Mangado Martínez (eds.): *Acta del IV Congreso Internacional de Historia de la Lengua española* (La Rioja, 1-5 de abril de 1997). Universidad de La Rioja, Servicio de Publicaciones. str. 607-625. ISBN 84-887-1391-6

PÉREZ JULIÁ, M.: 1998b, *Rutina de la escritura. Un estudio perceptivo de la unidad párrafo*. Universitat de Valencia, LynX. ISBN 978-84-370-3493-5

PÉREZ JULIÁ, M.: 2001, El párrafo. Un enfoque perceptivo-cognitivo. In: S. Fernández a M. Hollaender Jensen (eds.): *Lingüística cognitiva y lingüística perceptiva: Algunas aplicaciones al español*, Arhus Universitet. str. 70-94. ISBN 87-9828-724-9

PÍPALOVÁ, R.: 2005, On the Global Textual Theme and Other Textual Hyperthemes. *Linguistica Pragensia*, 15/2, str. 57-86. ISSN 0862-8432

PÍPALOVÁ, R.: 2008, On Narrow and Broad P-theme Paragraphs. *Linguistica Pragensia*, 18/1, str. 37-51. ISSN 0862-8432

PÍPALOVÁ, R.: (2010) Anglické odstavcové skupiny s úzkým tématem. In: S. Čmejrková, J. Hoffmannová, E. Havlová (eds.): *Užívání a prožívání jazyka. K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha, Karolinum. str. 261–267. ISBN 978-80-246-1756-5

PLOEGER, K.: 2000, *Simplified Paragraph Skills*. Lincolnwood, NTC Publishing Group. ISBN 08-4420-345-9

PYM, A.: 2008, On Toury's laws of how translators translate. In: A. Pym, M. Shlesinger, D. Simeoni (eds.): *Beyond Descriptive Translation Studies*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 308-328. ISBN 978-90-272-1684-7

RABADÁN, R., FERNÁNDEZ NISTAL, P.: 2002, *La traducción inglés-español: fundamentos, herramientas, aplicaciones*. Universidad de León. ISBN 84-9773-010-0

REYES, G.: 1999, *Cómo escribir bien en español*. Madrid, Arco Libros. ISBN 978-84-763-5327-1

SAGER, J. C.: 1997, Text Types and Translation. In: A. Trosborg (ed): *Text typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 25-41. ISBN 978-90-272-1629-8

SPERBER, D. a WILSON, D.: 1986, *Relevance: Communication and Cognition*. Cambridge, Harvard University Press. ISBN 06-3119-878-4

ŠLERKA, J. a SMOLÍK, F.: 2010, Automatická měřítka čitelnosti pro česky psané texty. *Studie z aplikované lingvistiky*, 2010/1, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, str. 33 – 44. ISSN 1804-3240

TABAKOWSKA, E.: 1993, *Cognitive Linguistics and Poetics of Translation*. Tübingen, Narr. ISBN 38-2334-078-6

TOURY, G.: 1980, *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotic

TOURY, G.: 1995, *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, J. Benjamins. ISBN 90-272-1606-1

TRIKKONEN-CONDIT, S.: 1986, Text type markers and Translational Equivalence. In: J. House and S. Blum-Kulka (eds.): *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition*. Tübingen, Narr. str. 95-105. ISBN 38-780-8272-X

TROSBORG, A.: 1997, Text Typology: Register, Genre and Text Type. In: A. Trosborg (ed.): *Text typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia, J. Benjamins. str. 3-23. ISBN 978-90-272-1629-8

WEIZMAN, E.: 1986, An Interlingual Study of Discourse structures: Implications for the Theory of Translation. In: J. House and S. Blum-Kulka (eds.): *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition*. Tübingen, Narr. str. 115-125. ISBN 38-780-8272-X

ZAVADIL, B., ČERMÁK, P.: 2010, *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Karolinum, Praha. ISBN 978-80-246-1641-4

PRIMÁRNÍ ZDROJE

Vzorek 1:

UBIETO ARTETA, A., REGLÁ CAMPISTOL J., JOVER ZAMORA J.M., SECO SERRANO C.: 1995, *Dějiny Španělska*. Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-117-4

Text 1: str. 7-40 (přeložil J. Kasl)

Text 2: str. 197- 236 (přeložila S. Binková)

ČORNEJ, P., ČORNEJOVÁ, I., RADA, I., VANÍČEK, V.: 1997, *Dějiny země koruny české I.*, 4. vydání. Paseka. ISBN 80-7185-096-9

Text 1: str. 19-53

Text 2: str. 153-186

UBIETO ARTETA, A., REGLÁ CAMPISTOL J., JOVER ZAMORA J.M., SECO SERRANO C.: 1967, *Introducción a la historia de España*. Barcelona, Editorial Teide. ISBN 84-307-7310-X

Text 1: str. 4-51 (A. Ubieto Arteta)

Text 2: str. 280-328 (J. Reglá Campistol)

Vzorek 2:

CAÑADA SOLAZ, R.: 2006, "Aproximación a la literatura popular de los siglos XVIII y XIX en Valencia" ("Skica k lidové literatuře 18. a 19. století ve Valencii"), španělský originál a český překlad, Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat

ESPINÓS DÍAZ, A.: 2006, "Imprenta valenciana Siglos XVII – XIX. Colección de entalladuras de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia." ("Tiskárny ve Valencii v 18. – 19. století. Sbírka dřevěných štočků. Academia Real de Bellas Artes de San Carlos de Valencia."), španělský originál a český překlad, Museu Valencià de la Il·lustració i de la Modernitat

Obě studie byly uveřejněny v katalogu *Imprenta valenciana Siglos XVII – XIX. Collección de entalladuras de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia* vydaného u příležitosti výstavy ve Strahovském klášteře v Praze v roce 2007.

KNEIDL, P.: 1989, *Z historie evropské knihy. Po stopách knihy, knihtisku a knihoven*, Praha, Svoboda, ISBN 80-205-0093-6

STŘÍBRNÝ, Z.:1987, *Dějiny anglické literatury I*. Praha, Academia

HÁJEK, A., HABARTOVÁ, R., BOUDA M., PÁLENÍČEK, O.: *Antonín Hájek: Práce se dřevem, cínem, intarzie*, katalog k výstavě konané ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, 2008

Vzorek 3:

BARROS, V.: 2004, *El Cambio Climático Global*. Buenos Aires, Libros del Zorzal. ISBN 987-10-8188-X

BARROS, V.: 2006, *Globální změna klimatu*, přeložil P. Pšenička. Praha, Mladá fronta. ISBN 80-204-1356-1

KUTÍLEK, M.: 2008, *Racionálně o globálním oteplování*. Praha, Dokořán. ISBN 978-80-7363-183-3